

GÂNDIREA

ANUL XXI Nr. 6

IUNIE—IULIE 1942

S U M A R U L:

GLASURI DIN BALCANI

NICHIFOR CRAINIC: Glasuri din Balcani	281
G. KONSTANTINOV: Noua literatură bulgară	284
HRISTO BOTEV: Hagi Damitar	297
IVAN VAZOV: Ce lumină nu se stinge	298
I. IOVKOV: Șibil	299
PENCIO SLAVEIKOV: Psalmul poetului	305
SIRAK SKITNIK: Arta bulgară contemporană	307
STOIAN MIHAILOVSKY: Lama Sabahtani	310
PEIO IAVOROV: Nirvana	311
ASSEN BALKANSKI: Muzica bulgară de astăzi	312
DEMCIIO DEBELIANOV: Cântec de orfan	315
ELIN PELIN: Ochii Sfântului Spiridon	316
TODOR TRAIANOV: Regina martyrurum	319
NICOLAI LILIEV: Noaptea, toate tainele	320
VLADIMIR POLIANOV: Scurtă privire asupra tea- trului bulgar	321
LIUDMIL STOIANOV: Sărăcie	324
P. I. TODOROV: Pe biserică	325
EMANUEL DIMITROV: Sfântă Caterina!	327
SIMEON SIMEONOV: Ortodoxia în spiritualitatea bulgară	328

IDEI, OAMENI, FAPTE

ALEXANDRU CONSTANT: Unde se va sfârși răz- boiul actual?	338
OLGA CABA: Miguel de Unamuno: „Comentariul vieții lui Don Quijote și Sancho“, Evanghelia spanio- lismului	339
MARIELLA COANDĂ: Un scriitor al Italiei de astăzi: Guido Manacorda	341
EMILIAN VASILESCU: N. Bagdasar: Teoria cunoștinței	343
NIȚĂ MIHAI: Pe marginea unei cărți	345

CRONICA LITERARĂ

NICOLAE ROȘU: Ion Pălat: Implinire; D. Ciurezu: Cununa soarelui; Iulian Vesper: Izvoare; Al. Cartoian: Petru Cercel	348
PETRU P. IONESCU: Ionel Teodoreanu: Tudor Ceaur Alcaz; Tudor Arghezi: Lina	354

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Un an de războiu; Gala Galac- tion; Lucian Blaga dramaturg; Gheorghe Bră- țianu la Academie; I. Petrovičil	357
--	-----

OPT REPRODUCERI DIN PICTURA ȘI SCULPTURA BULGARĂ

E X E M P L A R U L 40 L E I

După o gravură din
Secolul al XVI-lea
a lui Marcantonio
Raimondi.

Poetii

au cântat

de când e lumea, și vinul și femeile. Dacă nenumărate femei au fost muzele inspiratoare, vinul, în schimb, cărui se închinau poemele, era întotdeauna același: „nectarul“

Dece Nectar? Pentru că acesta întruchipa, idealizate, toate calitățile ce le poate avea un vin: aromă, buchet, naturalitate, creând și acea subtilă stare de euforie, de inteligență și artă...

Astăzi numai există „nectaruri“, există în schimb Nectar, dar bineînțeles

NECTAR MOTT

MOTT MONOPOL
MOTT O.N.E.L
DRĂGAȘANI MOTT

MOTT 1914 DEMI-SEC
MOTT EXTRA-DRY
MOTT NATURE

VINURI SAMPANII

GÂNDIREA

GLASURI DIN BALCANI

DE

NICHIFOR CRAINIC

Revista Gândirea primește în paginile numărului de față oaspeți de peste Dunăre, soli ai culturii bulgare. De fenomenul literar la vecinii noștri ne-am ocupat sporadic în cursul anilor. Stavilă de netrecut a fost și este necunoașterea limbii. De data aceasta însă, împrejurări mai prielnice ne-au stat în ajutor să dăm o imagine sintetică a culturii bulgare, înfățișată de personalități autorizate ale mișcării intelectuale de dincolo de fluviu.

Vecini de veacuri, coborînd din obârșii diametral opuse, dar închinându-ne în acelaș fel aceluiaș Dumnezeu, făcând uneori istorie împreună, dar purtând îndelung cicatricele acelorași calamități epocale, Românii și Bulgarii s'au înstrăinat unii de alții numai în ultimele decenii din pricini cari totdeauna i-au depășit. Această înăsprire chiondorășă dintre cele două maluri ale Dunării, de dată recentă, care contrazice o frăție spirituală milenară, apare odată cu ivirea marilor imperialisme, care fac, rînd pe rînd, zămbre Constantinopolului, seducătoarea cetate depe Bosfor, unde se încrucișează drumurile continentelor. După căderea Turcilor, niciuna din Puterile europene n'a putut să domine singură întreaga Peninsulă balcanică, dar fiecare și-a ales câte-o victimă printre popoarele noastre, asmuțindu-ne pe unii împotriva celorlalți și transformând în clocot infernal comunitatea de spirit în care a trăit această lume ortodoxă dintre Mediterana, Adriatică, Marea Neagră și Carpați. Vremea contemporană nu mai cunoaște bună vecinătate între noi, ci pîndă învierșunată la graniți. Această înveninare imensă, această rebarbarizare a lumii ortodoxe, devenită „lumea balcanică“, de care s'a răs cu atîta mușcătoare necruțare în Occident, e opera exclusivă a imperialismelor europene, cărora le-a plăcut să ne sfășiem între noi ca ele să poată stăpîni Bosforul.

Astfel se face că Românii și Bulgarii, geografic lipiți unii de alții, trăiesc pe planul spiritual la distanța unei desăvârșite ignoranțe reciproce. Fășia lichidă a Dunării a devenit, parcă, mai lată decît Oceanul.

Noul curs al istoriei către o altă constelație europeană, aceea în care România și Bulgaria se găsesc deopotrivă semnatare ale Pactului tripartit, ne obligă la o revizuire a relațiilor dintre noi, la o examinare a pricinilor de zăbanie și la netezirea vechilor drumuri ale prieteniei româno-bulgare. Credem că, măcar în ce privește aceste două țări, aderența la politica Axei nu poate însemna o întrecere de a cuceri grațiile puternicilor una împotriva celeilalte, ci o participare activă din partea amîndurora la politica de construcție continentală, voită de Puterile tutelare. Elementele

acestei politici ne vin, firește, în bună parte din afară, impuse conștiinței noastre de prestigiul pe care și l-au câștigat în lume național-socialismul german și fascismul italian; dar aceste elemente n'ar avea forța creatoare necesară dacă n'ar găsi în sufletul popoarelor noastre un fond similar de aderență, care constă din setea unei dreptăți mai drepte, a unei ordini mai desăvârșite și a unei păci mai durabile. Ne-am rânduit în noua configurație a politicei europene ca spițele unei roți în căpățâna ei; și precum spițele n'ar putea sta fixe la locul lor fără rotocolul obezilor care le unește și le strânge laolaltă, tot astfel țările angajate în noua ordine europeană n'ar putea fi cu adevărat părți integrante ale ei fără legăturile dintre ele, care dau siguranță și durabilitate întregului.

Convingerea noastră este că între România și Bulgaria nu există stavili de ne-trecut pentru a stabili sau, mai degrabă, pentru a restabili o asemenea legătură. Acum un an, vizitând Sofia cu învoierea d-lui Mareșal Ion Antonescu, am avut intuiția acestei posibilități, iar schimburile de vizite culturale conduse de atunci încoace de d. Mihai Antonescu, ministrul Afacerilor Străine și al Propagandei, au stârnit cele mai însuflețite ecouri pe amândouă malurile Dunării.

Intre România și Bulgaria există lucruri care le-ar putea separa și lucruri care le-ar putea apropia. Dar nouă ni se pare că și ceace are aparență despărțitoare pledează în ultim termen pentru apropiere.

Să vorbim despre fiecare în parte.

Ideea care diferențiază pe Bulgari de Români e ideea slavă. Nu trebuie să ignorăm mândria poporului bulgar de a se simți de neam slav, tot așa cum noi Românii ne simțim de neam latin. Sentimentul rasei constituie unul din fundamentele vieții sufletești a fiecărui popor. La popoarele mai puțin numeroase însă acest sentiment se manifestă foarte adesea ca un raport de dependență față de popoarele mari de aceeași rasă. Bulgarii se simt în dependență față de Ruși, precum noi Românii ne-am simțit multă vreme în dependență față de Francezi. Din sentimentul rasei s'a creat la poporul bulgar mitul că Rusia, fie cea țaristă, fie cea sovietică, ar fi ocrotitoarea lui. Faptul că Bulgarii au conștiința foarte vie a întâietății lor istorice în ce privește crearea unei culturi slave nu împiedică întru nimic sentimentul dependenței față de Moscova. E drept că acesta din urmă e de dată mult mai recentă și anume din vremea stăpânirii turcești, când Bulgarii nădăjduiau la ajutorul Țarilor ca să-și redobândească libertatea. Războiul ruso-româno-turc dela 1877, când noi am îngropat peste Dunăre zeci de mii de soldați ai crucii, a redat surorii noastre creștine libertatea dorită. Dar Rusia pravoslavnică nu făcuse din desrobirea micilor popoare ortodoxe din Balcani decât un pretext, sub care abia se putea piti năzuința de cucerire a Constantinopolului, visul permanent de expansiune al imperialismului moscovit.

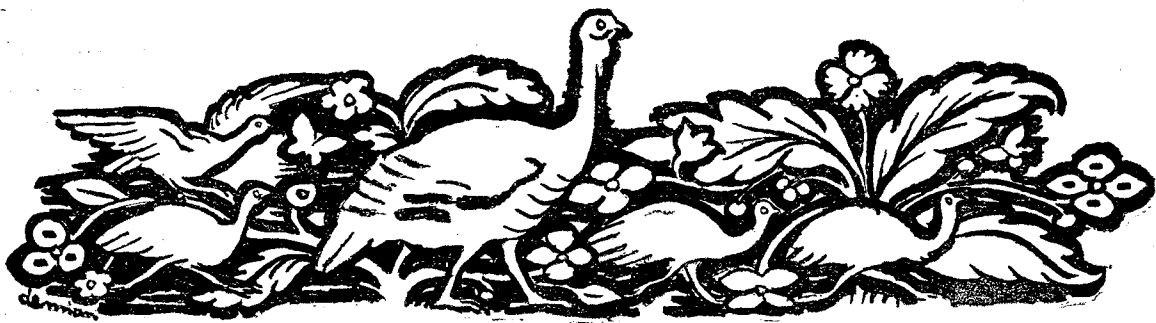
Fundalul oarecum cultural al acestui imperialism e panslavismul. De fapt, și Bulgarii și celelalte popoare slave aderă nu la imperialismul moscovit, ci la ideea panslavismului. Dar această idee e înțeleasă de Bulgari într'un fel, iar de Ruși în cu totul alt fel. Pe când Bulgarii se gândesc la ocrotire, Rușii se gândesc întotdeauna la cotropire. E un lucru limpede ca lumina zilei că visata stăpânire asupra Constantinopolului n'ar fi fost și n'ar fi cu putință decât prin cucerirea teritorială a României și a Bulgariei de către Moscova. Planul acesta rămâne deopotrivă de valabil și pentru o Rusie țaristă și pentru una comunistă. Cu toată puterea de seducție a mitului de care vorbim, statul bulgar modern a simțit instinctiv de unde vine primejdia când a cerut Prinț din casă germană și și-a cârmit politica spre Berlin. În marele său discurs de

justificare a războiului împotriva comunismului, Führerul Adolf Hitler a desvăluit încăodată această primejdie când a vorbit de cererea lui Molotov de a invadea România și de a-și așeza garnizoane militare în Bulgaria. Comisarul sovietic era în consensul politicii tradiționale rusești de a desființa cele două state dunărene ca să poată ajunge astfel la Bosfor și la Dardanele. E, prin urmare, un mare învățământ, care se ridică din realitate și anume: că Moscova reprezintă o primejdie permanentă, de egală intensitate, atât pentru România cât și pentru Bulgaria. Panslavismul politic ar fi însemnat nu numai desființarea României, care n'a crezut în el, dar și desființarea Bulgariei, care a crezut. Concluzia la care am voit să ajungem este că, dacă rasa slavă diferențiază pe Bulgari de Români, panslavismul politic, sub care se maschează imperialismul rus, trebuie să ne apropie ca orice comună primejdie de moarte.

Cealaltă idee, aceea care a creat prin veacuri afinități adânci între sufletul român și sufletul bulgar, este ideea religioasă, întrupată în Biserica ortodoxă, una și aceeași dincolo și dincoace de Dunăre, deși ca organizație administrativă se conformează statelor naționale. Atât în România cât și în Bulgaria Biserica, înrădăcinată profund în sufletul poporului, a creat o mentalitate creștină similară și o conștiință a rudeniei noastre spirituale. În straturile populare e mult mai puternic acest sentiment al fraternității creștine, care ne apropie, decât cel al rasei, care ne diferențiază. Orice țaran român știe că el e frate de credință cu cel bulgar, și orice țaran bulgar știe că e frate de credință cu cel român. Pe temeiul acestei afinități spirituale, sunt așezate toate amintirile comune, care au statornicit dealungul istoriei, între Români și Bulgari, o prietenie cum n'a existat între alte popoare. Această idee religioasă, a cărei valoare politică a fost ignorată de oamenii democrației, poate să constituie puterea fundamentală a oricărei acțiuni de apropiere, fiindcă ea angajează însuș sufletul celor două popoare. O prietenie româno-bulgară pe baze ortodoxe n'ar mai fi un acord rece al rațiunii de stat, ci un act epocal, care ar aduce cu sine aderența însuflețită a masselor naționale.

Misiunea noastră în această parte de lume nu este aceea de a ne pândi și de a ne sfășia unii pe alții pentru lucruri de minimă însemnătate, slujind astfel, fără să ne dăm seama, unor poftă căpăune pornite de aiurea și trecând peste capul nostru; misiunea noastră e aceea de a ridica în lumina istoriei forme noi și tinere de cultură națională, într'o nobilă întrecere a spiritului. Pământul unde trăim, acoperit azi de porecla balcanică, e vatra unde s'au aprins atâtea lumini ale geniului omenesc, printre care au strălucit cu deosebire cea antică și cea bizantină. Neamuri noi s'au ridicat aici, înrădăcinate în straturile vechi, și aceste neamuri, cu vigoarea lor primitivă și cu tinerețea lor proaspătă, au fără îndoială un mare cuvânt de spus în bătrânețea oboșită a Occidentului.

NOUA LITERATURĂ BULGARĂ

DE

G. KONSTANTINOV

Inceputurile literaturii bulgare noi coincid cu trezirea sentimentului național al poporului bulgar, a cărui primă manifestare puternică este „Istoria slavo-bulgară“ a călugărului Paisie dela mânăstirea Hilandar (1762).

Tinerele națiuni balcanice, care au reapărut în istorie în cursul veacului trecut, după prăbușirea imperiului turcesc, au multe caracteristici comune, nu numai în trăsăturile exterioare ale dezvoltării lor istorice, dar și în identitățile psiho-sociale și morale, ceace le-a predestinat asemănări și în manifestările lor spirituale. Aici am putea să facem un scurt ocol și, întorcându-ne îndărăt, să urmărim întreaga dezvoltare istorică a popoarelor balcanice, pentru a nota câteva deosebit de importante momente comune în această evoluție, — de pildă, influența romană, bizantină și turcească, a căror urmare a fost o destul de largă conformitate a moravurilor, credinței, creației populare, care se simte până și în limbile celor mai deosebite popoare balcanice după origină și rasă (de o parte Grecii, de alta Albanezii și României, iar de a treia Bulgarii, Sârbii și Croații *). Și totuși, din cauza diferențelor de rasă, precum și din

*) Prof. St. Romanski, într'un articol destul de cuprinzător, intitulat „Schimburi culturalo-istorice și lingvistice la popoarele balcanice“, tipărit în revista „Učilišten pregled“, an. XXIII (1924), No. 1, spune: „Înainte de toate, aceste popoare răsar cu o concepție de viață comună. Spiritul patriarhal și democratic al masselor populare la Greci, Bulgari, Sârbi și Români, a pătruns în orașele, ba chiar și în capitalele țărilor balcanice — București, Sofia, Belgrad și Atena — și fac străinilor, nu numai prin oamenii dar și prin construcțiile lor, una și aceeași impresie. Patriarhalismul și democratismul, la oraș ori la sat, identice la toate aceste popoare, se oglindesc mai bine în acea familiaritate care se simte nu numai între frați și surori, rude apropiate ori prieteni, dar în general și între cunoscuți și necunoscuți: ori unde s'ar întâlni, cunoscuți și necunoscuți, ei se salută și își vorbesc deadreptul cu „tu“.

Despre vederile comune ale acestor popoare asupra vieții și naturii, vorbesc deosebit de limpede obiceiurile lor identice, credințele și creația lor populară. Obiceiurile de nuntă și înmormântare, cu mici variații, peste tot în Peninsula Balcanică, sunt unele și aceleași; sărbătorile populare — Crăciunul, lăsatul secului, Lăzărelul, urșii, lupii, șoarecii, etc. — deasemeni aceleași; credința în zilele necurate, vârcolacii, strigoi și altele, deasemenea la fel. Desigur, nu trebuie să se uite că multe dintre aceste credințe și obiceiuri sunt răspândite și mai departe, există și la alte popoare, dar aspectul și forma sub care se manifestă în Peninsula Balcanică sunt specifice tuturor popoarelor noastre și stau mărturie despre incontestabilele împrumuturi între ele.

Orice ar fi, e clar că națiunile care populează Peninsula Balcanică, oricât de deosebite după rasă, limbă și origine, — ca o urmare a conviețuirii lor multisekulare, a identității soartei lor politice și culturale-istorice, a asimilării aceluiași element etnic autohton, a influenței reciproce și amestecului de sânge — și-au format o psihologie comună, care se manifestă în toate domeniile vieții lor spirituale și în multe particularități ale limbii lor“.

pricina deosebirii vieții de stat și naționale, dusă în decursul veacurilor și care adesea ținea aceste națiuni în rivalități dușmănoase, popoarele balcanice și literaturile balcanice sunt și destul de deosebite. Condițiunea geografică, comuna dependență spirituală de Bizanț, în evul mediu, precum și condițiile analoage de așezare și credință, în decursul celor cinci secole de robie turcească, nu au înlăturat deosebirile psihologice și etice existente între diferitele naționalități balcanice.

Prima operă vie și puternică a noiei literaturi bulgare este „Istoria slavo-bulgară“ (1762). Ea este chemarea înflăcărată la trezirea conștiințelor bulgare și apărarea inspirată a drepturilor și datorii naționale. E îndreptată împotriva scopurilor grecești de a distruge conștiința națională și culturală bulgară. Sub inspirația ei, se naște patriotul și cărturarul *Sofronie Vracianschi* (1739—1813), primul copist al istoriei lui Paisie, mucenic al redeşeptării noastre naționale, autorul unei foarte însemnate autobiografii, cea dintâi în literatura bulgară, precum și al primei cărți bulgărești tipărite, așa numita „Nedelnic“ (1806), culegere de cuvinte și învățături pentru Duminiți și zile de sărbătoare. Ultimii ani ai vieții, Sofronie și i-a petrecut la București, unde și-a săvârșit cele mai prețioase opere.

În spiritul lui Paisie, au străduit toți cărturarii bulgari din prima jumătate a veacului trecut, și chiar cei de mai târziu, până în zilele noastre. Dintre urmașii direcți ai operei lui Paisie, și pe care noi îi numim „Apostolii Națiunii“, mai importanți sunt următorii:

Petăr Beron (1785—1871) a trăit în București, Brașov, Craiova, a terminat medicina în Germania și s'a făcut cunoscut prin multe opere erudite, tipărite în limbile germană și franceză. Literatura bulgară menționează, ca deosebit de prețioasă între operele lui, un „Abecedar“ tipărit la Brașov în 1824, care a avut un rol important, aproape revoluționar, în viața școlii bulgare, prin faptul că înlocuiește printr'o metodă nouă vechiul duh mănăstiresc. *Neofit Bozveli* (1800—1848) luptător fanatic împotriva monahismului fanariot, mort în temnițele dela Sfântul Munte, e autorul câtorva dialoguri științifice și patriotice, printre care cel mai prețios e „Mati Bolgaria“. *Neofit Rilski* (1793—1881), „Patriarhul pedagogiei bulgare“, a organizat prima școală modernă bulgară, în 1835, la Gabrovo, pentru care a pregătit la București și manuale speciale. Istoria literaturii bulgare reține ca deosebit de importantă o „Gramatică bulgară“ a lui Rilski și traducerea sa a Noului Testament (Smirna, 1840). *Vasil Aprilov* (1789—1847), născut în Gabrovo, a învățat la Brașov și Viena și a devenit apoi negustor bogat stabilindu-se la Odesa. Atras la început de mișcarea culturală grecească și antibulgară, după ce citește cartea rusului subcarpatic Iurii Venelin „Bulgarii vechi și contemporani“ (1829), se entusiasmează în așa măsură încât devine mai târziu ctitorul culturii naționale, a poporului său. Pe cheltuiala sa se deschide la Gabrovo, în 1835, prima școală bulgară, care după planul și testamentul lui Aprilov, trebuia, treptat, să se desvolte într'o școală superioară. Aprilov este și autorul unor prețioase lucrări istorice și polemice. *Constantin Fotinov* (1780—1858) e precursorul tipăriturilor periodice în Bulgaria. Sub redacția sa, începe să apară prima revistă bulgară „*Liuboslavie*“ (Smirna, 1842), al cărei centenar l-a sărbătorit întreaga Bulgaria culturală. *Ivan Bogorov* (1818—1892), cunoscut linguist purist, e autorul primei gramatici de bulgară nouă, tipărită la București în 1844, și a multor prețioase dicționare, note de călătorie ș. a. El scoate la Leipzig, în 20 Aprilie 1846, primul nostru ziar „*Vulturul Bulgar*“.

În același timp apar și alți cărturari de seamă, cei mai mulți originari din regiunea Stara-Planina, dintre care unii, ca și Sofronie și Bozveli, manifestă o titanică

voință în lupta pentru eliberarea spirituală a poporului lor. Astfel, în Macedonia lucrează *Hadji Ioakim Kârciovski*, autorul „Povestirei despre înfricoșata a doua venire a lui Hristos“ (Budin, 1814), *Kiril Peicinovici*, autorul „Oglinzii“ (Budin, 1816) și al lucrării „Uteșenie greșnim“ (Salonic, 1840). Acești doi apostoli naționali scriu într-o limbă populară, sau cum o numesc ei „limba bulgară simplă și necărturărească“. După ei activează în Macedonia ca învățători și cărturari: *Iordan Hadji Konstantinov Djinot* din Veles, erou și martir ca *Bozveli* și *Racovski*, autor, între altele, al unei ode intitulată „Dumnezeu“, în care preamărește poporul bulgar, pentru firea lui generoasă. *Dimităr Mladinov* (1810—1862) din Struga, care, ca și *Aprilov*, primește o cultură grecească, e la început profesor de limba greacă, pe care însă o părăsește, spre a porni o luptă intensă pentru introducerea limbii bulgare în școli și biserici. Împreună cu fratele său *Constantin*, el culege cântece populare, pe care le tipărește în 1861 la Zagreb („Cântece populare bulgare“). Aceste cântece au exercitat o puternică înrâurire nu numai asupra scriitorilor și cărturarilor bulgari care au urmat, dar și peste hotare, mai ales asupra Slavilor, care până atunci nu cunoșteau frumusețile cântecului bulgar epic și liric.

Fanarioții, nemulțumiți de succesele lui *Dimitrie Mladinov*, care deschisese școli în Struga, Ohrida, Prilep, Kucuş și atrăgea către sine, ca un mântuitor, mii de oameni, i-a pus gând rău, arătându-l autorităților turcești drept agent rus și inamic al statului. Astfel, *Mladinov* ajunge în închisoare, iar după el, și fratele său *Constantin*. Acolo sunt otrăviți cei doi frați, în Ianuarie 1862, de unelte ale Patriarhiei grecești.

După ei, cu toată veghea și intrigile fanarioților, opera fraților *Mladinov* e continuată de discipolii lor, dintre care cităm în primul rând pe *Grigor Părlicev* (1830—1893), născut la Ohrida, poet înzestrat, care în 1860 primește la Atena cununa de lauri și premiul întâiu pentru poema sa „*Serdarul*“, scrisă în limba greacă. Aflând însă despre sfârșitul tragic al fraților *Mladinov*, *Părlicev* se întoarce îndată la Ohrida și se așează în fruntea luptei contra Grecilor. Viața, luptele și suferințele sale le-a descris apoi într-o minunată „*Autobiografie*“.

Alți discipoli mai însemnați ai fraților *Mladinov* sunt *Raico Jinzifov* din Veles, care a terminat Filologia la Moscova, autorul unei serii de poezii și articole patriotice; și *Kuzman Sapcarev* din Ohrida, renumit pedagog și folclorist. Acești cărturari și educatori, precum și toți luptătorii bulgari de pe la 1850 până la finele lui 1860 sunt puternic influențați de acțiunea lui *Gheorghe I. Racovski* (1821—1867), un spirit am putea spune titanic, manifestându-se în același timp ca poet, revoluționar, om politic, ziarist, folclorist și istoric. Viața, activitatea și ideile lui *Racovski* sunt legate de cele mai puternice mișcări ale renașterii bulgare. El este primul care intră în legătură cu oamenii de stat greci, români și sârbi, pentru o acțiune comună împotriva Turcilor și pune începutul acelei ideologii pe care discipolii lui, *Liuben Karavelov* și *Hristo Botev*, au dezvoltat-o într'un adevărat sistem, la baza căruia sta ideea de federație balcanică, după tipul elvețian și nord-american. În România mai ales, *Racovski* a lucrat în deplină libertate, tipărind unele din ziarele sale și în limba română. Cei mai de seamă oameni de stat români au fost colaboratorii și inspiratorii săi.

El este ideologul luptei organizate pe cete și este primul poet revoluționar. Poema sa „*Călător prin pădure*“ influențează pe primii poeți ai noștri și entusiasmează intelectualitatea bulgară de atunci, care vedea în persoana lui *Racovski* un nou *Gariibaldi* balcanic. Nuvelele sale romantice cu subiecte din trecutul Bulgarilor, ciudatele lui interpretări în legătură cu problemele de lingvistică și folclor, precum și voința

sa bărbătească în susținerea dreptății bulgare, i-au atras simpatiile și speranțele Bulgarilor și au întărit puternic conștiința națională. După Racovski, procesul de renaștere se limpezește, se canalizează și capătă putere de acțiune. De acum înainte, fenomenul literar se liberează de didacticism, pentru a deveni un răsunset adevărat și inspirat al unui spirit viforos de independență.

Primii poeți moderni bulgari, *Dobri Cintulov* (1822—1886) și *Petco Slaveicov* (1828—1895), oglindesc în poesia lor idealurile libertății naționale, cetățenești și spirituale. Cintulov și Slaveicov, mai ales acesta din urmă, un autodidact dotat cu un spirit extrem de viu și de un real talent, ajunge în însăși inima Imperiului otoman să fie conducătorul poporului său. (Sediul activității lui Slaveicov e Constantinopolul). Acești doi scriitori au pus bazele poeziei culte. Acest merit aparține poate mai mult lui Petco Slaveicov; Cintulov se încheie încă de timpuriu în turnul său de fildeș și nu ia parte la luptele pentru libertatea bisericească, școlară și politică, nici ca poet și nici în calitate de cetățean. Slaveicov rămâne însă neobosit. El editează ziare și culegeri de cântece și stă în contact cu poporul, semănând pretutindeni entuziasm și nădejde. Cântecele sale au înlocuit repertoriul grecesc depe tot cuprinsul Bulgariei. Numeroasele cântece grecești de dragoste, ușoare și sentimentale, pe care le cânta poporul nostru, sunt înlocuite, treptat, și până la urmă radical, de cântecul nou al lui Slaveicov.

Versul cult se impune treptat în Bulgaria. *Hristo Botev* (1848—1876), poetul care urmează lui Slaveicov, s'a servit de ritmul silabic. El nu putea să se elibereze de farmecul cântecului popular, cu care și-a hrănit talentul său poetic excepțional.

Ritm cult cu adevărat găsim, însă, la *Ivan Vazov* (1850—1921). P. R. Slaveicov, Hristo Botev și Ivan Vazov sunt poeții cei mai de seamă ai poporului bulgar renăscut, care are acum o conștiință națională trează. Intre ei, cu o putere neobișnuită, se distinge poesia lui Botev, care și astăzi strălucește ca cea mai prețioasă comoară a spiritului bulgar. Puțin voluminoasă — abia douăzeci de poezii — ea exprimă frăgezimea unui suflet tânăr, care se sacrifică de bună-voie pentru libertatea poporului.

Hristo Botev e un revoluționar; trimis de tatăl său să studieze în Rusia, el părăsește foarte curând școala, ca să meangă la emigranții bulgari din România și, împreună cu ei, să organizeze răscoala în Bulgaria. Din București, împreună cu Liuben Karavelov, cu unsprezece ani mai în vârstă decât el, educat și acesta în spiritul radicalismului rusesc de pe la 1860, Botev seamănă idei revoluționare și democratice extremiste în tânăra intelectualitate bulgară. Pe pământul bulgar, aceste idei sunt răspândite de *Vasil Levski*, acea luminoasă personalitate din istoria bulgară mai nouă, organizator de comitet revoluționar, mort în spânzurătoare în luna Februarie a anului 1873. Aceștia trei: doi poeți, Karavelov și Botev, și un călugăr răspopit Vasil Levski, activează paralel cu acei cărturari care aveau ca centru Constantinopolul, și ca prim conducător pe Slaveicov. În jurul acestor două focare s'a organizat întreaga intelectualitate, precum și toate corporațiile bulgare. Unii voiau școli și biserici, iar ceilalți, prin cete de haiduci și prin revoluția populară, visau eliberarea poporului și apoi organizarea unui stat ideal. Aceste două centre spirituale, care, completându-se, deveneau interpretele ideologiei comune a poporului bulgar, aveau poeții, ziaristii și oratorii lor. Hristo Botev a fost adevăratul poet al revoluției. El a cântat haiducii, biciuind în același timp pe cei fricoși și pe cei slabi. Când descrie frumusețea vieții de revoluționar sau moartea eroică în Balcani, Botev prezintă tablouri mărețe din natură, asociind la faptele eroilor vânturile, păsările și fiarele muntelui.

Versurile sale au o viguroasă putere de expresie, dinamica unei voințe impla-

cabile și imagini care isbesc prin spontaneitatea lor. Dintre poeziile sale notăm în special celebra baladă „Hadji Dimităr“.

În această baladă, și în general în opera sa poetică, găsim primele indicii de rafinament artistic și de adâncime spirituală în poezia bulgară. Odată cu Botev, versul bulgar devine instrument al expresiunilor poetice sublime; el o rupe cu sentimentalismul poeziei didactice, o rupe cu poezia erotică a lui Slaveicov, ca să devină interpretul spiritului omenesc liber, îndrăgostit de idealul frumosului și faptelor eroice.

Fascinația liriceii lui Botev devine și mai puternică prin împrejurarea că acest poet înflăcărat moare la vârsta de douăzeci și opt de ani, în același chip cum sfârșeau eroii poeziilor sale: la 20 Mai 1876, un glonte vrăjmaș îl răpune în Balcani, unde adusesse din România o ceată de două sute de voluntari bulgari, pentru a veni cu ei în ajutorul revoluției populare care izbucnise. Capturarea vasului austriac „Radetzki“, care trebuia să ducă cetele lui Botev la țărmlul bulgar, în satul Kozlodui, a devenit legendară și eroică. Astăzi, locul unde cetele lui Botev au sărutat pentru prima dată pământul patriei, ca și locul unde poetul a fost ucis în Balcani, sunt sfinte pentru poporul bulgar. În fiecare an, în ziua aniversării morții lui Botev, Balcanii sunt vizitați de mii de pelerini, care vin să exprime, în fața mormântului poetului revoluționar, sentimentele lor de recunoștință și sincer elogiu.

După două decenii dela eliberarea Bulgariei, literatura noastră este dominată de *Ivan Vazov* (1850—1921), un mare autodidact și el, spirit neastâmpărat, rătăcind în tinerețe prin orașele de sud ale României. El este trăsătura de unire, vie, între două epoci. În poezie și în proză, în povestiri, nuvele și romane, Vazov, înzestrat cu un simț foarte sigur al expresiei artistice, ne relevă eroismul și bogăția morală pe care o ascundeau anii de revoluție, înainte de Eliberare. El inaugurează cultul eroilor revoluției din Aprilie (1876) și dă tinerei generații cele mai luminoase exemple din istoria națională, pilde vrednice să întărească sentimentul patriotic și să îl călească pentru noi acte eroice.

Opera lui Vazov este în totalitatea ei patriotică. Ea nu putea fi altfel. Viața publică bulgară și statul bulgar se socotesc fericite de a fi avut ca slujitor pe acest poet inspirat, care prin opera sa variată a exercitat o binefăcătoare influență asupra formației cetățeanului nou și a unui nou idealism patriotic. Sănătos, om de mare vigoare, ducând o viață cumpătată, Vazov și-a dăruit întreaga energie trezirii și înflăcărării sentimentului patriotic al poporului său. El, în afară de eroii din trecutul apropiat, a cântat frumusețile naturii patriei și faptele foștilor țari bulgari, ca și vitejia soldaților noștri în timpul a trei războaie: (1885, 1912 și 1914). El a studiat istoria, moravurile și noua ordine cetățenească în țară, întotdeauna cu intenția de a scoate învățături, prin care să poată îmbogăți experiența politică, socială și patriotică a concetățenilor săi.

În același timp cu Vazov, și pe deplin în spiritul operei sale, mai activează *Constantin Velicikov* (1855—1907) și *Stoian Mihailovski* (1856—1927). Aceste trei personalități care poartă în literatura noastră numele de „cercul lui Vazov“, sunt de formație franceză. Vazov a învățat limba franceză la Plovdiv (Filipopoli) și, încă din fragedă tinerețe, a citit operele lui Victor Hugo, Lamartine și Béranger; Velicikov și Mihailovski au terminat liceul francez din Constantinopol, apoi au plecat în Franța, unde au cunoscut în amănunt literatura acestui popor. Ei introduc în literatura bulgară spiritul romantismului francez. Mihailovski, care a studiat timp mai îndelungat în Franța și care, pe de altă parte, avea fericirea să se tragă dintr'o familie de veche tradiție intelectuală, e un scriitor ursuz și protestatar. În Bulgaria liberă, el se arată ca unul

dintre cei dintâi revoltați, dușman al tuturor celor cu un spirit ușuratic și cu un moral dubios. În vreme ce Vazov și Velickov trăiau de preferință cu amintirile și entuziasmul din timpul luptelor pentru libertate, Mihailovski duce o luptă aprigă împotriva vișilor timpului, îndrăgostit de idealul de a face din Bulgaria o țară de cultură, un stat european.

Vazov a supraviețuit tuturor elanurilor și tuturor catastrofelor poporului bulgar până la 1921. Lira sa s'a făcut ecoul fidel al tuturor năzuințelor, bucuriilor și nenorocirilor poporului bulgar, în războaiele pentru uniunea națională precum și în timpul tuturor mișcărilor care duceau poporul la lupte interne. Cuvintele lui Vazov au rămas întotdeauna patetice, încurajatoare. În cele mai grele momente, în zilele de mare depresiune morală, când disperarea se înstăpânise după ultimul război, Vazov nu-și pierde optimismul și încrederea în viitorul Patriei. Această credință a fost cea dintâi dovadă a măreției lui Vazov. Martor al tuturor încercărilor prin care a trecut națiunea bulgară, încă din 1876, reflectând în opera sa o jumătate de veac din viața noii Bulgarii, Vazov, care ca și Pușkin, putea să-și spună sieși că e „ecoul poporului său“, avea în duhul său o putere ascunsă care-i îngăduia să-și întoarcă privirea dela realitatea brutală și tristă și să o îndrepte departe, undeva spre infinit, unde-și vedea patria luminoasă și mare.

P. R. Slaveicov, Botev și Vazov au făcut din limba bulgară un instrument vrednic de a reda toate nuanțele gândirii și sentimentelor. După ei, literatura bulgară se dezvoltă ușor și devine un factor principal de evoluție spirituală. Se ivesc apoi noi poeți și scriitori, care-i adâncesc problemele estetice și sociale și o perfecționează.

Printre numeroșii urmași ai lui Vazov, se remarcă *Vlaikov* (1865), *Anton Strășimirov* (1872), *G. P. Stamatov* (1869) și *Kiril Hristov* (1875). Acesta din urmă e un poet frenetic, plin de energie și bogate viziuni sentimentalo-erotice. În poezia sa ocupă un loc de frunte confidențele amoroase și mici peisagii lirice. În persoana lui Kiril Hristov, își vedea Vazov succesorul. Hristov are un vers mult mai rafinat și mai sănătos, și o cultură literară mai vastă. În vreme ce Hristov ar fi putut să ia locul lui Vazov, un alt poet apără pe firmament, *Pencio Slaveicov* (fiul lui Petko), care, fiind înzestrat cu o voință nietzscheană și calități morale și artistice cu totul superioare celor ale lui Kiril Hristov, o rupe cu tradiția vazoviană. Totuși, meritele lui K. Hristov sunt foarte remarcabile. El a compus unele dintre cele mai frumoase poezii bulgare, apoi a scris o mare poemă „Fiii Balcanilor“, în care strălucește mintea sa pătrunzătoare.

Ca o reacțiune contra lui Vazov și în general împotriva exaltării sentimentului patriotic, vine cartea lui *Alec Constantinov* (1863—1897), „Bai Ganiu“. Această lucrare a fost publicată mai întâi în revista „Misăl“ (Gândul) în 1894, apoi în anul următor apără în volum separat; deși rău compusă și scrisă în stil de foileton, ea a jucat un rol important în viața noastră intelectuală și obștească. Ea apare ca o critică a viciilor morale ale semidoctilor și parveniților bulgari și — fără intenția autorului — a devenit un fel de certificat național al Bulgarului. Ea ne-a dat posibilitatea de a manifesta o trăsătură pozitivă a caracterului nostru: autocritica. Se înțelege, nu era nimic mai ușor, în acea vreme, decât să critici pe Bulgari din punctul de vedere al moralității burgheze apusene. Asprimea caracterului, simțul practic și acea încredere în sine a Bulgarului și în general a balcanicului, care l-au salvat dela pieire în cursul celor cinci veacuri de robie, când, în timp de libertate, se îndreaptă spre calea progresului și a culturii apusene, aceste însușiri devin ridicule.

În 1931, la Salonic, profesorul Papadopoulos a ținut o entusiastă conferință des-

pre „Bai Ganiu“, declarând că „Bulgari, Sârbi, Greci, Români și Albanezi trebuie să studieze cât se poate de atenți cartea lui Alec Constantinov și figura lui Bai Ganiu, ca să-și descopere acolo propria lor imagine“, deoarece „mentalitatea tuturor popoarelor balcanice e una și aceeași“.

Balcanicii nu sunt chiar întocmai cu faimosul Bai Ganiu și nu numai ei posedă defectele pe care li le atribuie scriitorul Constantinov. Tipul lui Bai Ganiu trebuie considerat nu ca o creație a condițiilor geografice și rasiale, ci ca produsul condițiilor sociale și istorice, prin care au trecut sau pot să treacă toate popoarele.

Alec Constantinov a aplicat prea devreme criticismul european la cultura bulgară, care, mai târziu, a avut ca rezultat, odată cu urmări pozitive, și o scădere a sentimentului național, o subestimare, o neîncredere în puterile creatoare ale Bulgarului. Aceasta a dus la entuziasmul pentru tot ce vine din străinătate, o slăbiciune specific balcanică și care e mai puternică decât defectele atribuite lui Bai Ganiu.

În 1893, Alec Constantinov publică o nouă carte „Până la Chicago și înapoi“, ncte de drum, în care expune impresiile sale din America și Europa. Aci, alături de entuziasmul față de bogățiile materiale ale occidentului, se remarcă și o amară decepție în fața mizeriei și cruzimii burgheziei Europei plutocratice. Și dacă Alec Constantinov n'ar fi murit tânăr, dacă ar fi așteptat să vadă îngrozitoarea criză în care se sbate astăzi Europa apuseană și întreaga lume, ar fi înțeles mai limpede cât de convenționale sunt condițiile preferatei lumi apusene.

După anul 1890, și pe la începutul veacului nostru, a început „europenizarea“ Bulgariei. În această epocă, pătrunde și influența occidentală în literatură. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul întregii perioade a renașterii naționale, în Bulgaria răzbat din Rusia valuri de idei colectivisto-progresiste, mai precis de idei sociale extremiste, precum și de poezie rusă. Poezia bulgară mai ales se naște sub influența binefăcătoare a lui Pușkin, Batișcov, Kolțov, Sevcenco, iar proza are ca model la început, povestirile de moravuri ale lui Gogol. Această afluență rusă în literatură se intensifică din ce în ce, ajungând până acolo, încât chiar în Bulgaria liberă, multe din ideile Europei occidentale pătrundeau cel mai adesea prin intermediul Rusiei. Numai dela începutul veacului al XX-lea intelectualitatea bulgară se îndreaptă, de preferință, spre Europa apuseană, mai ales spre universitățile Elveției, Germaniei și Franței. De acolo, ea se întoarce cu ambiția de a reînnoi patria și de a-i înălța nivelul spiritual și material.

În literatura noastră, aceste tendințe se manifestă masiv prin Pencio Slaveicov și grupul său.

Pencio Slaveicov (1866—1912) moștenește dela tatăl său, Petko R. Slaveicov, odată cu talentul poetic și dragostea pentru creațiile literare ale poporului, și simțul umorului. Ca și tatăl său, el era democrat, dar rămânând credincios drepturilor poporului, în același timp se manifestă la el și un fel de mândrie și un aristocratism nietzschean. Împreună cu criticul Dr. Crăstev, cu prozatorul și dramaturgul P. I. Todorov și poetul liric Iavorov, Pencio Slaveicov crează un grup literar activ, al cărui organ e revista „Missal“ (1892—1907). Acest grup, inspirat de Slaveicov, e în luptă aprigă cu Vazov, a cărui poezie era socotită ca ușoară, superficială, „politicoasă, dar fără conținut“. Acesteia, Slaveicov îi opune poezia sa care folosește o limbă mult mai aleasă, câteodată chiar grea, poezie care trădează un spirit adânc, concentrat, ce caută să deslege și să înțeleagă destinul tragic al omului. Pencio Slaveicov e un discipol al lui

Goethe și Pușkin. Urmând exemplele lor, el vrea să elibereze poezia bulgară de elanurile patriotice ușoare, pentru a o prefăce într'un instrument al spiritului național. Slaveicov însuși mărturisește că sentimentele sale și interesul său poetic au fost trezite de „maestrii cuvântului din literatura rusă“. Dela ei a învățat el să „caute omul până în animal“. Ridicându-se contra oricărei școli literare și a diviziunilor pedante ale poeziei, Pencio Slaveicov, ca și Pușkin, e un înfăcărat apărător al principiului inspirației libere, al „idealului mândru — inima liberă, spiritul liber“. ..., „Soarele, cel mai mare creator după Dumnezeu, este maestrul nostru: dela el învățăm să strălucim deasupra tuturor, fără deosebire, să pătrundem peste tot cu lumina noastră binecuvântată și să spunem adevărul dumnezeesc“. Slaveicov nu recunoaște decât acea artă, în care „realismul merge mână în mână cu aspirațiile sublime ale spiritului idealist“. Ilustrarea teoriilor sale asupra poeziei și în general asupra artei, se găsește în poemele: „Michel Angelo“, „Liniște“, „Inima inimilor“, „Simfonia disperării“ și în care prezintă lupta sufletească a unor Beethoven, Shelley și Prometeu. Răspunzând criticilor săi, care-i reproșează că „a căutat eroi străini pentru operele sale“, Slaveicov mărturisește că, sub trăsăturile unui Beethoven, Shelley, Michel Angelo, ori Prometeu el vrea să redea „încrederea puternică în sine și bucuria de a trăi, care sunt trăsături fundamentale ale caracterului nostru național“. Slaveicov care cunoștea temeinic literatura europeană clasică și modernă, știa că orice operă poetică veritabilă este de esență națională, dar ea are o valoare universală când din forma națională răsbate un adevăr uman, un vis, o voință, o viziune care poate să miște orice inimă omenească. Slaveicov nu avea numai știința, dar și talentul și voința de a ridica arta bulgară la un nivel universal. De aici, importanța excepțională pentru cultura noastră și sensul eroic al operei sale. El a cercetat cu asiduitate folclorul bulgar, pentru a putea nu numai să se familiarizeze cu expresiunile formale ale poporului, dar și pentru a descoperi aici elemente de umanitate și frumusețe eternă, pe care să le incarneze în delicate și expresive imagini. („Ralița“, „Boico“). În lunga sa poemă „Cântecul sângelui“, Slaveicov a încercat să cânte marea răscoală din Aprilie, poem în care, spre deosebire de popularul roman național al lui Vazov „Sub jug“, el vroia să descrie nu numai frumusețile exterioare și grelele încercări ale luptei de eliberare, dar și masa poporului precum și valoarea morală și ideologică a conducătorilor. Această poemă conține, fără îndoială, pasagii de o rară frumusețe poetică; tablouri mărețe, pline de înțelegere pentru destinul istoric al Bulgarului; în ea se reflectă voința titanică a lui Slaveicov, care vrea să îmbrățișeze energiile și personagiile cărora se datorește eroica revoluție. Ea n'a putut totuși să se impună ca o epopee națională; e prea grea și serioasă, pentru ca poporul să o poată accepta ca un cântec al faptelor sale eroice. Pencio Slaveicov a lăsat și o culegere de poezii lirice „Vis de fericire“, un adevărat model al peisagiului liric. Ea, însă, nu are în literatura noastră valoarea „Cântecelor epice“, „In insula fericitorilor“ sau a poemului „Cântecul sângelui“. Slaveicov este și un strălucit esseist. În articolele sale — nervoase, aspre, uneori mușcatoare și batjocoritoare — se recunoaște mai bine acea aspirație spre o nouă cultură, mai înaltă. Ele sunt premergătoare „modernismului“ bulgar. Prin Slaveicov, culturii bulgare i se deschide o nouă eră; din locală și națională, ea devine europeană prin stil și gândire.

Sub influența lui Slaveicov, se formează unul dintre cei mai dotați și mai adânc umani dintre liricii noștri: *Peio Iavorov* (1877—1914). Discipol al lui Lermontov și al simboiștilor francezi, el începe prin a publica poezii cu caracter social. Predestinat de excepționalul său talent poetic și încurajat de Slaveicov și de criticul Krăstev, el a-

tinge piscurile cele mai înalte ale expresiei poetice pure și ale pătrunderii psihologice. Peio Iavorov a creat versul modern în poesia bulgară și, având mai mult talent decât Slaveicov, e primul care îndreaptă poesia bulgară spre viața interioară a omului, spre diversitatea tragică a acestei vieți interioare.

Versul lui Iavorov este extrem de suplu și de intens, minunat instrument al unei poezii înflăcărate și personale. El ne relevă, cu aceeași putere de expresie, chinurile unui suflet torturat de viziunile cele mai tragice, de tensiuni dureroase, dar și de reverii liniștitoare și împăcate. Poezia lui Iavorov o rupe cu subiectivismul exterior. Ea este numai confesiune și pură contemplație...

Symbolismul. După Iavorov, poesia bulgară înflorește într-o adevărată splendoare muzicală și imagistică. Tânăra generație fu atrasă de dinamica versului lui Iavorov. Urmând exemplul acestuia și pe acela al poeziei neoromantice din occident, tinerii poeți se silesc să îmbine cuvintele cele mai alese și interesante cu expresiile cele mai delicate. Această epocă se numește „symbolismul bulgar“, una dintre noțiunile cele mai convenționale, de care s'a servit critica noastră literară. Într'adevăr, poeții care au venit după Iavorov, sunt atât de variați, încât este foarte arbitrar să-i închinăm pe toți în limitele unei școli unice. Ceeace au totuși comun între ei este faptul că toți recunosc ca maeștri și precursori pe Pencio Slaveicov și pe Iavorov. Slaveicov îi atrage ca „slujitor și gladiator al vieții“, ca vestitor al unor idealuri înalte de viață și de artă; iar Iavorov, ca un profund tragic și veritabil poet modern. Pencio Slaveicov și Iavorov deschid în poesia bulgară noi posibilități, care își găsesc expresia supremă în opera „simboliștilor“, mai cu seamă în cea a lui Nicolai Liliev.

Cel care renunță la poesia tradițională și detașează versul bulgar de materializarea imaginilor poetice, este *Todor Traianov* (1882), care lucrează paralel cu Iavorov și al cărui prim volum de poezii „Regina Mortua“ (1908) se socotește data de început a symbolismului bulgar. Traianov, până în anul 1921, când și-a publicat minunatele „Balade bulgare“, a fost greu înțeles de marele public. Poezia sa se distinge printr'un oarecare patos exterior, dar mai ales printr'un pesimism sincer și emoționant. Traianov are viziuni extrem de originale, care fac din poesia sa un vis frumos, dar și zguduitor. O poezie sumbră, poezia nu a luminii, ci a nopții; deaceea ea este adesea străbătută de pasul lugubru al morții.

Pesimistă e și poezia lui *Nicolai Liliev* (1885), în special poema sa „Ahasverus“, care, dacă ar fi fost scrisă de un poet francez sau german, ar avea o importanță europeană. Nicolai Liliev este poetul nostru liric cel mai delicat și cel mai desăvârșit. Poezia sa atinge cel mai înalt pisc al contemplației poetice, al purității și preciziei de limbă. Mulți dintre acei care nu știu, sau au pierdut obiceiul de a citi adevărata poezie, sunt ispitiți să nu vadă în aceea a lui Liliev, decât strălucirea exterioară și muzicalitatea armonioasă. Ei nu-și dau seama că îndărătul acestei armonii care atinge perfecțiunea, și pe care ei o admit ca singura calitate a poeziei lui Liliev, — suficientă de altfel pentru recunoașterea unui talent excepțional, — se ascunde mărturisirea intimă a unei inimi sfâșiate de durere, mărturisire rămasă neînțeleasă, poate pentru că e departe de orice banalitate, sau tocmai pentru că e exprimată într'o formă impecabilă.

Idealurile de artă ale lui Pencio Slaveicov și Iavorov se realizează în poesia lui Liliev. Această poezie închină cercul inițiat de Slaveicov și în care strălucesc numele lui Iavorov, Traianov și al altor poeți, a căror operă, deși nu are importanța istorică a unor Slaveicov, Iavorov, Traianov sau Liliev, totuși e destul de originală și durabilă,

pentru a nu fi neglijată. Unul dintre acești poeți, *Dimcio Debelianov* (1877—1916), se bucură de o rară popularitate, din cauza grației poeziilor lui, cât și a destinului tragic al autorului. Debelianov a căzut pe frontul dela Salonic. Acolo, cu câteva săptămâni sau zile înainte de moarte, și-a scris cele mai frumoase versuri.

Dintre poezii generației Traianov-Liliev-Debelianov, fac parte și *Emanuel Dimitrov*, *Liudmil Stoianov*, *N. Rakitin*, *Hristo Iassenov*, *Gheo Milev* și poeta *Dora Gabè*. Dintre aceștia, talentul cel mai natural și mai bogat în imaginație, îl are Emanuel Dimitrov, dar din nefericire, sentimentele sale nu au intensitate, iar stilul său e lipsit de rafinament. Se poate spune contrariul despre *Liudmil Stoianov*, care, deși lipsit de daruri poetice naturale, a reușit să se impună grație priceperii de care a dat dovadă în mânăuirea tehnicii limbii și ca versificator de talent. *Nicolai Rakitin* se relevă ca un poet al naturii și al sentimentelor primitive. *Milev*, care a fost unul dintre cei mai însemnați protagoniști ai expresionismului german și al tuturor tendințelor moderne din literatura Europei occidentale, după turburările politice întâmpinate în Bulgaria în 1923, devine „colectivist“ și scrie opera sa populară „Septembrie“, care amintește stilul și tonul agitator al lui Maiakovski. *Hristo Iassenov* a scris poezii lirice pline de gingășie și de tristețe. Poesia sa este cu totul în spiritul individualismului lui Balmont.

După Gheo Milev, în tabăra colectivștilor trece și Liudmil Stoianov, fost și el apostol al simbolismului. În prefața primei sale opere, „Viziunea răscrucii“ (1914), scria că „morală și adevărul nu au ce căuta în artă“. Mai târziu recunoaște că „adevărul artei înalte în multe cazuri coincide cu adevărul vieții“, pentru a ajunge mai târziu pe o poziție de unde ataca exclusiv numai cu lozincile realității crude.

Războaiele din 1914 și 1918 au influențat profund moravurile și concepțiile Bulgarului. Poesia generației tinere care a luat parte la începutul vieții culturale după războiu, caută să se deprindă de visurile și abstracțiunile simbolismului. Ea vrea să fie concretă, reală, să fie cu totul în serviciul vieții. Temele ei sunt luate din luptele politice, după exemplul Rusiei. Toate regulile poetice, create în frământarea revoluției rusești, sunt repede importate în Bulgaria. Impotriva poezilor din generațiile mai vechi sau contra unor tineri ca: *Hristov*, *Iordan Stubel*, *I. Mircev*, *D. Pantelev*, *G. Dzigov*, care scriau o poezie mai intimă, în spiritul simbolismului sau al acmeismului, se opuneau cuvintele de ordine patetică și seducătoare ale artei revoluționare proletare. Numai în ultimul timp formula conciliantă a „realismului artistic“ a potolit puțin pasiunile și a permis să se privească problemele artistice dintr'un punct de vedere mai moderat și mai senin. Toți, și cei de stânga și cei care nu vroiau să devină crainicii revoluției, înțeleg acum că arta trebuie să aibă un caracter mai social, să fie mai pătrunsă de conștiința datoriei civice și a înțelepciunii vieții. Și aici se reflectă lozincile vremii noi, care pune mai presus de toate socialul și idealul național. Nobila gândire umană nu poate neglija nedreptățile sociale și nu poate închide ochii în fața chemărilor vieții, pentru a se închide în sfera contemplațiilor pure și abstracte. Orice om cu conștiința trează, mai ales poetul, trebuie să lupte pentru justiția națională și socială. Epoca noastră, atât de crudă, și în același timp atât de inspirată de idealism, n'ar putea, poate, găsi un ideal mai înalt pentru artă, decât colaborarea tuturor în vederea înscăunării păcii și fraternității pe pământ. Trebuie, mai întâi, să ne liniștim conștiințele, văzând cum scad posibilitățile de apăsare și umilire a omului. După aceasta, se va deschide câmpul nesfârșit al unor noi inspirații cu adevărat poetice.

Tânăra poezie bulgară și-a pus energia în slujba idealului social. E prima ca-

racteristică prin care se deosebește de poezia de dinainte de războiu. Apoi, ea tinde să creeze un vocabular aparte, un ritm și un stil deosebit. Din nefericire, generația de după războiu n'a dat încă pe marele poet inspirat de epoca noastră, care să scoată în relief sensul istoric al noii poezii, pentru cultura noastră națională. Poetul cel mai spontan și înzestrat cu o imaginație dintre cele mai impetuoase al acestei generații, este *N. Furnadjiev* (1903). Poezia sa e ecoul neliniștii epocii care a urmat războiului trecut. E plină de imagini originale; e pusă în mișcare de un ritm nou și amintește adesea tunetul și furtunile cerului. Însă Furnadjiev a încetat curând de a mai scrie. S'a petrecut poate o ruptură în străfundurile sufletului său, care îl împiedecă să revină la primele elanuri. *Asen Razvetnicov* (1897) și-a început deasemenea cariera poetică prin cântarea revoluției și a justiției sociale, pentruca să se consacre, în cele din urmă, idealului unei poezii pure, închinată mărturisirilor intime. Furnadjiev și Razvetnicov, împreună cu *N. Marangozov*, *Dalcev*, *Panteleev*, *Krasinski*, *Lăcezar*, *Stancev*, *Mladen Isaev*, sunt, neîndoios, creatorii unei lumi poetice noi; — ei au lăsat la oarecare distanță poezia simbolistă, deși nu s'au eliberat complet de unele mijloace ale tehnicii sale artistice, mai ales de aceea a lui *Liliev*. Odată cu aceștia, poeta *Elena Bagriana* (1894) se distinge printr'un temperament svăpăiat și prin sinceritatea sa feminină, prin imagini originale și confidențe adânc simțite. Bagriana scrie, poate, poezia cea mai dinamică din literatura bulgară, ea este populară, căci opera ei are ecou direct în sensibilitatea cititorului.

Intr'o categorie separată se așează *Jordan Stubel* (1897), *I. Hristov* (1892), *I. Mircev* (1897), poeți care nu manifestă dorința de a fi neapărat noi sau moderni, dar fiind înzestrați cu un talent destul de original, prin tonul lor gingaș și prietenos, fac să treacă un curent de adevărată prospețime lirică în poezia noastră contemporană.

Aceasta e, în linii generale, schema care prezintă evoluția poeziei bulgare. Proza, care se dezvoltă și ea în ritmul general al tendinței noastre de „europenizare“, are o dezvoltare mai deosebită. Ea este, prin însăși esența ei, mai bogată în subiecte, în mai mare concordanță cu lumea reală. Aici, moda și capriciul mai greu își croiesc drum. Proza e în strânsă legătură cu pământul și cu psihologia populară, în timp ce poezia lirică poate fi adesea cu totul subiectivă.

Proza bulgară, prin scopurile ce și le propune, prin stilul și problemele sale, este vazoviană. Scriitorii care au venit după Vazov au perfecționat mijloacele sale de expresie, limba și tehnica sa, însă orizonturile și aspirațiile au rămas vazoviene, chiar și karaveloviene.

Liuben Karavelov (1837—1879) este primul mare prozator bulgar. Discipol al lui *Gogol* și al altor prozatori ruși, *Karavelov* scrie încă înainte de eliberarea Bulgariei, lungi nuvele cu subiecte din viața sătească, din luptele sociale și din istoria Bulgariei. *Vazov*, ale cărui opere sunt mai puțin tendențioase decât ale lui *Karavelov*, își găsește izvoarele tot în moravurile și istoria Bulgarilor. Astăzi, proza literară bulgară poate fi împărțită în două mari categorii: de moravuri și istorică, la prima categorie adăugându-se și literatura socială. Aici este, poate, nota fundamentală a caracterului național pe care îl are literatura bulgară și în general arta bulgară. Prin moravuri și istorie, Bulgarii caută afirmarea de sine. De aceea străinii se interesează mai mult de arta unde se reflectă viața și istoria poporului nostru. Primele opere ale literaturii contemporane care au fost traduse sunt „*Bai Ganiu*“ și „*Sub jug*“. iar în zilele noastre,

traducătorii se interesează mai cu seamă de *Elin-Pelin*, *I. Iovcov* și *A. Karaliicev*, care au dat cele mai bune descrieri de moravuri bulgare.

După Vazov și paralel cu el, menționăm pe *G. P. Stamatov* (1869), *Anton Strașimirov* (1872—1937), *St. Cilingirov* (1881), autori a zeci de volume, nuvele și romane, care constituie pentru istorici excelente documente ale vieții și stării de spirit din epoca noastră. Scriitorul cel mai de talent, după Vazov, este *Elin-Pelin* (1878), povestitorul satului bulgar, profund uman și de bogată inspirație. Limba lui are o frăgezime care nu se vestejește; el descrie nu numai încântătoare tablouri ale naturii, dar și tipuri vii, de neuitat, pe care reușește să le prindă în câteva trăsături. *Elin-Pelin* a imortalizat naturalețea, bărbăția, moralitatea și suferințele țăranului bulgar, pe care l-a studiat cu un ochiu ager de realist și cu un simț înnăscut al umorului. *Iordan Iovcov* (1880—1937) care împarte cu *Elin-Pelin* gloria de a scrie cea mai bună proză bulgară, este mai mult un romantic. Eroii săi, fie oameni sau animale, sunt nesfârșit de simpatici. *Iovcov* are gustul gesturilor frumoase și știe să scoată la iveală tot ce este bun și nobil în fiecare suflet. Totul în opera sa este însuflețit, fiecare personaj își are caracterul său determinat, particularitatea sa de neimitat. *Iovcov* nu iubește brutalitatea în viața țărănească. Satul bulgar este pentru el izvorul unor delicate amintiri. Acolo, ca învățător, și-a hrănit sufletul cu măreția naturii sălbatece, cu frumoase și admirabile impresii din viața sătenilor și a animalelor, pe care le povestește cu o rară măiestrie în cele cincisprezece volume ale operei sale.

Anghel Karaliicev (1902) descrie țăranul cu o caldă înțelegere. Povestirile sale sunt, s'ar putea spune, poeme lirice, imnuri glorificând suferințele și simplitatea țăranului. Limba lui e bogată în imagini naturale; stilul său, prin încântătoarea-i năivitate, amintește de acela al cântecelor populare. După *Karaliicev*, menționăm pe *I. Karaslavov*, *I. Volen* și *St. Dascalov*.

Un loc deosebit printre prozatorii bulgari, îl ocupă *Nicolai Rainov* (1888), a cărui carte „*Legendele Bogomililor*“ (1912) îl consacră ca un rar stilist, bogat în imagini noi și îndrăznețe și ca o personalitate în ceea ce privește concepția sa originală asupra vieții și a omului. Opera sa este dominată de idei filosofice. Tehnica stilului său a influențat puternic asupra scriitorilor tineri, mai ales asupra aceluia care își căutau subiectele în istorie.

După lunga epocă a războaielor, operele cu subiect istoric au fost la modă în literatura bulgară. S'au scris bibiloteци întregi de romane și nuvele istorice. Aceste opere (dacă lăsăm la o parte problema valorii lor artistice) sunt un indiciu despre aspirațiile spirituale ale nouilor generații. Bulgarul, umilit în urma acestor războaie, în sfortarea de a descoperi cauzele tragediei sale naționale, sau în dorința de a găsi un sprinjin în credința lui în destinul Patriei (la fel cu *Paisie*, primul apostol național bulgar), se întoarce spre istorie, care de obicei ascunde numai glorie și învățăminte...

Printre cei mai buni scriitori istorici e *St. Zagorcinov* (1889), relevându-se prin concepțiile sale culturalo-istorice. Un înzestrat prozator e scriitorul de moravuri ale trecutului *Constantin Petcanov* (1891), autor al unei serii de romane („*Secerișul*“), în care descrie evoluția spirituală și socială a satului bulgar în cursul ultimelor două veacuri. Calități pozitive au și romanele istorice ale d-nei *Fani Popova Mutafova* (1902).

Literatura cu subiecte sociale din viața orașelor moderne este mai slabă. În acest domeniu, scriitorii bulgari au intrat cu mai mult curaj abia după trecutul războiu. Însă, pentru un roman social sau o nuvelă socială, se cer mai multe condiții decât

pentru scrierile de moravuri sau istorice. Aici imaginația și talentul nu sunt suficiente: e nevoie și de o concepție... Totuși, literatura bulgară ar putea aminti câțiva scriitori care au zugrăvit tablouri destul de impresionante ale vieții sociale și au avut curajul să cuprindă conflictele familiale, de clasă, etc., în mod original și revoluționar. Dintre acești scriitori amintim pe: *G. P. Stamatov*, *Anton Strașimirov*, *Cilingirov*, *D. Nemirov* (1882), *D. Sișmanov* (1889), *G. Raicev* (1882) iar dintre cei mai tineri: *K. Constantinov* (1890), *Vl. Polianov* (1899), *Ana Kamenova* (1894), *D. Talev*, *S. Mincov* (1902), *O. Vasilev* (1903), *G. Karaslavov* (1903), *E. Koralov* (1904), *St. Dascalov*, *E. Stanev*, etc. Ana Kamenova este autoarea celui mai frumos roman liric bulgar „Păcatul Aritinei”. *L. Vladikin* a scris una dintre cele mai frumoase opere artistice și istoric-științifice „Târnovo, orașul țarilor”, în care evocă viața vechei capitale bulgare.

Ceeace am spus pentru a caracteriza proza bulgară, din punct de vedere ideologic, putem să aplicăm și la *dramaturgia bulgară*. Și aici predomină subiectele de moravuri și cele istorice. Autorii dramatici bulgari sunt, prin vocație, prozatori. Primul dramaturg *V. Drumev* (1841), autorul celei mai populare drame bulgare „Ivanke”, este și creatorul nuvelei moderne în noua literatură bulgară. După el, *Vazov* scrie drame tot în spiritul lui „Ivanke”. Drame bine construite din punct de vedere tehnic scrie și *Strașimirov*. *Petco Todorov* (1879—1916), din grupul lui *Pencio Slaveicov*, a făcut încercări destul de reușite pentru a îmbogăți fondul ideologic și simbolic al dramei. Încercările lui au rămas însă izolate. Frumoase, cu un limbaj dramatic și personaje vii, sunt câteva drame de moravuri ale lui *I. Iovcov*, *Racio Stoianov* (1883), autorul a două reușite cărți de proză, a scris una dintre cele mai rezistente drame bulgare, din punct de vedere tehnic și poetic „Maestrul”. Drama socială e deasemenea creată de prozatori și anume: *D. Nemirov*, *Vl. Polianov*, *D. Talev*, *D. Sprostranov*.

În general, prozatorii bulgari nu se conformează unor recomandări ca acelea ale lui *François Mauriac*, care crede că „romancierul nu trebuie să adopte tehnica dramatică pentru a nu introduce stilul scenic în romanele sale, ceeace este primejdios”. Din fericire — sau poate din nenorocire — proza bulgară a cam cunoscut năvala scriitorilor spre scenă. Prejudiciul, dacă putem folosi acest cuvânt, a fost mai mult pentru scenă, unde, când se joacă operele dramatice bulgare, sună mai degrabă frumosul grai al prozei, decât limbajul pur scenic.

Scriitori exclusiv dramatici sunt *St. L. Kostov*, autor a mai multor comedii, *N. Ikonov* și *St. Savov*, cei din urmă doi actori de profesie.

Ar fi multe de spus asupra umorului la Bulgari și în general la balcanici. El este atât de curios, proaspăt, primitiv și, totuși, atât de cumpătat... Buni scriitori umoriști bulgari sunt: *Ciudomir*, *Raico Alecseev* și *Damian Kalfov*; simțul umorului îl găsim și în operele lui *Elin-Pelin*, *Iovcov* și *Karaliicev*.

Privită în general, noua literatură bulgară este icoana vie a destinului nostru național și animatoarea unei voințe gata de luptă, aspirând în același timp la înnobilitatea vieții. Creatorii ei sunt oameni din intelectualitatea sătească și orășenească, mai ales a provinciei. De aici și caracterul ei autohton și utilitar.

H A G I D I M I T A R

DE

H R I S T O B O T E V

Sus, sus, în munte, trăiește încă,
Geme puternic, scăldat în sânge —
In coastă-l arde o rană adâncă
Viteazul tânăr, bărbatul crâncen.

Pușca, alături — lemnul și fierul
Sabia, albă, în două ruptă.
Ochii în ceață, capul mai luptă,
Gura-i blestemă lumea și cerul!

Oprit în slavă, soarele zvârle
Zăduf și flăcări, cu îndârjire!
Din lan, se'nalță un viers suptire —
Viteazul geme. Sângele — gărlă.

E toiul muncii. Biete, voi sclave,
Cântați aceste balade grave —
Inimă, taci! Foc și dezastre,
Pe-aceste țarini ne ale noastre!

Acel ce cade în lupta sfântă,
Nepieritor e: îl plâng ponoare,
Fluvii, văzduhul, aezii-l cântă,
Îl plâng, în codri, crudele fiare.

Cu-aripa, vulturul umbră îi ține,
Lupul, cu milă, rana i-o linge —
Șoimul, voevodul creștelor fine,
Ca unui frate, fruntea i-atinge.

Se lasă-amurgul. Luna s'arată
Stele, mulțime, pe cer se'mplântă.
Vântul prin frunză 'ncepe să bată,
Haiducul în munte o doină cântă.

Iar Samodivele'n albe voaluri,
Zâne aevea, cântă — minune.
Cântând, abia ating iarba moale —
Lângă viteaz, lin îngenunche.

Una, cu leacuri, rana i-alintă
Cu apă rece-l stropește-o alta
Alta'i sărută gura, fierbinte —
El o privește scump. Tresaltă:

„Spune-mi, o soră, unde-i Caragea?
Unde e pâlcul meu de voinici?
Spune-mi și'n urmă sufletu-mi ia —
Doresc sfârșitul să-mi dau aici“.

Se'mbrățișează. Zâna, ușor
Zboară în noaptea mare și grea.
Cântând, se'nalță — și până'n zori,
Caută duhul lui Caragea.

Se face ziuă. Sus, în Balcani,
Zace viteazul, mort, plin de sânge.
Lupul cumplita rană îi linge —
Soarele frige, frige — dușman!

CE LUMINĂ NU SE STINGE

DE

I V A N V A Z O V

In zile sure, încruntate,
Ce dulce soarele apare!
Dar raza lui mai farmec are
Prin noaptea unei uși crăpate.

O mică stea e călăuză
Pierdutului corăbier
Și-o singură scântee'n spuză
Poate aprinde 'ntregul cer.

Focul în care Ioan Huss
A ars — mai luminează încă.
In besna cu furtună, sus
E fulgerarea mai adâncă.

Tirani, cu ura voastră — fluvii
Ce e lumină, nu se stinge!
Și cremenea ce azi o'nfrângeți
Va răbufni, ca un Vezuviu.

Nimic pe lume nu e stâncă
Și cei de veghe, cei culcați,
Și domni înalți și împărați
Și viermii cari vă mănâncă.

In acest haos fără margini,
Doar ea, lumina, e eternă —
Și-oricât luminile s'ar sparge,
Ea tot mai limpede se cerne.

In groapă-adâncă de-ați închide-o,
Va înflori tot mai spre cer —
Și'n Prometeu de-o veți ucide,
Ea va reînvia'n Voltaire.

Și dacă stelele, cât crinii
Chiar soarele — se va fi stins,
In Iad, va coborî un ins
Să ia tăciunele luminii.

Ș I B I L

DE

I. IOVKOV

*Rada la poartă stătea
Din vale Mustafa venea...*
(Cântec popular)

Șibil, temutul haiduc, pe care îl căutaseră zaptiții și cărsedarii printre copaci și pietre, coborî din munți și se duse să se predea.

Măine această veste se va răspândi în toate părțile, dar cine o va crede! Lui Șibil puțin îi păsa de aceasta. El se grăbea cu gândul la altceva.

Se gândea cum văzuse, cu vreo lună-două mai înainte, depe vârful Pietrele Albastre, unde printre cuiburile vulturilor era și adăpostul lui haiducesc, că în vale, pe potecă, merg câteva femei.

Nu era în obiceiul haiducesc să se atingă de femei, nici nu era loc pentru aceasta în inima lor.

Însă Șibil călcase multe legi și nu știa, nici nu voia să știe, ce e păcat și ce nu e. „Femei, aici în Djendemit, se gândi el, e și aceasta o bună pradă“. Și porni într'acolo, fără nici o grijă, fiind atras de curiozitate. Haiducii merseră după el, râseră și dinții lor străluciau ca la lupii înfometaji.

Coborîră în vale, trecură prin pădure, care încă nu înverzise, și ieșiră la drum în mijlocul Djendemitului. Acest loc era cel mai înfricoșător. Aici, poteca se răsucea înăuntrul văii, se întortochea pe o parte și pe alta, desemnând două cotituri, două guri de capcană în care multă lume și-a găsit moartea. Și după cum făcuseră și altă dată, haiducii scurtară calea, se arătară și acolo strașnici, bărboși, încotoșmănați cu glugi negre arnăutești și încărcăți cu puști. Femeile se iviră pe la cotituri și îndată ce îi văzură se opriră locului ca trăznite; apoi se întoarseră, care la vale, care la deal, și începură să fugă, însă picioarele li se muieră și ele se învârteau locului, ca niște păsări lovite. Revenindu-și în fire, căzură la pământ și începură să plângă.

Haiducii nici nu se sinchiseau, abia dacă își aruncau privirile la ele. Ochii lor erau îndreptați în altă parte, pe potecă stătea încă o femeie tânără și frumoasă. Și cât era de împodobită! O rochie de mătase albăstrue, un pieptar roșu de atlas, cu o pestelcă

de Ierusalim, ciudat împestrițată, paftale de argint. Iar pe gât, podoabe grele. Un rând de monete mari și un rând de rubete și mahmudii. Incotro o pornise atât de împodobită, la nuntă? Era nebun tatăl ei de a lăsat-o singură în munții aceștia?

Șibil ieși în față, fata îl privi liniștită și drept în ochi. O linie verticală se opri între negrele ei sprincene și buzele roșii se mișcă.

— Bre! strigă ea și glasul ei molcom sună straniu printre scânciturile celorlalte femei. Căutați-vă de treabă, înțelegeți! Nu vă e rușine, ce voiți dela niște femei!

La aceste cuvinte, haiducii, care nu-și ridicară ochii depe monezile dela gâtul fetei, se repeziră la ea întinzând, din depărtare, mânilor vânoase. Șibil făcu semn cu mâna și-i opri. După aceea se întoarse, își potrivi statura și măsură din ochi fata. Ce față albă! Și subțire la mijloc, iar poalele lungi, ca la o păpușe. Și ce curaj! Ochii lui străluciră veseli, se umflă de râs. Inșă, mai înainte decât el, fata și-a schimbat glasul. Fața ei luminoasă se făcu și mai frumoasă și acum se putea vedea că ochii ei sunt albaștri, iar dinții albi. Șibil o privi minunat. Cine să fie acest diavol?

Ce a fost atunci și ce s'a întâmplat după aceea, nici Șibil nu poate să înțeleagă. Femeile și-au dat de seamă și, deși icneau ca niște capre, veniră spre el. Parcă se zărea muntele în vale, se auzea cum clipește apa, în pădure se îmbiau păsărelele. Inșuși Șibil, care s'a așezat pe o piatră, zâmbi și ascultă flecăreala fetei. Ce povestea ea? Unul Dumnezeu știe, cuvinte care nu însemnează nimic, cuvinte care se uită. Inșă cum i se luminau ochii și cât îi era de plăcut omului s'o privească! Pedelături, se așezară haiducii îmblânziți ca în fața unei minunății, fumau liniștiți.

— Păi, tu ești fata lui Velicu Chehaia, — vorbi Șibil. Te cheamă Rada. Cum de te-a lăsat tată-tu? Și împodobită cu monede și cu aceste mahmudele... Am să îți le iau!

— Bre, ai să mi le iei! Ia să-mi mai dai, că-mi sunt puține! Ia vezi, — spuse ea, arătând cu mâna, — cum îți s'a descusut mânica. Așteaptă să îți-o cos eu!

Șibil își privi mâna prinsă de țeva puștii: într'adevăr, stofa neagră era ruptă. Și înainte ca el să înțeleagă, dacă ea glumește sau nu, o văzu chiar lângă el, îi văzu puful depe față albă, buzele roșii și când îl privi, ochii ei îl înfășurară într'o plăcută și moale lumină. Zâmbi și-l privi diavolește, strânse mâneca ruptă, iar între buze, ținea acul cu ața.

— Nu mișca! — îl certă ea, — începem. Și pune-ți ceva în gură ca să nu-ți cos și mîntea. Barem de ai avea-o.

Riseră toți.

— Ascultă, — continuă Rada, — să te însori, ca să aibă cine să te cârpească. Să nu umbli așa rupt ca....

— Ca cine?

— Ca un țigan!

Șibil se întunecă. Femeile se priviră plânse.

— Să mă însor, — spuse Șibil, — dar nu mă vreau fetele.

— Ba, te vor vrea. Așa flăcău!

— Ei haide, ia-mă tu!

— Cine? Eu? Prin vale alerg, porumb culeg, ghici cine-i? Haiducul. Nu, nu-mi trebue! Nu vreau haiduc.

Șibil iar se întunecă. Rada întâlni ochii rugători ai femeilor și schimbă repede vorba ca s'o dreagă:

— Poate, poate... Te iau. Trebuie numai să întrebi pe Velicu Chehaia.

Și tăcând puțin, ea adăugă:

— Și pe cărsendarul Murad-bei... gata. Ai văzut cum am cusut-o, spuse ea, și lăasă mânăca, — să mă ții minte și s'o porți cu sănătate....

Șibil o privi și răsese. Ea mai ciripi puțin, apoi femeile o luară din loc și Șibil le duse până acolo unde se sfârșește pădurea și începe câmpia.

Când s'a întâmplat aceasta era în toiul primăverii. În vale, ici și colo, înverzise frunza de fag, iar pe alți copaci nu apăruseră decât mugurii. Șibil se întoarse în munți și încercă să facă haz de această întâmplare. După el, veneau agale haiducii, priveau în pământ și tăceau. O cioară neagră sbură pe deasupra lor, croncănind, — semn rău! Șibil n'o observă, însă haiducii se adunară grămadă și murmurară ceva. Femeia le-a incurcat calea, frumoasă femeie; și acestea toate nu prezic nimic de bine.

Trecu câtăva vreme, se încălzi deabinelea, înfloriră porumbele, înfrunziră perii și într'o bună zi, în toiul unei zile cu soare a cântat cucul.

După cum e obiceiul, Șibil începu să numere, ca să vadă câți ani o să trăiască, însă apoi se îngândură și i se păru că-i de acu bătrân. Iși aminti de Rada și își zâmbi.

„Ce minunată amestecătură, gândi el, de femeie, copil și diavol! Și cât de mult îi seamănă; spune ceva — cuminte e, face ceva — frumoasă e!“ Astfel a văzut-o atunci când o văzuse, cum ținea acul cu ață în gură și-l privea zâmbind. „Nu acul, gândi apoi Șibil, și oftă din greu. Cuțitul poate să-l ție în gură și de cuțitul ei omul moare cu dragă inimă“.

Tocmai în acea vreme, trecură târgoveții și haiducii îi opriră. Plânși, îngălbeniți ca floricelele de siminoc; ei abea se mai țineau pe șeile cailor așteptând să audă ce le va spune Șibil. Însă Șibil nu i-a obligat să-și deschidă desagi și nici nu i-a căutat în chimiruri. El adusesse vorba, pe departe, despre una, despre alta, aminti de Velicu Chehaia, și apoi, la urmă, și despre Rada. Haiducii priviră în pământ și roșiră de rușine. Șibil a dat drumul târgoveților, îi conduse până într'un anumit loc și le spuse să-i ducă Radei multă sănătate.

Haiducii nu-i spuseră nimic, nici nu îndrăzniră să-l privească în ochi. Și când seara se lăsă în munți peste vârful Pietrele Albastre, în cuiburile vulturilor, iar Șibil se culcă și adormi, ei rămaseră lângă foc și se sfătuiră. Muntele era același, refugiul le era asigurat. Și cu toate acestea, ei erau neliniștiți și frica îi pândeia din apropiere. Undeva un țipăt ascuțit de vulpe — și lor li se păru că tușește un om, trosni o ramură, au crezut că vine cineva. Și ei se îngămădiră tot mai aproape unul de altul, își vorbiră în șoapte și priviră cum Șibil se frământă prin somn, cum geme și spune ceva. Atunci ei se sculară și porniră la drum. Nu l-au omorât, dar au fugit de el, ca de un ciumat.

Șibil a rămas singur și atunci paralele din visteria împărătească pe care a prădat-o, inelele smulse din mâinile celor vii și morți, aurul și argintul din biserici și mănăstiri — toată averea pe care el și-a agonisit-o și a ascuns-o în peșteră și în scorburi de copaci, toată s'a scurs spre casa lui Velicu Chehaia, numai în daruri pentru Rada. Daruri scumpe, trimise cu fiecare răvaș de sănătate pentru fată. Numai iată că el a primit o știre care l-a buimăcit. Rada îl chema să se coboare în sat, tatăl ei le dăa blagoslovenia sa, iar Murad-bei îl iartă. În semn că vorba lui e adevărată, cărsendarul îi trimite mătăanii sfinte de chihlimbar.

Multă vreme Șibil se gândi dacă aceasta nu e cumva vreo căpcană. Tot ceea ce

a avut, a dat. Iar pădurea se înverzise toată, se îndesea și se întuneca, câmpiile se acoperiseră cu iarbă înaltă, înflori macul roșu, înflori și brebenelul, floarea ielelor.

Din vale venea un miros de liliac și tei. Și când în pădurile de fag străbătu mugetul cerbului, iar în Stara-Koria, apărură porumbeii suri, lui Șibil i se păru piatra pe care își răzemea noaptea capul, tare și grea — pușca lui. El nu putu să suporte chinul și porni spre sat.

Când se coborî din Pietrele Albastre era amiază, când ieși în vale la drum și-și întoarse privirile înapoi, asfințitul soarelui întunecase vârfurile munților. Vulturii însă se sbăteau încă în fața pereților de piatră albă a prăpăstiilor.

Acești vulturi care se obișnuiseră cu stârvurile și care de multe ori, urcați pe stânci, rupeau din carnea omenească. Amurgise, în vale se lăsase o ceață albăstruie, pe coline se prelungeau umbre. Muntele s'a ascuns, liniștit, îngândurat parcă, privia după Șibil și-l întreba: încotro? Sufletul lui Șibil era chinuit și îndoiala, ca un vierme, îi rodea inima. El se așeză pe o piatră și se cufundă în gânduri.

Și totul îi trecu din nou prin minte, le vântură pe toate. Când își înălță ochii, luna era sus. O altă lume văzuse înaintea sa Șibil și altfel îi apăru lui muntele, mărit, întunecat, drept, ca un perete albastru, înfășurat într'un vâl alb. Pădurile se ascunseră în umbre negre, din câmpii venea răcoare și o ceață albă le acoperea, luând forme diferite ca un zmeu. Undeva, în întuneric, luminau licuricii, înscriind cu liniile lor de foc, un oarecare semn, oarecare cuvânt tainic și se stingeau. Iar în fundul văii, cineva cânta — era susurul apei? — cânta atât de liniștit, atât de frumos.

Șibil privi înainte și se îngândură. În ochii lui se sfărâmau ca niște firicele galbene razele lunii, se ascundeau și se împleteau într'un chip întunecat, care acum apăreau, acum dispăreau. Însă Șibil vedea clar doi ochi care-l priveau, un surâs care-l atrăgea. El se sculă, porni pe urma acestor ochi și acestui surâs și mai mult nu se mai uită înapoi.

Trei ciocănituri precaute, încet șoptind: „Eu sunt, Mustafa“. Ușa se deschise și el intră în casa părintească. Pe vatră ardea focul, umbre jucau pe pereți. Pe mânererele pistoalelor lui Șibil, pe cartușierele și ciucurele dela raniță străluceau reflexele lui. Înalt și voinic, casa a fost prea neîncăpătoare pentru el. Întâlni privirea mamei sale și înțelese tot chinul care o frământa.

— Mustafa, — spuse ea, — pentruce ai venit? Ai să te duci acolo?

— Am să mă duc.

— Ai să te duci! Când?

— Măine.

Bătrâna își cunoștea bine fiul și știa că e de prisos să mai stăruie ca să-l abată din ale lui. Ea se așeză lângă foc, își cuprinse cu mâinile genunchii, înfundă privirile în pământ și continuă:

— Mustafa, de trei zile oamenii cârșendarului toarnă gloanțe și-și ascut cuțitele, le încearcă cu degetul să vadă dacă is ascuțite, un fir de păr dacă îl lași asupra lor, un fir de păr îl taie. Și își sulesc mustățile și se uită spre noi... Mustafa, ne așteaptă ceva rău.

Șibil se întoarse și o privi, însă așa era căutătura lui, încât ea nu știa dacă el a auzit-o sau măcar a înțeles ce i-a spus. Ea se retrase și nu mai spuse nimic.

Iar Șibil se desfăcu de haină și aruncă depe el pistoalele cu mânerere aurite,

cuțitele cu plăselele de argint — tot ceea ce lui îi părea greu și însemna acuma timp pierdut.

* * *

Sus, în cafeneaua de lângă biserică, lângă o fereastră deschisă, șade cărserdarul Murad-bei și Velicu Chehaia. Beiul e posomorît, tace și trage îngândurat din ciubucul său. Însă Velicu Chehaia e vesel, el umblă prin cameră, clătinând fundul șalvarilor săi largi: scoate din când în când din vârgatul său brâu de mătase un mare ceas cât o minge, se uită la el și iar îl ascunde.

Apoi își frecă mâinile și spuse:

— Totul e orânduit, bei-efendi, fii pe pace, lupul e în capcană...

Pe masa din fața cărserdarului sunt așezate două basmale, una albă și una roșie.

Acestea sunt semnele de înțelegere pentru jandarmii ascunși la pândă. Dacă beiul va flutura la geam basmaua albă, aceasta înseamnă iertare, dacă va flutura pe cea roșie, înseamnă moarte. Și ei așteaptă și privesc spre stradă. Nimeni nu se vede. Rada n'a ieșit la poartă și nici Mustafa nu se vede venind. Velicu Chehaia nu se poate stăpâni și aleargă în grabă acasă.

— Ei? îl întrebă beiul, când el se întoarce.

— Totul e orânduit. S'a îmbrăcat în cele mai frumoase haine ale sale, pieptar roșu de atlas și rochie albastră de mătase. Intocmai așa cum fusese îmbrăcată când am trimis-o în munte. Și e doar femeie, — se uită în oglindă, își face sprâncenele și zâmbește.

— De ce râde, — spuse beiul supărat, — nu știe oare ce are să se întâmple?

— Știe, cum să nu știe.

— Tu i-ai spus totul?

— Hm... nu i-am spus tot, se poate? Dar nu! I-am spus tot, tot. Efendi, nu purta grijă, lucrul este orânduit.

Trecu încă un ceas. Nu veni nimeni. Velicu Chehaia se îndreptă iar spre casă, zăbovi acolo, de data aceasta, ceva mai mult, pe urmă se întoarce.

— Ei? întrebă beiul.

— Las-o, acum e altceva. Plânge. I-a vorbit aceia, maica lui.

Dacă aș fi prins-o, aș fi învățat-o minte. I-a vorbit, Efendi, și cine știe ce i-a spus. Acuma își frânge mâinile și plânge. „Nu las, spune, să cadă nici un fir de păr din capul lui. Am să-l previu, am să fug cu el în munte!“ Ah, femeile, femeile! Așa sunt ele. Am aranjat eu. O să iasă. Ei, acum s'o vedem la poartă...

Cârserdarul își netezește barba și tace. Cercuri albastre de fum se ridică în rotocoale și se desfac în dreptul capului lui.

Dar iată. Rada ieși la poartă, din jos venea Mustafa. Cârserdarul și Velicu Chehaia aleargă la fereastră, se ascund după perdea și privesc cu răsuflarea reținută.

Mustafa merge prin mijlocul drumului. Pe deasupra acoperișului și copacilor arde soarele. Departe, în fundul drumului se văd munții unde a domnit Mustafa. Nu are la el nici o armă. Însă cât e de împodobit! Hainele îi sînt de postav albăstrui, cu fir și aur. Subțire și înalt, puțin slăbit, puțin înegrit, însă frumos și bine făcut. În mâini, mătaniile de chihlimbar și o garoafă roșie, — mătaniile dela bei, iar floarea dela Rada. El e aproape, privește la Rada, o privește și surâde.

Beiul, își smulge barba și exclamă:

— Ce tânăr! Cât e de frumos.

— Cârpa, bei Efendi, cârpa, — striga Velico Chehaia.

— Ce tânăr, repetă beiul transportat, — cât e de frumos!

Velico Chehaia ia cârpa roșie și aleargă la fereastră. Beiul îl apucă de mână.

— Nu ciorbăgiule, nu, un astfel de om n'ar trebui să moară.

— Dar fata mea. Dar cinstea mea! strigă Velico Chehaia și, eliberându-se, se duse până la geam și făcu semn cu basmaua roșie.

Puștile detunară. Geamurile dela fereastră zăngăniră, casele se cutremurară, pe pământ căzu o umbră neagră.

Șibil se opri fioros, frumos. Scăpă mătăniile, dar nu asvârli garoafa, își încrușișe mâinile pe piept și așteptă. O clipă, două, — cât jandarmii au umplut din nou armele. Un strigăt ascuțit se auzi dinspre mahalaua din vale. Șibil nu tresări. Alt strigăt dinspre poarta lui Velicu Chehaia. Șibil se întoarse, era Rada. Ea alergă spre el și întinse mâinile ca să-l apere, iar el își desfăcu brațele s'o îmbrățișeze. Detunară din nou armele. Șibil căzu. Căzu mai întâi cu fața, apoi pe spate. Căzu lângă el și Rada.

Și totul se liniști. Soarele încălzea pietrele caldarâmului. Lângă pata de sânge dintre cele două trupuri, era și goroafa.

Din cafeneaua de lângă biserică, cineva flutura la fereastră, din întâmplare, basmaua albă.

PSALMUL POETULUI

DE

PENCIO SLAVEIKOV

Tovarăşa mea dragă, presimt, soseşte ora
Supremă, când adio voi spune tuturor.
Poema vieţii mele: paragini şi durere
Se face mai frumoasă, acum spre încheere.

Se poate multă lume să fi ținut la mine
Mulți, poate, inși de cari nici până azi nu știu
Cu flori și mari regrete, ei poate că vor ține
Să mă împodobească, acolo, în sicriu.

Tu, unica-mi podoabă, lumina mea, izvorul
Atâtor dulci minute și bucurii prea clare,
Din viața mea pustie, din ceasurile-amare —
Ai grijă de îndată, la porți să tragi zăvorul.

Pe crocodili văzându-i că 'ncep să se frământa,
Cu lacrimi și discursuri sălbatice și seci —
Făcând tot glume aspre — strigoii! — și să cânte:
„Din viața asta scurtă, trecu în cea de veci“.

Ci pregătindu-mi, scumpo, o săvârșire lină,
Să nu mă lași pe mâna streinilor, haină,
Deobște să mă 'ngroape, la rând cu toți aceia —
Orice suspin, acolo, ar turbura vecia.

Ci, sus, pe dealul unde cu tine și amicii,
Purtam, în dup'amieze, discuții dulci ca mierea,
Acolo, unde și toarce cântările tăcerea,
Să poruncești zidarii cavoul să-mi ridice.

Intoarse dinspre lume, spre zarea 'nalt-senină,
Cătau întotdeauna privirile-mi terestre
Și, netăiat în tină, — lăcaș cu mari ferestre,
Aș vrea mormântu-mi încă să urce în lumină.

Și duceți-mă acolo, în revărsat de soare,
La ceasul când spre slavă, se 'nalță ciocârlanul,
Al duhului meu simbol — pe-aripi purtând elanul
Și imnul vieții-acestii etern surâzătoare.

Iar pacea mea să fie 'n lăcașu-acel de piatră,
Ferită de-adierea suspinelor postume —
Să-mi miruiască fruntea, cu semnul naltei brume
Luceafărul de ziuă, pe zare când s'arată.

Și, liberă, ferice, s-o las adânc să cadă
Privirea mea, pe taina acestei lumi pierdute —
Departate de-ale vieții mari zbuciume și cute,
Aș vrea, cu toate-acestea, pe veci să-i stau dovadă.

Să văd solemnul soare, când iese să deschidă
A zilei porți stând pază silințelor sărmene
Și noaptea cum așterne 'nstelatele-i sumane
Pe ruga fiecărui, pe fiecă obidă

Și poate 'n sfântul somn cel fără dimineață,
Mai fremăta-vor, line, ca niște vagi perdele,
Acele scumpe vise — și sunetele-acele
De care tânguise povestea mea de ceață.

Intru aceasta 'n care prins duhul meu în veci,
Eu voi visa lumina 'nflorind viața voastră
Și-oiu auzi, pe aripi de 'naltă slavă, albastră,
Un psalm cântând țărâna, pe struna lumii 'ntregi.

ARTA BULGARĂ CONTEMPORANĂ

DE

SIRAK SKITNIK

Arta figurativă contemporană bulgară trece astăzi printr'una din cele mai interesante și intense etape ale dezvoltării sale, dela Eliberare încoace.

Niciodată artiștii bulgari n'au manifestat o forță creatoare atât de tenace, o perseverență și o abundență în operele lor, ca în ultimii cinci-șase ani. Dela cei mai mici și mai neînsemnați, în numeroasele expoziții particulare sau oficiale, ei se impun nu numai ca niște muncitori perseverenți, îndrăgostiți de arta lor și capabili de a face orice sacrificiu pentru ea, dar și ca niște creatori îngrijorați de viitorul artei bulgare, care caută să coordoneze preocupările de formă și idee ale vremii de azi cu pământul natal.

Pentruca un străin să poată aprecia la justa lor valoare realizările picturii bulgare, trebuie să cunoască puțină istorie: numai ceva mai mult de șase decenii ne despart de Eliberarea Bulgariei. Proclamarea neatârării găsește țara din punct de vedere cultural și artistic, nu numai lipsită de orice urmă de tradiție, dar și fără niciun sprijin pentru orientarea tinerilor conducători, care ar fi vrut să facă ceva pentru artă. Activitatea remarcabilă a primilor pictori, care au studiat în străinătate, este izolată și n'ar putea servi drept punct de plecare.

Pornind dela aceste premize, realizările artistice ale Bulgariei în jumătatea de veac de viață liberă e un adevărat miracol. Pictura bulgară, în concepțiile și posibilitățile ei, a mers în acest timp într'un ritm uimitor de repede. E deajuns să comparăm producția de artă bulgară actuală, nu cu aceea de acum treizeci de ani, ci cu aceea de după marele războiu (1918), ca să vedem enorma diferență în cunoștințe, cultură și orizonturi artistice.

Pseudoclasicismul academic, cultivat cu asiduitate până la războiul balcanic (1912), are reprezentanții săi talentați, dar ei nu reușesc să creeze o artă solidă și viabilă, cu toate că se pasionează pentru scenele rustice, și în ciuda eforturilor lor de a crea o artă bulgară, nu izbutesc să depășească exteriorul, etnograficul. Timpul de după războiul balcanic marchează numai o etapă a artei bulgare: cu mare întârziere, impresionismul preocupă spiritele câtorva pictori bulgari. Și ceace e mai important, în ace-

lași timp ei încep să vadă și să simtă specificul naturii și vieții bulgare, în sensul și puterea lor lăuntrică. În timp ce un grup de pictori — vechi și de concepții mai nouă — St. Ivanov, A. Mihov, A. Mutafov, Teno Todorov, Consulova Vazova, T. Ganușev, N. Cojuharov, B. Mittov continuă în direcția neo-clasicismului academic, alt grup — Nicola Marinov, Elena Caramihailova, Boris Denev, K. Stărchelov, Vladimir Dimitrov-Maistora, Nicola Tanev — în frunte cu unul dintre cei mai valoroși pictori ai artei neo-bulgare, răposatul *Nicola Petrov*, încearcă să se declare împotriva canoanelor clasice, susținând o creație liberă și viguroasă, adăpată cu seva pământului și sufletului bulgar.

O caracteristică a acestui grup e că a descoperit, cu ajutorul peisagiului, trăsăturile fizionomice ale țaranului și pământului bulgar, lucru pe care-l desăvârșesc urmașii mai tineri. Deși respiră un sentiment acaparant, creațiunile acestui grup deschid orizonturi noi și pentru generația mai tânără și pentru marele public. Pictorii aceștia n'au creat un curent sau o școală, dar, ceea ce e incontestabil, au introdus mai multă prospețime și spiritualitate în pictură, punând bazele actualei picturi bulgare.

Dar, cu toate năzuințele frumoase ale acestor artiști neobosiți, războiul din 1914 găsește arta bulgară cu multe probleme insuficient lămurite. Câteva eforturi separate n'au putut crea nici măcar directive pentru o artă autohtonă.

Războiul oprește progresul artei bulgare: pictorii pasionați pentru subiecte de războiu, își întrerup drumul obișnuit, lăsând pentru zile mai bune rezolvarea problemelor care îi agitau. Dar imediat după 1918 se simte în Bulgaria un puternic imbold artistic. Se părea că uimitoarea productivitate postbelică va însemna o artă și calitativ superioară — expresia vie a forțelor latente deslănțuite de bucuria eliberării. Într-adevăr multe expoziții particulare și oficiale. Tablouri în variate genuri. Incercări în diferite tehnici. Acestei producții îi lipsea însă centrul, unitatea, deși un sentiment de încredere în sine respira din tablourile talentaților ei reprezentanți.

Multe lucruri trebuiau clarificate, canalizate, aprofundate. Aceasta au săvârșit-o cu pricepere unii din cel de al doilea grup de pictori, în cei 10—12 ani din urmă, coordonând un sănătos și creator sentiment pentru pământul și viața națională în care au crescut, cu exigențele formale ale artei contemporane de peste hotare.

Sculptura nu se abate de la acest drum, trecând printr-o epocă de convenționalism, pentru a ajunge la perfecția portretistică a busturilor lui *Andrei Nicolov* sau la asprul stil monumental al lui *Iv. Lazarov*.

Reprezentanții ei mai tineri, Marco Marcov, Ivan Funev, V. Emanoilova, I. Crăcimarov, L. Dimitrov și alții continuă direcția dată de *Iv. Lazarov*.

Generația actuală a pictorilor bulgari se dezvoltă fără îndoială sub influența artei apusene; în eforturile continue de a găsi un stil personal, așa spune național, apar urmele influențelor germane și franceze.

În Balcani, ca și în trecut, există toate condițiile istorice și psihologice pentru dezvoltarea unei arte proprii, dar aceasta nu se va întâmpla curând, deoarece e fatal ca țările întârziate să suporte influențele celor ajunse la o maturitate culturală și artistică. Nici Bulgaria nu va putea să se sustragă acestei stări de lucruri. Totuși e de remarcat că pictorii bulgari, mai ales în ultimii doi ani, s'au îndepărtat repede de la erori sau căutări de forme, amăgirile tehnicei cedând locul modestiei și unei concentrări interioare. Noua realitate simțită în tablourile lor — peisagii, nuduri, compoziții — se unește cu căldura, claritatea și seninătatea creației.

În această direcție lucrează zeci de tineri talentați, pentru care pictura religi-

oasă bulgară capătă adevărata ei valoare, primii noștri pictori mai vechi primesc o nouă inspirație și viața noastră dela țară apare în mistica și esența ei psihică. Căldura și abnegația de care sunt însuflețiți le va arăta desigur drumul pe care vor găsi echilibrul dintre cerințele artistice formale și adevărata viață a țării, cu toate condițiile grele în care lucrează.

D. Uzunov, B. Obreșcov, Chiril Tonev, Ilia Petrov, răposatul P. Gheorghiev, N. Balkanski, G. Popov, V. Stoilov, M. Uzunova, V. Lucova, D. Decev, C. Gărnev, S. Venev, I. Nenov, I. Pencov, Z. Papricova, Z. Alexandrov, C. Tringov, Baracov, Panaiotov și alții — acestea sunt numele tinerilor care crează astăzi pictura bulgară.

Doi dintre valoroșii pictori bulgari, care lucrează în afara patriei lor, sunt Boris Gheorghiev și Nicola Mihailov.

După P. Morozov, grafica bulgară contemporană are astăzi reprezentanți cu un stil al lor personal: Vasile Zaharov, Ilia Beșcov, V. Staicov, B. Anghelușev, Gherasimov și alții mai tineri.

Un gen reprezentat cu talent și sânguință în Bulgaria este caricatura politică. Alexandru Bojinov, creatorul ei, izbește prin spiritul său neobosit și inventiv și conduce până acum micul grup de caricaturiști: C. Camenov, R. Alexiev, Sărmabojiov și Dobrinov.

Școli artistice bine definite în Bulgaria nu există, dar e incontestabil că cea mai tânără generație de artiști caută, în spiritul artei contemporane europene, să-și croiască un drum și un stil propriu.

Avântul impetuos pe care îl trăiește în momentul de față arta noastră îndreptățește nădejdea unei arte de viitor și mai senină și mai specific bulgară. Tinerii simt și abordează într'o manieră nouă peisajul autohton, exprimat în cadrul vieții naționale. În privința aceasta, regretatul tânăr, pictorul Iv. Milev, cu o rară pătrundere și imaginație, a descoperit în primele tablouri ale sale esențialul și ritualul vieții bulgare dela țară.

LAMA SABAHTANI

DE

STOIAN MIHAILOVSKY

M'apasă Doamne-a vieții cruce grea
Abia îmi mai târăsc pe-aici amarul
Te văd urcând pe Golgota calvarul
Și murmur cea din urmă vorbă-a Ta.

Trăiiu în solitara nebunie
Ce-aveam în mine bun și luminos
S'a stins de mult. Azi, sufletul mi-i ros
Și iată-mă bătrân și'n agonie.

Iubire-am semănat dar n'o culeg —
Din lumea sgomotoasă mă desleg
Și-asemeni unui uliu împușcat,

Cu aripa 'n țărână, ochii 'n cer,
In ceasu-acesta, tot spre Tine cat
Și mila-Ți fără margini eu o cer.

N I R V A N A

DE

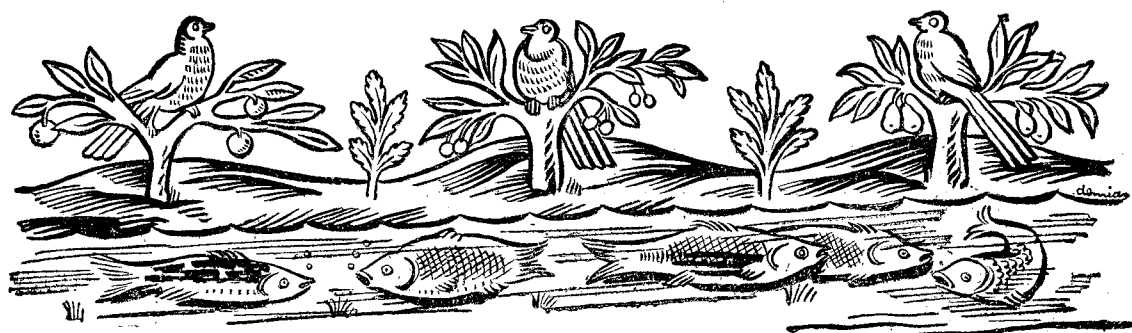
PE IO I A V O R O V

O, apele eterne — n'au țărmi nici adâncimi
Dorm fără să reflecte o stea în a lor unde —
Veghiem pe țărături încă și încă rătăcim
Și tremurăm 'naintea întinderilor blânde.

O, veșnicile ape — ce n'au adânc nici maluri
Dorm fără să reflecte crepuscularul cer —
Ne îndreptăm privirea spre-acele 'nalte valuri
Și ne'nfioară-adâncul, întunecat mister.

De-apururile ape și limpezi și încete
Ce n'au adânc nici maluri — sunt reci, răcoritoare
Ni-i teamă să bem însă și chinuiți de sete,
Noi n'avem somn, nădejde și groaza lor ne doare.

MUZICA BULGARĂ DE ASTĂZI

DE

ASSEN BALKANSKI

In afară de amintirea pe care cel mai mare poet și muzicant al antichității a lăsat-o pământului bulgar (Orfeu a trăit în Rodopi — munți cărora Bulgarul le-a dat cel mai poetic nume: „pădurile privighetorilor“) și al cărui ecou se resimte până astăzi în vigoarea muzicii populare bulgare, împletită cu farmecul simțului clasic, pentru compozitorul bulgar nu avem un material mai bogat și mai atrăgător decât cântecul popular.

Acest bogat și variat câtec popular, care, după cum spune marele nostru scriitor Pencio Slaveicov, e ca un buchet de flori diferite una de alta prin culoare și parfum, a inspirat pe patriarhul muzicii culte bulgare, *Dobri Hristov* (875—941) care a creat pe motivele lui admirabile modele de transpunere pentru solo și cor, cum sunt compozițiile „Vila se'i gora“, „Ganinata maica“, „Dafino vino“, „Spirt lele Iano“, „Ne placi, malca mome“, „Heruvimska pesen“ și altele.

Intr'adevăr, noi, Bulgarii, am întârziat să ne manifestăm în domeniul muzicii culte din motive istorice; astfel, când în anul 1876 se deschise la Bayreuth teatrul special al lui Wagner, pentru noua muzică dramatică, ce întemeiază o întreagă epocă în viața omenirii, revoluționarii bulgari, cu primele cântece patriotice ale lui Cintulov și ale bătrânului Slaveicov pe buze, erau în toiul luptei pentru scuturarea robiei de cinci ori seculare, care distrusese orice elan al poporului bulgar spre o cultură mai înaltă. În schimb, lupta pentru libertate a oțelit spiritul Bulgarului, care rămase cu rezerve de forțe pentru viitor, după cum se poate vedea și din primii săi pași în domeniul artei muzicale.

Muzica bulgară își începe viața din impulsul pe care i-l dădu Dobri Hristov. Cântecele sale, cu prospețimea apei de izvor, au inundat toată țara, dela școli la biserici și cu ele cresc câteva generații. Aceasta i-a adus autorului numele de compozitor național, serviciile sale fiind analoage acelor aduse literaturii de slăvitul poet național Ivan Vazov. Cu iubirea de patrie și de viață bulgară, Dobri Hristov deschide compozitorului bulgar drumul creației și-l îndreaptă către farmecul trecutului de măreție și eroism păstrat în sufletul poporului. Pe această cale au mers aproape toți compozitorii de după el.

Muzica instrumentală bulgară își începe adevărata sa dezvoltare prin talentul inspirat al lui *Pancio Vladigherov*, (născut în 1899), la început elev al lui Dobri Hristov, a cărui activitate fu călăuzită de dorința de a apropia creația bulgară, ca formă și tehnică, de creația popoarelor apusene. Compozițiile lui Pancio Vladigherov — concerte pentru vioară și pian, „Rapsodia Vardar“, dansuri simfonice, opera „Țar Caloian“ și altele — sunt construite cu o complexă tehnică a compoziției și cu o clasică înțelegere a formei. Aproape toată opera sa poartă amprenta exotismului și a erotismului, inspirate de un temperament impetuos și exprimate printr’o interpretare modernă a armonizării și orchestrației, cu o instrumentație vie, cu elemente ritmice luate din muzica populară, grefate pe maniera creației apusene din ultima vreme. În muzica simfonică, Vladigherov reușește să aibă un stil propriu, caracterizat printr’o fină și originală parafrazăre modulată a motivelor. Cu toate acestea, în lucrările lui, domină mai degrabă magnifică sa tehnică în maniera de armonizare și instrumentare, decât spiritualitatea evidentă la celalt compozitor al nostru, *Petco Stainov* (născut în 1896 și rămas fără vedere la vârsta de cinci ani), cel mai zelos și mai cunoscut pentru creația muzicală în spirit bulgar. Stainov e o natură liric-dramatică și muzica populară bulgară devine cea mai importantă sursă a viziunilor sale creatoare, pe care le compară cu opera compozitorilor din așa numitul quintet rus — Borodin, Balakirev, Cui, Rimski Korsakov și Mussorgski — fiind foarte apropiată și instructivă pentru concepția sa de creație muzicală în spirit bulgar. Această concepție o ilustrează în poemele sale simfonice „Pricaska lehenda“ și „Tracia“ și în suita sa „Trakiiski tanți“ (Dansuri trace) de imaginație fantastică și viziuni homerice. Petco Stainov lucrează și în domeniul muzicii vocale, compunând câteva cântece pentru cor, caracteristice prin accentul lor dramatic și epic.

Apropiati de concepția lui Stainov, în cecece privește creația muzicală în spirit bulgar, sunt compozitorii din generația mai tânără *Filip Kutev*, *Liubomir Pipcov* și *Marin Goleminov*.

Filip Kutev (1903) se impune dintr’o dată ca un compozitor original prin operele sale pentru orchestră mare „Rapsodia bulgară“ și poema simfonică „Gherman“, ca și prin câteva cântece pentru cor. Filip Kutev nu se inspiră din motivele populare, sursă ce s’a încetățenit și a căpătat o largă popularitate, și nu ține seama de particularitățile fizice ale creației populare, ci cercetează sufletul poporului și comorile falcloristice nedifuzate. În toată opera lui, e impresionant arhaismul adaptat la condițiile actuale.

Opera lui *Liubomir Pipcov* (1904) se caracterizează prin elementul social introdus cu intermediul presiunii unei gândiri perseverente. Cele mai multe dintre operele sale — „Ianinite devet bratia“, quartet de strune, piese cu acompaniament de pian, pentru cor și altele — sunt cuprinse de pesimism. El a compus câteva piese cu acompaniament de pian, „Tracia“, „Conniți“ și altele, după textul unor poeți ai noștri, bucăți care se apropie de arta liedului de concert apusean.

Marin Goleminov (1908) a compus muzica pentru drama coreografică „Nestinarca“ (inspirată din obiceiul dansatorilor pe jăratec bulgari), cuprinzând în mare măsură elemente populare trăite și prelucrate după o manieră ce îi dă o valoare universală. Cu aceasta, el deschide orizonturi largi năzuinței comune a compozitorilor noștri de a produce muzică în spirit bulgar.

De toți compozitorii noștri se deosebește prin natura compoziției sale *Veselin Stoianov* (1902), în ale cărui opere „Jensko Tarstvo“ și „Salammbô“, suita simfonică

„Bai Ganiu“ și altele nu predomină motivul muzical autohton. Veselin Stoianov a rămas aproape străin de sfortșarea de a compune muzică în spirit bulgar, în mod exclusiv prin motive naționale. El este însă un inspirat impresionist, care stăpânește admirabil arta instrumentației; caracterul operei sale e asemănător stilului poemelor simfonice ale lui Richard Strauss. Particularitatea operelor sale este elementul comic, pentru care are o adevărată slăbiciune, mai ales în cea mai frumoasă operă a sa, care frapează prin tehnica construcției sale și a înfloriturilor instrumentale, suita simfonică „Bai Ganiu“, după cunoscuta povestire a scriitorului Alec Constantinov.

În general, opera compozitorilor bulgari de astăzi nu e străină de problemele de formă, cuprins, armonizare și orchestrație care preocupă pe creatorii din occident de câțiva ani încoace. În opera compozitorilor bulgari însă, predomină iubirea gliei natale și tendința de a folosi variata ei bogăție în compunerea muzicii culte, care să exprime autenticul vieții bulgare, răspunzând în același timp concepțiilor contemporane și cerințele estetice.

Și nu trebuie să fie altfel, căci orice artă mare e legată de pământul care a inspirat-o și creat-o.

CÂNTEC DE ORFAN

DE

DEMCIO DEBELIANOV

N'aș face 'ntristare nimănu
De-a fi să mor în luptele crude
N'am mamă, soție nici rude
Și nici prieteni n'avui.

Mi-e inima totuși voioasă —
Orfan, am trăit tot necăjit
Și m'aș simți poate fericit
De-aș găsi o moarte glorioasă.

Cunosc drumul greu ce duce departe
Imi port averile — poveri
Căci sunt bogat în dureri
Iar de bucurii n'am avut parte.

Și mă vor duce la cimitir
Tot cum am venit pe lume — boem
Calm ca un poem
Care trezește inutile-amintiri.

OCHII SFÂNTULUI SPIRIDON

DE

ELIN PELIN

Sfântul Spiridon era un cizmar sărac. Așezat lângă o măsuță, pe care se găseau uneltele, lucra fără încetare, cu gândul numai la Dumnezeu. Singura lui odihnă era ora prânzului, când mânca blând și liniștit o coajă de pâine uscată, sau clipa când își arunca ochii, prin ferestruică, spre minunatele înfăptuiri divine ale lumii, în fața căroră avea întotdeauna sentimentul nimicniciei și umilinței. El se bucura deopotrivă și de iarna cea albă și rece, și de vara cea caldă și aurie. Primăvara, când soarele topea zăpezile, Sfântul Spiridon asculta cu drag șgomotul monoton al picăturilor care cădeau cu aceeași regularitate, depe acoperișul dărăpănat al bărcii sale, — sau se uita cu același nesaț cum îmbobocește liliacul și înflorește mărul din fața biseriței. Aroma dulce a florilor umplea întreaga ulicioară cufundată în liniște, pătrundea în valuri în mica lui dugheană, învăluind în miresele credinței sufletul tânărului. În aceste zile, Sfântul Spiridon își înălța gândul către cer și, câteodată, se scula depe scaunul lui mic și se ducea la fereastră, să-l privească.

El era tânăr și frumos, cu toate acestea sufletul său nu era bântuit de vanitatea goală a măgulirilor și laudelor. Cu sufletul pocăit, el era însetoșat după Dumnezeu, dar se credea nedemn în fața Lui, deși era fără păcat. Singurul lui gând era să-și purifice sufletul și astfel să înflorească, precum înflorește mărul din fața bisericii.

Frumusețea lui sufletească dădea aceeași înfățișare și fizicului său — corpul. Era minunat acest adolescent sărac. Obrazul lui strălucea de o curățenie sfântă și pe fruntea lui înțeleaptă se revărsau, abea întrezăriți, norii albi și purpurii, întocmai ca pe cerul unei dimineți de vară. Ochii lui albaștri, contemplând întotdeauna cu bucurie făpturile lui Dumnezeu, aveau adâncimea lacurilor în care licăreau reflexele tuturor luminilor cerești.

Adesea, fete bogate și frumoase veneau din oraș în această uliță îndepărtată, unde era cismăria tânărului, căutând prilejul să-l vadă și dorind să comande la el pantofi de sărbătoare.

Aceasta înfiora sufletul flăcăiandrului cinstit care, când auzea gălăgia veselă a femeilor și foșnetul rochiilor de mătase, își apleca ochii curați în jos și nu-i mai ridica până ce afară nu revenea liniștea veselă și potolită din ulița cea mică.

Pentru a înlătura orice patimă, pusese în fața bărăcii o ladă cu cenușe. Fiecare femeie, care venea la el pentru comandă, călca acolo și după forma urmei pe care o lăsa piciorul ei, cismarul își lua măsura necesară pentru lucrul său. Astfel, tânărul înlătura din suflet orice dorință pătimășe care ar fi putut să-i întunece fericirea sfântă, păzind ochii săi de umbra ispitei și mâinile sale de atingerea unui trup născut pentru poftă.

Odată, când Sfântul Spiridon se sculase depe triped și voia să se uite pe fe-reastră ca să se bucure de un nor alb cu care se juca un înger nevăzut în albastrul cerului, o caleașcă aurită se opri în fața dughenei și din ea cobori o tânără turcoaică, care bătu îndată la ușe. Rochia ei era ușor desfăcută la piept și Sfântul Spiridon se grăbi să-și plece ochii nepământești spre podeaua plină de praf, ca să nu pătrundă prin ei, în sufletul său, frumusețea ispitei.

Femeia deschise încet ușa și intră. Odată cu ea, pătrunse în odaia întunecoasă și săracă, ziua cea frumoasă de primăvară, care domnea afară. Sfântul Spiridon auzi șgomotul viu al cișmelei, jocul vesel al vrăbiilor, un cântec oarecare de fată tânără și râsul bărbătesc al tinereții. Această deșertăciune veselă a vieții pătrunsese odată cu femeia necunoscută care apăru în prăvălia cea mică.

Tânărul aplecă și mai mult capul, neștiind ce să facă.

Femeia spuse atunci duios, moale și poruncitor, totodată, să-i ia măsura.

— Călcați afară, în cenușa din lădiță. Am să vă iau măsura după urma călcăturii Domniei-Voastre, bună Doamnă, — zise cu blândețe Sfântul Spiridon.

Femeia râse tare, frumos, și tânărului cismar i se păru că o mulțime de oameni se opriră în fața prăvăliei lui și asvârliră înlăuntru mii de flori, în timp ce coruri divine cântau nespuse de atrăgător. Își acoperi ochii cu mâna și repetă rugămintea cu atâta smerenie, încât inima tinerei turcoice se cutremură.

— Nu, — zise ea și tăcu. Apoi adăugă:

— Vreau să-mi iei măsură după picior.

Atunci Sfântul Spiridon se sculă, luă măsura și, fără să-și ridice ochii, se apropie de femeia necunoscută. Aceasta își trase puțin rochia lungă de mătase și ridică piciorul pe triped. Sfântul Spiridon îl cuprinse, desfăcând șiretul dimprejurul tălpii. În clipa aceasta, tânărul pierdu firul care unea gândurile sale fericite cu Dumnezeu și, obișnuit cu lucrul, își ridică ochii să vadă ce arată măsurătorul. Atunci, cu coada ochiului, văzu piciorul minunat și gingaș, acoperit cu ciorap întunecat de mătase. În sufletul binevoitorului și cinstitului tânăr, pare că se prăbuși ceva. Dar tăria credinței nu-l părăsi. Sfințenia, care-l sprijinise atâta vreme, îi călise voința. Aceasta se răsculă contra patimilor trezite și Sfântul Spiridon se repezi, luă sula depe masă și cu o mână hotărâtă străpunse ochiul înclinat spre păcat. Odată cu durerile mari, Sfântul Spiridon simți și auzi bucuria scăpării de pierzanie a sufletului său; de aceea, într'un moment de suprem extaz al fericirii, nu lăsă mâna în jos, ci lovi cu mai multă tărie cu sula, străpungând și celălalt ochiu. Acesta, nu avea nici o vină. Dar în setea lui de purificare, tânărul sfânt dorea să închidă ochii sufletului său prin care puteau să pătrundă raze desprinse din lucrurile ispititoare și rele.

...Rămânând fără ochi, Sfântul Spiridon nu mai putu să lucreze. Inehise prăvălioara și se duse într'o pădure, unde curgea un mare râu pe malurile căruia creșteau

sălcii și răchită. Fiind orb, tăia nuiele, ședea la soare și împletea coșuri pe care le dădea pentru o bucată de pâine, sătenilor care treceau pe acolo spre oraș. În sufletul său era atâta liniște, atâta tăcere și atâta bucurie. Asculta plescăitul peștișorilor care se jucau, câteodată, în apă și ședea, vreme îndelungată, pe malul râului, în tăcere. Zumzetul albinelor și freământul mesteacănilor albi, care creșteau prin împrejurimi, îi umpleau de plăcere sufletul liniștit. Când trecea, pribegind dintr'un loc într'altul, se ruga lui Dumnezeu să-l conducă în așa fel încât să nu calce furnicile și micile gânganii care se strecurau printre ierburi. În fiecare zi, vântulețul cel nou și tânăr, care se naștea dimineața și seara, murind la amiază, aduna aromele dela toate ierburile, florile și teii, aducându-le orbului pribeag, în sufletul căruia se topeau de plăcere...

În această liniște minunată, gândurile Sfântului Spiridon, de sute de ori purificate, se înălțau către Dumnezeu, contemplând ceasuri întregi surâsul Lui iertător și înțelept.

Un singur fapt sbuciuma pe omul sfânt, — ciripitul plin de iubire al păsărilor care umpleau pădurea. Și Sfântul Spiridon auzea cum porumbeii, privighetorile și alte păsări se lăsau din sbor pe ramuri și ciugulirile lor de dragoste îl nelinișteau. El aduna pietre pe care le arunca în direcția de unde venea cântecul, da din mâni ca să le sperie, se canonea să le gonească. Dar ele continuau să țipe, să cânte, să se cheme una pe alta. Gândurile sfântului, cu toată împotrivirea sa, fură pe neașteptate întuncate de amintirea tinerei turcoaiice. Și, într'o zi, Sfântul Spiridon află cu groază că acolo, în adâncimea sufletului său, are alți ochi pe care nu poate să-i străpungă.

Și aplecat asupra coșului pe care îl împletea, el înțelese că, deși își străpunsese ochii, au rămas ceilalți, din sufletul său închis. Il cuprinsese neliniștea. Neștiind de unde vine aceasta, el își închipui că a săvârșit cine știe ce păcat în fața lui Dumnezeu și începu să-și petreacă zilele și nopțile în rugăciuni. Însă, pe zi ce trecea, neliniștea punea tot mai mult stăpânire pe sufletul său.

Odată, când împletea ultimele nuiele dela un coș, i se arătă o scenă ispititoare, care îl făcu să-și îmboldească din nou ochii. Văzu clar, cu ochii sufletului, o femeie încântătoare, care se opri în fața lui, cu rochia puțin ridicată, de sub care se vedea un picior frumos, în ciorap de mătase.

În zadar voi să înlătore această imagine obsedantă, atât de clară și de ispititoare. Oriunde și-ar fi întors fața sa de orb, vedea mereu aceeași femeie și auzea mereu râsul ei. Sfântul strigă tare, oftă și începu să cheme pe Dumnezeu într'ajutor. În zadar. Chipul ademenitor creștea și-l cucerea. El începu să-l vadă în așa fel, cum nu-l mai văzuse niciodată și nici n'ar fi dorit să-l vadă nici atunci când luminau ochii lui albaștri. Și iată, că dorinți ascunse făcură să-i clocotească sângele în vine. Voia să se roage, dar din gura lui ieșeau cuvinte calde de iubire, care răsuna în pădurea întunecată ca strigătul unei păsări.

— Doamne, de ce mă chinuești? Imi pierdii ochii ca să te ajung — și departe sunt de tine. Invață-mă, cum să te găesc, Doamne!

Și Sfântul Spiridon căzu cu fața la pământ, pentru rugăciune. Când se ridică și înălță capul către ceruri, pe chipul lui tineresc sclipiră din nou ochii lui cei albaștri și frumoși, ca adâncimile lacurilor, în care se oglindeau toate luminile cerești.

REGINA MARTYRUM

DE

TODOR TRAIANOV

Vino,
Te chemăm!
Vrem să îngenunchiem
Înaintea templului amarnicei izbăviri.
Vino,
Renăscuți și evlavioși,
Dorim
Să ne prejmuim
Cu spini
Frunțile botezate de-ale fericirii lumini.
Vino înaintea unei mese de sacrificiu curate,
Să ne înălțăm pe coloana visurilor amețitoare,
Să croim sufletelor noastre luminoasă cărare
Și din mlaștina fericirilor cărnii întinate,
Să zămislim lacrimi
Vino, o vino,
Regină chinuită —
Tu ce 'ndurași atâtea patimi,
Vino împodobită
Cu diamante de lacrimi,
Vino gătită în odăjdiile pocăinței.

NOAPTEA, TOATE TAINELE...

DE

NICOLAI LILIEV

Noaptea toate tainele o să ne spună
Ziua ne va săruta ca o soră bună
Sufletele noastre de nimeni știute,
Vor sbura spre lumi necunoscute.

Fulgere s'or ivi pe urmele noastre
Și sufletele pierdute spre astre
Ingheța-vor la sânul de veci:
Planete 'nchegate 'n spații reci.

Privind tărîmul întunecat,
Unde se stinge-un orizont brumat,
Vom fi două serafice vise,
Legănate 'ntr'o tăcere de abise.

Și, striviți de lumină, vom spune:
Ce-s oare aceste păreri, această lume
Unde vântul turbat fuge, se 'nfoaie
Și spleen-ul șiruie 'n ploaie?

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA TEATRULUI BULGAR

DE

VLADIMIR POLIANOV

Jocurile din timpul carnavalului, „Nestinari” (dansatori pe jăratec în ziua Sfântului Constantin), cu întreaga ceremonie religioasă dinainte și de după joc, „Cukerii” (deghizarea în diferite animale și simboluri bune sau rele), dansurile în legătură cu învierea lui Lazăr, jocurile pentru ploaie, nunta țărănească cu toate datinile ei, precum și o serie de obiceiuri și ceremonii pe care poporul nostru le are și le păstrează din vremea păgânismului, conțin prin esența lor mai multe elemente de spectacol, mai multă trăire sufletească, simț artistic decât Messele, Misterele și Procesiunile reci ale Evului Mediu, din care se naște teatrul în Italia și Franța.

Aceste jocuri, obiceiuri și ceremonii — întovărășite mai totdeauna de muzică și cântece — se executau și se execută și astăzi într'un decor special și la o zi anumită, în care „publicul” se adună ca să vadă „artiștii” care joacă.

Joc, decor, zi fixă, public, executanți, trăire artistică, iată toate elementele teatrului, în sensul lui de astăzi.

Și, după cum astăzi aceste obiceiuri și ceremonii sunt surse de inspirație pentru artiștii și scriitorii contemporani, care vor să aibă în operele lor un suflu de brazdă natală, ar fi fost natural ca din aceste elemente să se desvolte și teatrul bulgar, așa cum s'a născut din dansul Kagura și Shintô teatrul japonez, sau din legendele și ceremoniile religioase ale lui Brahma și Krischna teatrul indian. Multe cauze istoricește lămurite — influența străină, robia, întreruperea vieții culturale — au împiedecat însă această desvoltare, iar noi putem vorbi astăzi nu de teatrul bulgar, ci numai de teatrul în Bulgaria.

Cea mai îndepărtată dată dela care avem vreo indicație sunt petrecerile dela curtea țarului Ivan Alexandru, personalitate dela sfârșitul secolului al XIII, cu multe preocupări artistice. Se presupune că este vorba de trupa unor actori și muzicanți bizantini sau venețieni veniți la curtea acestui țar pe drumul legăturilor comerciale și politice.

După aceea, despre teatru în Bulgaria, se aude abia acum o sută de ani. Am spus „teatru în Bulgaria“ și nu „teatru bulgar“, fiindcă ceea ce s'a creat acum un veac și s'a dezvoltat ca să ajungă teatrul nostru de azi, s'a născut pe cale de imitație și împrumut.

În condițiile din acea vreme, când Bulgaria trăiește în cea mai neagră robie spirituală și politică, nu se adaugă nimic mai bun la ceea ce era împrumutat. Trăsăturile caracteristice ale teatrului jucat în acea vreme în Bulgaria sunt naivitatea și lipsa totală de cultură teatrală și simț artistic. Piese prost imitate, imitatori artiștii, iar conducătorii tot atât de inferiori. Și totuși, acest teatru de acum o sută de ani e o adevărată minune! Născut pentru a fi unealta culturii și revoluției pe care o pregăteau Apostolii națiunii — acestui teatru care-și deschide stagiunea într'o încăpere dărăpănată de școală sau într'un grajd, cu actori care își întorc paltonul pe dos ca să reprezinte un tâlhar, sau îmbracă un epitrahil împrumutat dela preot ca să reprezinte un personaj regal, actori care într'un act joacă roluri de femei, iar în cel următor pe cel al bărbaților lor, căci nu se născuse încă femeia bulgară care să se urce pe scenă, — acestui teatru i se pune atunci foarte clar problema: trebuia să provoace compătimirea și lacrimile pentru cei asupriți și să stârnească revolta împotriva tiranilor.

Și el se achită perfect de scopul propus — atât de evident, încât autoritățile polițienești încep să persecute teatrul considerându-l un focar de revoluționari. Din această pricină poate, pentru un timp oarecare, teatrul acesta se mută în România, unde trăia atunci o numeroasă colonie de Bulgari emigrați, iar la Brăila, în prezența Domnitorului Moldovei Cantacuzino, se reprezintă cu mare succes piesa istorică „Krum cel groaznic“, scrisă de primul dramaturg bulgar, el însuși director și prim actor al teatrului său, Dobri Voinicov.

Dela această primă manifestare, au trecut o sută de ani, timp în care teatrul din Bulgaria a trecut prin multe încercări. El a trăit însă și s'a dezvoltat mereu ca o operă națională, pentru a ajunge la „Teatrul Național“ din Sofia, subvenționat în întregime de stat și iubit de poporul nostru, ca cea mai frumoasă manifestare de artă a lui. Acest teatru, care adăpostește și Opera Națională, posedă astăzi o clădire monumentală, cu o capacitate de 1100 de locuri și o scenă dintre cele mai perfecționate din Europa.

Dar și astăzi, în zilele celor mai înalte realizări ale Teatrului Național, nu putem vorbi de un teatru reprezentativ bulgar. Teatrul din Bulgaria însă, are particularitățile și năzuințele lui bulgare, fondatorii săi de talent și o istorie a sa mândră. Nimic din ceea ce a trăit Europa ca experiență și avânt n'a rămas străin teatrului nostru, în cele mai nobile manifestări ale sale. Teatrul din Bulgaria a simțit tatonările și eforturile Europei teatrale spre forme mai perfecte, ca un plus al propriei sale inimi. Realizări ca „Bolnavul închipuit“, „Coriolan“, „Noaptea a douăsprezecea“ sau „Cadavrul viu“ dintr'un trecut mai îndepărtat, vor rămâne momente în teatrul nostru, când el a rivalizat cu tot ce e mai bun peste hotare.

Deși a trecut prin multe eșecuri și succese, teatrul jucat în țara noastră și-a păstrat totuși temperamentul și gustul propriu bulgar — de a menține jocul de ansamblu și reprezentația într'un stil realist. În piesele bulgare, reprezentațiile sunt pline de atmosfera și jocul unei vieți bulgare tipice și inimitabile, în care se nasc gesturi, măști, tonuri, pe care actorii nu le-ar fi putut studia în nicio altă școală. Cea mai expresivă în acest sens, rămâne premiera de curând jucată, drama coreografică „Nestinarca“ (dansatoare pe jăratec), în care s'a realizat stilizarea spiritului bulgar, în tot ce are el mai viu, mai plastic, mai autentic ca artă.

Desvoltarea teatrului în Bulgaria înseamnă în același timp dezvoltarea dramei bulgare. Dela piesa „Krum cel groaznic“ jucată la Brăila în trecutul îndepărtat, până la ultima premieră bulgară, am străbătut un lung și greu drum. Drama bulgară marchează adevăratul său început cu „Ivanco“, dramă istorică, scrisă în maniera lui Shakespeare, de Vasile Drumev. După aceasta, urmează dramele istorice ale poetului național Ivan Vazov, ca să ajungă la cei mai de seamă reprezentanți, ca Iordan Iovcov, Racio Stoianov, St. Costov ș. a. Intr'adevăr drama n'a putut realiza aceleași succese ca teatrul, dar progresul ei este evident. În mai multe cazuri, deocamdată numai în aparență bulgare, problemele stau deschise în fața dramaturgului nostru și nu e exclusă speranța, că el nu va reuși să le rezolve, că nu va ieși din natura sa de a fi epic și povestitor, incapabil de a crea dramă.

Teatrul Național din Sofia și în general teatrul în Bulgaria au în vedere un repertoriu, care variază dela tragedia greacă până la cel mai modern autor. Scenele noastre nu neglijează niciodată colaborarea autorilor bulgari, cărora le acordă astăzi 50% din beneficiul reprezentațiilor.

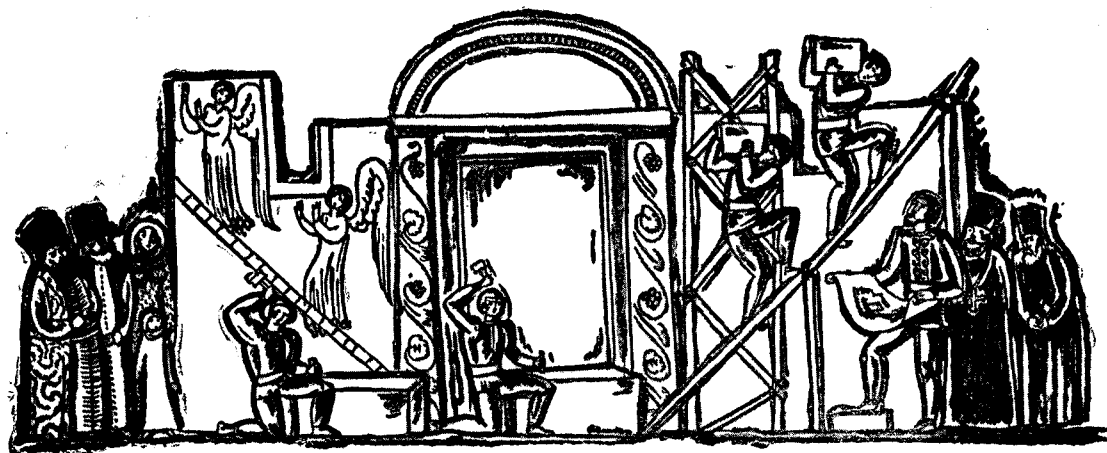

S Ă R Ă C I E

DE

LIUDMIL STOIANOV

Poporul meu e foarte sărac,
Mai sărac ca el altul nu-i —
Sărăcia — acesta e numele lui.
El, pururi, cu trențe e-acoperit
Poporul meu tăcut și harnic,
Ca un stejar falnic,
Imbătrânit.
Bătut de trăsnete toată vara
Iși va avea și el vreodată primăvara?
Plug, târnăcop și sapă
Zi și noapte,
Din copilărie până la groapă.
Pământul fi lasă numai firimiturile
Grindina-i prăpădește poamele coapte
Și semănăturile.
Uraganul tună și urlă sub învălitorile joase
Sinistra apăsare a secolelor rușinoase.
Aspru și greu destin!
Biet popor!
Dar ce să fac eu un umil cântăreț
Pot eu cel mai vrednic dintre fii
Să m'arăt în haine princiare
Să beau vin spumos, dulce și tare
Să dorm într'un pat
Moale și cald —
Să mă scald
In lubrice feerii?
Ori să mă cred un ales de glorie încununat?
In aceste vremuri căinoase,
Când pe ogoarele negre și pe colibebe sărăcăcioase
Roade nenorocirea ca o vrăjitoare;
Când vânturile seculare —
Vânturile pe care strămoșii noștri le-au iubit —
Fug cu putere pe cai negri —
Și împing ca o haită de lupi
Pururi, același țipăt răgușit:
M i z e r e r e !

PE BISERICĂ

DE

P. I. TODOROV

Toată lumea știe — fură despărțiți, încă din tinerețe, de biserică. Nici popa, nici epitropul, când închiseră ochii într'o zi, n'au admis să fie îngropați la un loc, ca nici acolo, în fundul gropii, să nu se amestece sângele de rudenie. Că unde s'a auzit și s'a văzut ca nașul să îndrăgească fina!

Pe Milcio îl îngropară în partea dreaptă a bisericii, pe Ianca, în stânga: biserica îndepărta inimile lor, ea le despărțea și pe lumea cealaltă.

Dar, nu după multă vreme, creșcu pe mormântul lui Milcio, ca prin minune, un ulm verde, iar pe al Iancăi — plop subțire.

Și în timp ce, primăvara, abea încercau să-și facă semne pe furiș, printre streșina bisericii, acum ulmul întinse voios ramurile peste acoperiș și plopul se înălța, parcă ar fi vrut să ajungă cu vârfurile în cer.

Bătrâna biserică din sat se ghemui între ei. Crucile liniștite și adormite se uitau una la alta: ceeace le interzisese oamenii, în timpul vieții, acum ei, tineri nebuni, reauzaseră singuri, fără să întrebe pe nimeni.

Nepăsător, ulmul verde își întinse ramurile către smicile fragede ale plopului. Iar plopul, parcă nici nu îndrăsnește să-l privească, își frânge doar ramurile și se uită timid în jos, ziua întreagă. Biserica stă între ei! Cât de lesne se milostivește credința și cât de ușor se ridică mâna împotriva tradițiilor vechi...

Adie noapte liniștită. Pe cer, luna palidă se apleacă gânditoare, iată, stelele roiră lângă ea și colo jos, undeva, amuți satul. Ulmul șopti, și cu sgomot tainic își frânse câteva din ramurile sale către plopul subțire. Plopul tresări — luna îi privea de sus, la fel și stelele din cer.

Va trece și noaptea aceasta. Câte nopți au trecut în chinuri și svârcoliri. Intâiul cocoș anunță zorile și ei aveau să nu se mai atingă unul de celalt.

Iar undeva prin sat, răăcea cântecul unui tânăă însingurat:

Mi-e sufletul pustiit, mamă.
Bisericile sunt pustii
Și popii au amuțit...
Vad, nu are apa adâncă,
Și nici rod, fata frumoasă.

Se ascultau unii pe alții, ramurile întinse ale ulmului oftau și vârful plopului se aplecă.

Un nor înaripat, adus, într'un târziu, de vânt, umbri pe neașteptate luna și ulmul foșni sgomotos. Plopul se clătină, parcă presimțise ceva și ulmul se sbātu nebun. Până când să-și deie seama, ca să-și ridice smicele spre vârful plopului, el tresări îndepărându-se și se cutremură.

Luna se înălță palidă, din norul înaripat, și se puse în față, între amândoi. Prin curtea bisericii, umbrele crucilor apărură iarăși pe morminte — prevestitoare de rău.

Iată cum își îndreaptă privirile înțepătoare către ei...

Și când zorile s'au ivit, acoperișul putrezit al bisericii, întocmai unui vechi mormânt lăsat în părăsire, era scădat cu lacrimi de rouă — lacrimile despărțirii.

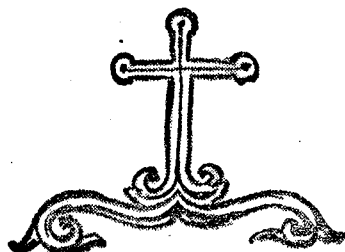
SFÂNTĂ CATERINA!

DE

EMANUEL DIMITROV

Tu vezi rănile mele deschise de o nouă salvă
Valurile-'mi spală rănile, o sfântă Caterina —
Tu vezi zăpada proaspătă și promoroaca albă
Promoroaca lacrimilor mele, o Sfântă Caterina.

Se mișcă pădurea în somnu-i de iarnă
Crucea mea! Crucea mea aici crește, Caterina, sfântă.
Lăcrămează 'n Apus soarele de iarnă:
E rana mea deschisă, o sfântă Caterina.

ORTODOXIA ÎN SPIRITUALITATEA BULGARĂ

DE

SIMEON SIMEONOV

Poporul bulgar a intrat în istorie cu individualitate etnică și spiritualitate proprie prin aderența sa la credința creștină ortodoxă.

Actul istoric din anul 865, prin care cneazul Boris-Mihail a primit credința creștină, nu este numai un act de nouă orientare politică și spirituală a poporului bulgar, ci constituie momentul culminant al formării lui ca unitate etnică și este însăși taina nașterii spiritualității sale.

Ca realitate etnică, poporul bulgar apare în istorie dintr'o ramură de triburi slave, care, trecând Dunărea, s'au răslețit prin câmpiile și dealurile provinciilor balcanice ale imperiului bizantin. Uniți și organizați apoi de un trib turanic, ei au format un stat independent și puternic cu caracter dualistic din punct de vedere etnic. Acest dualism etnic a dispărut cu timpul printr'un proces de asimilare a elementului turanic în masa populației majoritare slave; ceea ce s'a desăvârșit prin actul creștinării kneazului Boris, a armatei și a întregului popor. Religiunea creștină fiind religia populației slave, actul din 865 a însemnat momentul culminant al afirmării definitive a elementului slav majoritar asupra aristocrației militare, reprezentată de pătura minoritară militară bulgaro-turanică, care în lupta pe plan religios a fost destituită aproape complet din locul de frunte ce-l ocupa în viața statului și, coborâtă la nivelul populației de rând, a dispărut în masa majoritară slavă, lăsându-și numai numele statului.

Insemnătatea covârșitoare a creștinării poporului bulgar este și mai evidentă gândindu-ne la formarea spiritualității bulgare. De spiritualitate bulgară se poate vorbi numai după aderența poporului bulgar la credința ortodoxă.

Prin dispariția dualismului etnic în politica națională și creștină a cneazului Boris, caracterul slav al poporului bulgar s'a afirmat mai ales în spiritualitatea lui: limba slavă a devenit limbă oficială în statul bulgar, ucenicii celor doi apostoli și luminați ai slavilor — Chiril și Metodie — crează o bogată literatură în limba slavă.

Dacă etnicul se referă la starea naturală a unui popor, spiritualitatea lui îl ridică deasupra naturalului. Ea constituie autodeterminarea și autoafirmarea lui prin creații culturale și fapte istorice în vederea sublimiei aspirații către supranatural. Baza

naturală a spiritualității bulgare este realitatea etnică, în care se zămislește elementul supranatural, transmis prin tot ceea ce constituie viața harică, doctrina și disciplina Bisericii ortodoxe. Prin taina botezului în sufletul poporului bulgar se întâlnesc cei doi factori — etnicul și ortodoxia — într'o sinteză armonioasă, în care își vor găsi apariția toate produsele de valoare ale spiritului creator al acestui popor și se vor oglindi și fructifica toate virtuțile constitutive ale caracterului lui național.

Dacă baza naturală a spiritualității bulgare este etnicul, bolta ei arcuită este cerul luminat al ortodoxiei. Ortodoxia nu respinge etnicul și deosebirile naționale. După doctrina ei națiunile sunt organisme naturale ale vieții și creaturi colective ale lui Dumnezeu. În concepția lumii ortodoxe „națiunea“ este o valoare spirituală, care își are temelia ei reală-mistică în transcendent, este un gând al lui Dumnezeu. Fiecare popor are o misiune pe pământ. În spiritualitatea sa proprie fiecare popor aduce contribuțiunea sa la marea taină a transfigurării cosmice, care este cea din urmă rațiune a creației și a vieții.

Prin urmare, spiritualitatea bulgară, ca produs al unei simbioze istorice între etnicul bulgar și ortodoxie, nu este un epizod singuratic în istorie, ci se încadrează în marea tradiție a Ortodoxiei ecumenice. Toate popoarele ortodoxe de pretutindeni și din toate timpurile au avut libertatea în sânul Bisericii ortodoxe să-și creeze spiritualități naționale. Se vorbește de culturi naționale și ortodoxe la: Greci, Români, Ruși, Sârbi, etc. Pecetea credinței ortodoxe le unește și armonizează varietățile lor naționale, dându-le un stil comun, care își are înfățișarea lui suverană în strălucirea culturii Bizanțului imperial și ortodox de odinioară.

Spiritualitatea bulgară apare în istorie sub îngrijirea părintească a Bisericii ortodoxe, care însăși a îmbrăcat haina specificului etnic a poporului bulgar. Deosebirile naționale sunt o realitate naturală, recunoscută de Sf. Scriptură și Biserica creștină ortodoxă. În sânul Bisericii ortodoxe există mai multe biserici naționale, care nu sunt o transformare națională a naturii Bisericii, ci o adaptare a creștinismului la condițiile istorice și spiritual-culturale, care variază de la popor la popor. Existența bisericilor autocefale nu contrazice unitatea sfintei sobornicești și apostolești Biserici ecumenice, care unește pe toți în aceeași credință, speranță și dragoste creștină într'un popor al lui Dumnezeu.

Pentru poporul bulgar aderența sa la credința creștină ortodoxă a însemnat totodată și înființarea Bisericii lui naționale, care este stimulentele prin excelență al spiritualității bulgare.

* * *

Spiritualitatea bulgară, de la începutul ei, s'a modelat după chipul strălucit și modul de creație al spiritualității bizantine.

Influența bizantină se resfrânge în toate ramurile de creație ale spiritului și în toate domeniile vieții sociale ale poporului bulgar, de la acrostihul poeziei religioase până la ceremonialul pompos al curții domnitoare.

Dacă specificul etnic bulgar și credința ortodoxă sunt elementele componente ale spiritualității bulgare, cultura bizantină este aceea, care îi dă forma ei proprie de lucrare și viață după modul teandric, care stă la temelia oricărei spiritualități ortodoxe.

Unii învățați bulgari și europeni, fiind străini de spiritul ortodoxiei și de modul ei teandric de a lucra și a trăi în lume, confundă cei doi factori în formarea spiritualității bulgare — ortodoxia și cultura bizantină. Plecând de la o asemenea confuzie

ei ajung în mod fatal la următoarele concluziuni: spiritualitatea bulgară nu este decât copierea culturii și a ortodoxiei bizantine. Originalitatea ei constă anume în elementele centrifugale față de ortodoxie. Bogomilismul în special a fost deseori scos în evidență, ca specific bulgar, începând cu studiile învățatului istoric bulgar Ivan Pastuhov și terminând cu discursurile demagogice ale fruntașului agrarist Stamboliski sau cu agitațiile oportuniste ale elementelor de stânga, care sub inspirația evenimentelor politice din anii din urmă au devenit, spre ironia soartei, cei mai fanatici închinători ai rasei și apărători ai originalității naționale.

Punând aci în discuție problema originalității spiritualității bulgare, noi ne gândim numai la tendința antiortodoxă, ce se resimte în opera literară a unor spirite de elită din sânul poporului bulgar, cari au văzut și văd în credința ortodoxă și cultura bizantină numai atribute ale elenismului imperialist de odinioară și ale orgoliului grec din toate timpurile. Iată de ce ei au scos în evidență și au preamărit tot ceea ce deosebit spiritualitatea bulgară de ortodoxie și tot ceea ce a fost opozabil influenței bizantine. Greșeala lor constă în lipsa simțului ortodox de a sesiza principiul teandric, care stă la baza culturii ortodoxe și în virtutea căruia fiecare element component își găsește locul lui cuvenit în ambianța armonioasă: naturalul și supranaturalul, divinul cu umanul, etnicul cu transcendentul. Cultura bizantină este modelul strălucit al acestei intrări în istorie e divin-umanului, realizată prin colaborarea între geniul etnic și transcendentul ortodox. După modelul culturii bizantine, și celelalte popoare, care au primit credința creștină de la Bizanțul ortodox, au intrat în istorie cu biserici naționale autocefale, cu spiritualitate specifică națională, care nu este altceva decât turnarea duhului ortodox în specificul etnic, în modul de gândire și trăire al fiecărui popor.

Spiritualitatea bulgară, care este rezultatul unei simbioze fericite între etnicul bulgar și ortodoxie, nu este numai copiere a culturii bizantine. Ea are și originalitatea ei proprie.

Înainte de a se vorbi de originalitatea spiritualității bulgare trebuie subliniat în chip deosebit, că perioada de plămădire a spiritualității bulgare coincide cu epoca de stagnare în istoria culturii creștine, o epocă lipsită de creațiile originale ale epocii patristice. Într'un asemenea spirit al vremii a luat naștere spiritualitatea bulgară și era de așteptat oare să revoluționeze ea istoria civilizației medievale? Nicidecum.

Cu toate acestea specificul etnic și condițiunile istorice și spirituale de existență a poporului bulgar, au creat probleme noi, care au dat prilej a se manifesta spiritul lui de creație în domeniul culturii și al vieții sociale.

Numai dacă ne gândim la spiritul mlădios al ortodoxiei putem să înțelegem posibilitatea de manifestare a tendinței acestui popor de a-și afirma personalitatea proprie prin tot ceea ce a fost în stare să creeze în istorie, pentru a-i răsună glasul în concertul simfonic al popoarelor lumii civilizate.

* * *

Aruncând o privire asupra istoriei poporului bulgar de la începuturile formării lui etnice și spirituale până în zilele de astăzi, constatările noastre teoretice de mai sus vor găsi ilustrațiuni autentice în personagiile reprezentative și în toate manifestările istorice culminante, care au emanat din ființa acestui popor.

Imprejurările istorice, în care apare și se dezvoltă spiritualitatea bulgară, au fost cu totul defavorabile ei. Statul bulgar a luat ființă în a II-a jumătate a veacului VII. După un veac și jumătate Bulgarii primesc creștinismul ortodox, de când — vea-

cul IX —, a început și viața lor culturală. De atunci și până azi, poporul bulgar, înzestrat cu individualitate etnică proprie și cu spiritualitate națională-ortodoxă, există aproape 12 secole. Iată un drum istoric cu dimensiune milenară, care în aparență ar deștepta așteptări deosebite pentru creații uriașe pe teren spiritual și cultural. În realitate însă poporul bulgar în decursul acestei lungi perioade a îndurat robia străină timp de aproape 700 de ani! În 1018 este desființat de Bizantini statul bulgar, care a fost înființat de Ispereh în 679. După 160 ani, prin revolta nobililor frați Asan și Petru, din nou apare o „împărăție“ la care vor colabora și alte popoare dușmănoase imperialismului bizantin. Capitala Târnovo va străluci pentru o vreme cu frumusețea ei imperială și cu bogățiile bisericilor boerești, înșirate pe dealurile Tareveți și Trapezița și pe cele două maluri ale râului Iantra, care înconjoară ca un șarpe cetatea; va cădea în 1393 sub loviturile unei stăpâniri asiatice, care timp de aproape cinci veacuri va înăbuși orice manifestare de conștiință națională și de creație culturală. Abia în veacul al XIX-lea comunitatea popoarelor Europei civilizate va arăta oarecare interes pentru popoarele creștine, care se află încă sub jugul mahomedanilor, dar numai două popoare ortodoxe libere — Rușii și Românii — vor porni cruciada din 1877, care va deschide noua epocă de existență pentru poporul bulgar, epocă de libertate și autodeterminare națională și de creații în domeniul culturii.

În asemenea împrejurări dramatice, spiritualitatea bulgară n'a dispărut ci și-a conservat caracterul ei specific național și ortodox. Ea a trecut deasemenea prin perioade de decadență sau înflorire, urmând drumul istoric al poporului bulgar.

Cea mai însemnată și cea mai caracteristică perioadă din istoria spiritualității bulgare este însăși epoca începuturilor ei. Veacul al IX-lea, pentru spiritualitatea bulgară, nu are pereche în istoria poporului bulgar. Este veacul creștinării și al formării lui ca unitate etnică, ca subiect de istorie și ca făuritor de cultură, — este veacul sfântului cneaz Boris, al sfântului Kliment de Ohrida și al sfântului Naum, al luminătorilor tuturor slavilor și al ctitorilor celei dintâi culturi slave. Totodată este și începutul formării bisericii ortodoxe naționale bulgare. Biserica națională și spiritualitatea națională erau una și aceeași problemă pentru vremea aceea. Pentru lumea medievală nu există cultură în afară de Biserica ecumenică, precum nu există stăpânire politică legală în afară de Împăratul ecumenic al Bizanțului ortodox.

Pentru întemeietorii Bulgariei creștine din vremea aceea trei mari probleme, legate una de alta, stăteau nerezolvate și așteptau imperios soluționarea lor: a) recunoașterea statului politic bulgar; b) înființarea Bisericii autocefale bulgare; și c) crearea literaturii bulgare.

Dacă ne gândim la spiritul mlădios al Ortodoxiei, care stă la temelie lumii medievale, era de așteptat, ca aceste probleme să-și găsească fericita lor soluționare îndată și fără greutate. În realitatea istorică însă principiul teandric nu a fost respectat cu strictețe. Așezăminte și creații pur omenești în epoca medievală au fost ridicate la înălțimea dreptului divin: imperialismul politic al Bizanțului se confunda cu ecumenicitatea Bisericii ortodoxe; eroarea pentarhiei excludea posibilitatea înființării unei noi biserici naționale autocefale; iar eroarea triglotismului, după care cărțile sfinte și cele de ritual nu pot fi scrise decât în limbile sfințite pe crucea Mântuitorului — ebraică, greacă și latină, — era o piedecă în calea formării unei spiritualități ortodoxe naționale noi, în afară de cea bizantină. Toate acestea au fost tendințe extremiste, care ar fi amenințat ortodoxismul cu desfigurarea, ceace în apus era deja împlinit în papismul latin.

Iată atâția spini în Ortodoxie, care îngreuiiau apropierea unui popor de cuvântul altarului și fântânile harice ale Bisericii, — spini care nu erau proprii ființei ei, ci au răsărit din condițiunile vremelnice ale istoriei.

Iată atâtea probleme excepționale, prin care era să străbată o spiritualitate, născută în apele botezului ortodox, sub care se ascundeau multe interese de ordin politic și ambițiile jurisdicționale ale scaunelor patriarhale și apostolice. „Chestiunea bulgară“, care a agitat multe spirite de seamă din vremea aceea, a fost un complex de probleme de ordin spiritual-bisericesc și politico-național. Rezolvarea ei a însemnat pentru Ortodoxie nu numai un prilej de expansiune exterioară, ci și o reexaminare internă a tendințelor extremiste ce o invadeau și amenințau să desfigureze fizionomia ei tradițională patristică și o reafirmare a echilibrului teandric, care este principiul de temelie al lucrării ei în lume. Iar pentru poporul bulgar a însemnat descoperirea tainei existenței sale ca popor cu Biserică națională și spiritualitate proprie, pătruns de conștiința unei misiuni în istorie și în iconomia înțelepciunii divine.

Pe planul realităților istorice din acea epocă se reliefează în mod deosebit măreața figură de monarh înțelept și strălucit chip de sfânt al cneazului Boris, numit și Mihail după numele de botez, ce i-a fost dat de însuși împăratul bizantin și nașul său, Mihail al III-lea.

Sfântul cneaz Boris-Mihail este exponentul prin excelență și personificarea însăși a Bulgariei creștine ortodoxe. În viziunea lui profetică se desfășura în fruntea veacurilor de existență națională perspectiva integrală — metafizică și istorică — a fenomenului bulgar. El este înfăptuitorul unificării tuturor triburilor slave sub sceptrul său într'un popor unitar din punct de vedere etnic, cultural și religios. El este întemeietorul, ctitorul și ocrotitorul Bisericii ortodoxe bulgare. El este omul providențial al spiritualității bulgare, care a insuflat poporului bulgar idealurile naționale, încadrate în viziunea universală și transcendentă a Ortodoxiei. Om politic priceput și diplomat iscusit, el a întrebuintat toate mijloacele posibile pentru a îndeplini opera zidirii edificiului măreț al conștiinței și spiritualității naționale bulgare, care va înfrunta veacuri întregi pentru a aspira perspectiva eternității.

Vechii cronicari și istoricii descriu pe acest monarh înțelept și viteaz înconjurat cu aureola sfințeniei creștine. Ziua apăsătoare în ținută de autocrator bizantin, iar noaptea desbrăca vestmintele imperiale și se îmbrăca în rasă de pustnic, petrecând în veghe și rugăciuni. Spre sfârșitul vieții sale a lepădat cu totul viața strălucită de monarh al unui imperiu vast și puternic și s'a retras în mănăstirea sf. Pantelimon, situată în apropierea capitalei Preslav. Acolo creștea zi la zi o literatură nouă, necunoscută până atunci — cea dintâi literatură slavă — și apăreau cele dintâi plămuituri de creație spirituală ale poporului bulgar, se săvârșea însăși taina spiritualității bulgare de o ceată de sfinți ai Bisericii ortodoxe.

Literatura bulgară își are începuturile ei în darurile binecuvântătoare ale Bisericii ortodoxe. Sfinții frați Chiril și Metodie, gloria misionară a ortodoxiei, au inventat străvechile „pismena“ slavonești pentru a transpune scrierile sfinte în limba vorbită de milioane de ființe omenești dornice de cuvântul evangheliei, cari au invadat întregul răsărit al Europei dela țărmurile baltice până la insulele grecești ale mării Egee și dela Boemia până la cele mai îndepărtate colțuri ale Scitiei.

După creștinarea Moraviei cneazului Rostislav, în anul 862, cei doi frați sunt trimiși din Bizanț pentru a organiza ierarhia Bisericii Moraviei și a lumina poporul cu învățătura evangheliei. Înainte de a pleca în această misiune, Chiril și Metodie au

compus alfabetul slav și au tradus cărțile sfinte și de ritual în limba slavă, pe care o cunoșteau din copilărie, fiind originari din împrejurimile orașului Salonic, unde exista o compactă masă de populație slavă. Prigoniți de clerul latin, ei totuși și-au continuat opera până la sfârșitul vieții. Sf. Chiril moare la Roma în 869, unde au fost chemați și judecați de papa Adrian II, care a lăudat misiunea lor, iar sf. Metodie moare în 855 ca arhiepiscop al Moraviei. După moartea lor, ucenicii lor au trebuit să suporte persecuții din partea clericilor latini. Unii au fost expulzați, iar alții vânduți negustorilor evrei din Veneția. Mulți s'au refugiat în Bulgaria creștină și ortodoxă a cneazului Boris, care i-a primit cu bucurie, dragoste și onoruri. Aici ei au dezvoltat opera sfinților Chiril și Metodie, creind cea dintâi literatură slavă în Bulgaria.

Cel mai de seamă dintre acești bărbați — ctitori ai spiritualității bulgare — este Kliment de Ohrida. De origine bulgară, el este ucenicul sfinților frați Chiril și Metodie încă din anii tinereții sale. Reîntorcându-se după moartea lor în patrie, el se stabilește în Macedonia, devenind apoi episcop de Ohrida. Este cel dintâi episcop și sfânt național bulgar. A întemeiat o școală, care a devenit adevărat far al culturii în mijlocul întunericului barbar. Personal conducea instruirea a circa trei mii de ucenici, dintre care cei mai instruiți în arta cetirii și în învățătura Bisericii erau pregătiți pentru treptele ierarhice ale clerului. Amintirea acestui luminător al poporului bulgar este încă vie în tradițiile populare, iar chipul lui sfânt împodobeste fiecare casă din Macedonia și dela el așteaptă ocrotire fiecare inimă bulgărească din regiunea aceea. Iată cum descrie opera și meritele sf. Kliment scriitorul bisericesc din veacul al XIII-lea, Dimitrie Chomatian: „El este cel dintâi care a manifestat stăruința să învețe sfânta Scriptură, tradusă de Chiril, operă excelentă în limba bulgară autohtonă... Întrucât n'a putut fi luminat tot poporul bulgar în botez și trăia încă în barbarie, Kliment, prin învățătura sa inspirată de Dumnezeu, îi lumina pe toți și îi apropia de cunoașterea lui Dumnezeu, a înnobilat moravurile ușoare, învățând poporul să trăiască în virtute și să îndeplinească legea... El conducea tot poporul ca un singur om și nu prin forță, ci în libertate îl conducea către calea îngustă și întristată a vieții întru Hristos... Prin stăruințele sale a reușit să transforme acest popor barbar într'un popor sfânt“. Iată un chip de sfânt al Bisericii ortodoxe, prin care spiritualitatea bulgară devenea realitate și care până astăzi este simbolul culturii naționale bulgare, fiind patronul Universității naționale bulgare din Sofia.

Paralel cu activitatea sf. Kliment, în capitala Bulgariei Preslav și în mănăstirile din împrejurime răsare un nou focar al culturii bulgare, întemeiat de către sf. Naum, un alt ucenic al sfinților frați din Salonic, Chiril și Metodie. Această școală însă va înflori în toată splendoarea ei în veacul următor, în care va predomina augusta figură a țarului Simeon.

Bulgaria țarului Simeon este o pagină de glorie din istoria poporului bulgar. Teritoriul ei se întinde între trei mări: Marea Neagră, Marea Egee și Adriatică. Din punct de vedere politic și militar este cea mai mare putere din vremea aceea — începutul veacului al X-lea. Instituția monarhică a cneazului este ridicată la înălțimea cezarului din imperiul roman și de atunci poartă titlul de țar, iar arhiepiscopul Bisericii bulgare este ridicat la rangul de patriarh. Ambiția țarului Simeon de a moșteni tronul imperial al Bizanțului își găsește expresie și pe teren spiritual în râvna sa de a crea o cultură bulgară, care să rivalizeze chiar cu strălucirea de aur a culturii bizantine.

Acest mare spirit al Bulgariei s'a format sub îngrijirea celor mai de seamă oa-

meni ai Bisericii ortodoxe și ai spiritualității bizantine din vremea sa. Simeon și-a trăit tinerețea la Constantinopol, unde studiază științe înalte în școala curții imperiale Mangavra împreună cu prinții și nobilii din Bizanț. Profesorii lui au fost cei mai de seamă reprezentanți ai gândirii teologice și filosofice bizantine, dintre cari și patriarhul Fotie, marele luptător pentru ortodoxie. Tatăl său, cneazul Boris, care deasemeni era în corespondență cu patriarhul Fotie și cu alți oameni de seamă de atunci, îl pregătea pentru scaunul patriarhal al Bisericii bulgare. Simeon și-a însușit toate subtilitățile de forme și conținut al gândirii bizantine și însuși a fost scriitor de seamă. După retragerea în mânăstire a cneazului Boris, Vladimir, fiul lui, ocupase tronul, dar în curând a fost detronat de tatăl său din cauza politicii sale anticreștine și tendinței de a reintroduce păgânismul. Destinul a făcut din Simeon, teologul iscusit în dogmele creștine, nu patriarhul țării ci monarhul unui imperiu vast și puternic, care trebuia să devină și grădina lui Dumnezeu, ca să aducă bună mireasmă virtuților și forțelor sufletești ale poporului bulgar în tot ceea ce constituie spiritualitatea lui națională.

Țarul Simeon a adunat în jurul său o mulțime de scriitori de seamă, cari fac traduceri din sfinți părinți bisericești și compun opere proprii. Capitala devine centrul unei școli de seamă, care prin bogăția producțiilor literare și importanța culturală în poporul bulgar va caracteriza vremea țarului Simeon ca „veac de aur al literaturii bulgare“. Țarul Simeon a fost nu numai cel dintâi mecenat și monarh învățat al Bulgariei, ci și un scriitor de seamă. Istoricul bulgar V. N. Zlatarski susține că el este renumitul scriitor Cernorizeț Hrabr, care a compus una dintre cele mai originale scrieri bulgare din vremea aceea „Despre pismena“ (Despre litere). Numele acesta est semnificativ și tradus în românește ar suna astfel: Rasoforul viteaz. Scrierea sa este combaterea erorii triglotismului și reprezintă cea mai strălucită apologie a spiritualității slavo-bulgare împotriva celor ce confundau creștinismul ortodox cu cultura bizantină. Aici găsim acea sublimă viziune ortodoxă a lumii, în care fiecare națiune își are locul și misiunea sa, arătate de însăși Providența divină. Concepția acestui scriitor încoronat și rasofor despre spiritualitatea bulgară și încadrarea ei în ortodoxie va domina veacuri întregi istoria poporului bulgar, care este dezvoltarea și manifestarea acelei sinteze armonioase între etnicul bulgar și ortodoxia, care a luat naștere în actul botezului creștin. Tot aici pentru prima oară în istorie se ridică vocea unui autocrator medieval pentru a afirma și exprima conștiința de sine a unui popor slav cu predestinare divină proprie și cu spiritualitate proprie, care se poate compara și opune lumii bizantine. Și tocmai în această conștiință de sine și în tendința de expansiune, constă taina personalității și a spiritualității naționale bulgare. Același spirit de autodeterminare națională în largul ortodoxiei găsim și la ceilalți cărturari bulgari cu scrieri originale din vremea țarului Simeon. Episcopul Constantin — cel dintâi versificator bulgar, care a compus o rugăciune în forma de acrostih, Ioan Exarh, care a compus o scriere asupra facerii lumii, numită după modelul Sf. Vasile cel Mare „Exaimeron“, iar puțin mai târziu în opera polemică a presviterului Cosma împotriva Bogomililor.

Spiritualitatea bulgară ca produs organic al sufletului național bulgar fecundat de cascada darurilor harice ale Bisericii ortodoxe, nu se rezumă numai la câteva opere literare, ci a pătruns în toate manifestările de înnoire spirituală a poporului bulgar. Creștinismul ortodox, venind în epoca de plămădire și formare a poporului bulgar, a pătruns adânc în ființa lui ca ceva constituțional. Calitățile sufletești-morale ale slavilor erau cunoscute încă din vechime. Cronicarii și scriitorii vechi le-au scos în evidență. Ele au servit ca temelie, pe care s'a zidit structura spirituală etnică a poporului

bulgar prin altoirea credinței ortodoxe. Patrimoniul virtuților sufletești ale poporului bulgar este opera evlaviei creștine ortodoxe, care și-a găsit personificarea în chipul sfânt al monahului Ioan, făcătorul de minuni din muntele Rila. Sf. Ioan de Rila este exponentul sfințeniei bulgare și întemeietorul monahismului bulgar. Pe lângă practica vieții monahale după stilul marilor anahoreți din Răsărit, Sf. Ioan de Rila a înălțat la culmile mistice virtuțile poporului său și chipul vieții sale de sfânt va rămâne veacuri îndelungate farul simbolic al evlaviei bulgare, din care vor fi cultivate sufletele tuturor generațiilor în viitor.

Nu vom insista asupra caracterului religios-ortodox al întregii vieți spirituale bulgare din vremea Asenilor și a Șişmanilor (veac. XII—XIV), când Patriarhul bulgar joacă un rol de seamă în Biserica ortodoxă. Monumentele istorice ce ni s'au păstrat până astăzi sunt suficiente pentru a reînvia în mintea generațiilor de azi tabloul culturii bulgare din vremea aceea: zidurile mănăstirești de pe tot cuprinsul țării, arta bisericească, literatura hagiografică — iată elementele caracteristice ortodoxe, componente de temelie ale spiritualității bulgare, care a hrănit sufletul acestui popor până acum câteva decenii.

Dacă în epoca de formare a spiritualității bulgare era accentuată tendința de afirmare a personalității etnice, al cărei exponent este Cernovizeț Hrabr, epoca veacurilor XIII—XIV va fi dominată de tendința de intensitate în interior pentru adâncirea vieții creștine și răsuflarea liberă în largul ecumenicității ortodoxe. Monarhismul a luat o dezvoltare extraordinară, jucând un rol deosebit în viața națională. Teodosie de Târnovo este organizatorul vieții monahale și întemeietorul isihasmului în Bulgaria. Sfaturile lui sunt ascultate cu evlavie atât în palatele nobililor cât și în bordeiele săracilor. Este ucenicul lui Grigorie Sinaitul și prietenul patriarhului Calist al Constantinopolului, care i-a descris viața și chipul sfânt. Ucenicul lui de seamă este Evtimie, ultimul patriarh al Bulgariei.

Patriarhul Evtimie este un scriitor de seamă. A întemeiat o școală la Târnovo pentru îndreptarea cărților de ritual. Ucenicii lui după căderea Bulgariei sub stăpânirea turcească s'au împrăștiat și în alte țări slave: Constantin de Costeneț s'a refugiat în Sârbia și a devenit o mare figură în istoria literaturii sârbe; Grigorie Țamblac se îndreaptă spre Rusia și ajunge mitropolit al Kievului, iar apoi se refugiază în mănăstirile din Moldova, unde stă până la sfârșitul vieții sale.

Operele literare ale acestor scriitori sunt adevărate perle de creații hagiografice în care își găsește loc un estetism liric, care îi dă coloritul de poezie neversificată.

Țimp de aproape cinci veacuri poporul bulgar va trăi cu amintirea chipurilor de sfinți ale reprezentanților spiritualității bulgare, care și-au găsit lac de pribegie între zidurile mănăstirilor în timpul urgiei robitoare a stăpânirii musulmane. Pelerinajele regulate pe care le făcea poporul la mănăstiri nu numai că întăreau în el credința și evlavia creștină, dar și au ținut vie amintirea trecutului și conștiința națională. Mănăstirea Rila a fost Ierusalimul spiritualității bulgare în epoca aceasta de întuneric pentru poporul bulgar. Mănăstirile din Sf. Munte au fost deasemeni școli superioare pentru viața spirituală a întregii ortodoxii. Acolo s'au adăpostit multe spirite din sânul poporului bulgar, care căutau culmile trăirii mistice-religioase. Creațiile de artă n'au dispărut, ci și-au găsit expresia în arta iconografică. Icoanele și gravurile din bisericile bulgare și în deosebi în mănăstirea Rila sunt monumente nemuritoare ale creației artistice bulgare sub inspirația și îndemnul spiritului ortodox care călăuzea poporul bulgar atât în veacuri de glorie cât și în mijlocul furtunilor, ce i le

trimita soarta. Iată de ce, când norii orizontului politic se vor despica și vor pătrunde zările unei vieți de libertate și progres, care a cuprins popoarele vecine, tot de acolo — din zidurile mănăstirești — va răsună vocea conștiinței naționale a poporului bulgar pentru a-l chema să intre din nou în istorie ca popor liber și creator.

* * *

Istoria modernă a poporului bulgar începe cu ieromonahul Paisie dela mănăstirea Hilendar. Nu există cineva în Bulgaria care știind să citească, să nu știe despre Oteț Paisii (Părintele Paisie). Despre viața lui nu știm mai nimic, dar numele lui este un simbol și opera lui o istorie. S'a născut în împrejurimile mănăstirii Rila, unde a intrat din tinerețe în călugărie. Apoi a plecat la Sf. Munte pentru a căuta o viață mai desăvârșită. Aici se întâlnește cu călugări din toate neamurile: Greci, Români, Ruși, Sârbi, Bulgari. Fiecare naționalitate își avea mănăstire proprie și se mândrea cu trecutul său glorios și panteonul său de sfinți. Bulgarii, însă, neavând o istorie scrisă, nu cunoșteau trecutul lor și trebuiau să suporte batjocurile confrăților de alt neam. Cuprins de zel pentru poporul său, părintele Paisie s'a apucat să scrie o istorie a poporului bulgar. Adună materiale din bibliotecile din Sf. Munte, face o călătorie în Austria și după o muncă de doi ani, îngreuiată de starea sa fizică bolnăvicioasă, a compus în anul 1872 cea dintâi „Istorie slavo-bulgară, despre poporul bulgar, țării și sfinții lui“. În ea descrie în linii generale trecutul glorios al poporului bulgar din punct de vedere politic-militar și spiritual-bisericesc. Apoi singur vizitează întreaga țară, oferind-o celor ce știu carte s'o citească și s'o transcrie. Mulți urmează apelul său și îl ajută în răspândirea istoriei sale, care devine operă sfântă pentru poporul bulgar.

Istoria părintelui Paisie nu se referă numai la trecutul poporului bulgar, ci este și o demonstrare a conștiinței lui naționale și a vieții sale renăscute pentru o viață nouă. Ea cuprinde liniile generale ale unui program integral al renașterii bulgare ce va călăuzi toți luptătorii, cari mai târziu au zidit edificiul Bulgariei moderne: Biserica națională, cultura proprie și independența politică. Realizarea acestui program național a angajat generațiile unui veac întreg. Veacul al XIX-lea este o epopee națională a poporului bulgar, în care locul de frunte îl ocupă fețe bisericești ca: Episcopul Sofroniei al Vraței, Arhimandritul Neofit Bosveli, Episcopul Ilarion Macariopolski, călugărul Neofit Rilski. Ei au fost factorii principali, cari au reînviat spiritualitatea bulgară. A doua naștere a spiritualității bulgare din această epocă este opera tot a Ortodoxiei.

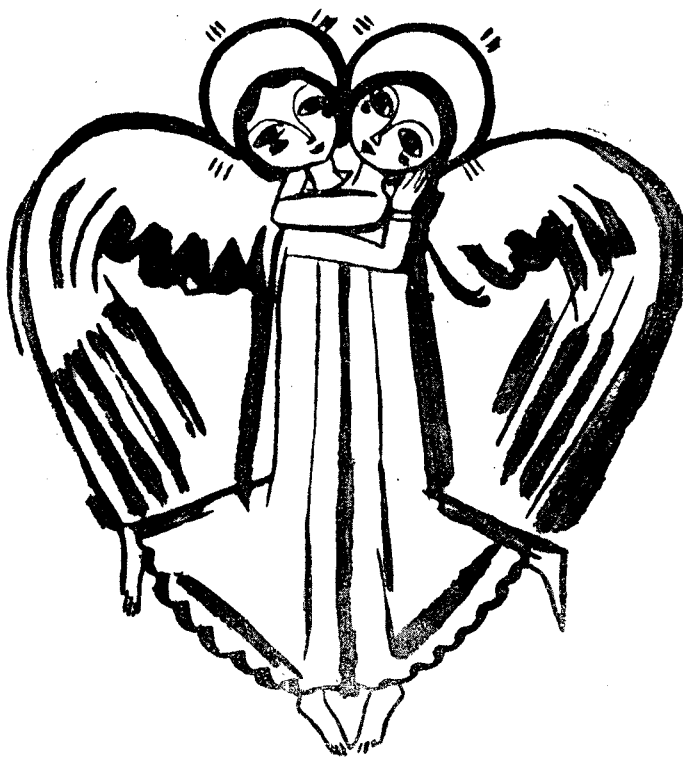
Spiritualitatea bulgară din epoca modernă apare ca urmașa firească a vechei tradițiuni spirituale bulgare sub ocrotirea părintească a Bisericii ortodoxe. Dar totodată acum apar și primele simptome de desbinare între spiritul bulgar renăscut pentru o viață nouă și tradiționalismul ortodox. De câteva decenii în spiritualitatea bulgară își discută întâietatea două tendințe opuse una alteia: tradiționalismul ortodox și liberalismul secularist. Cearta bisericească greco-bulgară din veacul trecut a contribuit într-o măsură la progresul spiritului secularist, care nu vedea în ortodoxie decât o mască a imperialismului grec. Același tragism caracterizează spiritualitatea bulgară din epoca renașterii sale ca și din vremea începuturilor ei. Acum însă acest tragism este mai adânc și este prezent în toate domeniile vieții sociale și culturale a poporului bulgar. Oamenii de stat bulgari, preocupați de alte probleme ale noului Stat independent, au neglijat Biserica ortodoxă și n'au prețuit pe deplin rostul ei covârșitor în viața spirituală a poporului bulgar. Multă vreme religia a fost scoasă din învăță-

mântul secundar, lăsându-se în voia curenților ateiste generațiile tinere în cea mai hotărâtoare vârstă, a adolescenței. Cu toate acestea nu lipsesc indicațiuni care ne fac să simțim spiritul ortodox în viața poporului bulgar de astăzi. Rolul Bisericii ortodoxe în viața națională a Bulgariei moderne este recunoscut în chip solemn prin art. 39 al Constituției bulgare astfel: „Țaratul bulgar din punct de vedere bisericesc este supus Sfântului Sinod, — autoritatea spirituală superioară a Bisericii bulgare, — și păstrează unitatea cu Biserica ortodoxă răsăriteană“. Iată o afirmare a tradițiunii seculare a Bisericii naționale bulgare în viața noului Stat bulgar.

Spiritul ortodox este viu în viața zilnică a poporului bulgar, acest popor de plugari, pentru care pământul natal și roditor și cerul sfânt al Bisericii ortodoxe găsesc cea mai puternică și răsunătoare sinteză în obiceiurile, cântecele și tot ceea ce constituie concepția sa de viață.

Spiritul ortodox este prezent în operele literare ale celor mai de seamă scriitori și poeți bulgari: P. Slaveicov, St. Mihailovski, Iv. Vazov, I. Iovcov ș. a.

În pragul lumii noi, ale cărui orizonturi au apărut în zorile sângeroase ale zilelor noastre, Bulgaria naționalistă și ortodoxă din nou pășește pe drumul ei istoric, arătat de sf. cneaz Boris, sf. Kliment de Ohrida, patriarhul Evtimie, Oteț Paisie și toți ctitorii vieții sale naționale și spirituale. Acesta este drumul tradițional, în care Ortodoxia are locul de frunte și care determină nu numai spiritul culturii sale naționale, ci și locul său providențial în mijlocul lumii ortodoxe a Europei răsăritene.

C R O N I C I I D E I, O A M E N I, F A P T E

UNDE SE VA SFĂRȘI RĂZBOIUL ACTUAL?

— Problema Mediteranei —

Caracteristica războaielor moderne, în care a fost implicată Anglia și pe care, în mare măsură le-a și dirijată, este extensiunea neobișnuită a teatrelor de luptă, mondialitatea conflictului și, ca o consecință inerentă, deplasarea centrului de gravitate strategică în zone depărtate de metropola britanică. Dacă ocuparea capitalei politice a unui stat continental echivalează cu o virtuală scoatere a lui din luptă și dacă obiectivul forțelor ofensive pe continent este capitala inamicului, centrul nervos — politic și economic — al statului, nu tot astfel se petrec lucrurile cu Anglia. Atât prin poziția insulară a Regatului Unit propriu zis cât și prin dispoziția geografică și structura politico-economică a Common Wealth-ului, imperiul britanic nu este vulnerabil prin capitala sa, Londra, iar războaiele anti-engleze nu urmăresc ocuparea acestei capitale.

Armatele revoluției național-socialiste au luptat în Norvegia și pe Rîn, iar astăzi luptă pe Doneț și în Libia pentru a îngeunuchia Anglia. Paradoxul acestei întoarceri a spatelui către Londra este prea explicabil. Iar importanța atribuită acum diviziilor blindate ale Feldmaresalului von Bock și interesul deosebit acordat întreprinderii armate a Generalului Rommel, vădesc, odată mai mult, justetea premizelor fixate mai sus.

* * *

„Vous verrez, scria Jean Barral în Iunie 1939, que le haut problème international allait surgir en Syrie et poser le problème même de la France“.

Dacă prezicerea scriitorului francez a apărut stranie la început, ea prinde sens în momentul de față. Acolo, în leagănul civilizației umane, stăruie și astăzi nodul gordian al dominației celor trei continente, Europa, Africa și Asia. Cine

controlează Asia Mică, posedă cheia, drumurilor imperiale spre dominația lumii vechi, căci aci se găsește Suezul și marile zăcăminte de petrol din Irak și de la Marea Caspică. Atunci când englezii s'au gândit la consolidarea marelui lor imperiu, aci, în jurul Suezului și golfului persic, și-au fixat cele mai trainice articulații. Astfel Mediterana a căpătat pentru Londra o importanță de primul ordin.

Marea aceasta, lacul închis de altă dată, care scaldă trei continente, n'a fost un obstacol, ci o punte între popoarele lumii vechi. Cretanii, Fenicienii, Elenii, Macedonenii și apoi Romanii au făcut din Mediterana o unitate, pe care s'a ridicat una dintre cele mai strălucite civilizații. Numai descoperirea Americii a trecut pe plan secundar Mediterana, câteva secole, transformând-o, pentru popoarele riverane Atlanticului și față de nouile perspective ale navigației transoceanice, într'un fel de rută laterală, infundată. Acela dintre popoarele Atlanticului, care avea să speculeze din plin deschiderea acestui ocean și să înființeze primul imperiu mondial, a fost poporul englez. Putere maritimă și comercială prin necesitate geografică, Anglia își trimite corăbierii și mărfurile în toată lumea și, în deosebi, în India. Pentru asigurarea libertății căilor de comunicație maritimă, a drumului Indiilor orientale, se ivește necesitatea punctelor de sprijin, care devin articulațiile noului imperiu. Așa se ajunge la ocuparea *Gibraltarului*, în 1704, de către Amiralul Rooke, pe timpul războiului spaniol de succesiune. Această stâncă cuirasată la porțile Mediteranei asigură Angliei: 1) liniștea drumului spre Indii, pe la capul Bunei Speranțe, contra atacurilor dinspre Mediterană; 2) controlul flotelor din această mare închisă. Cucerit pentru a reprezenta cheia unei căi exterioare de

navigație, Gibraltarul devine curând baza de pornire a ofensivei înspre inima Mediteranei, unde britanicii stabilesc solide puncte de sprijin în dauna Spaniei, Franței, Italiei și Greciei. Rând pe rând intră sub controlul britanic: *Malta* (luată de la Francezi în 1800), care domină strategic legăturile dintre Mediterana occidentală și orientală; *Cipru* (obținut prin pacea de la Berlin, (1878), care domină Salonicul, și cu el Balcanii, controlează coasta vestică a Asiei Mici și supraveghează intrarea canalului de Suez. Străpungerea istmului Suez revoluționează termenii problemei mediteranene, „trezește Marea Mediterană“, prin faptul că o integrează în sistemul traficului planetar ca o arteră principală. De acum politica engleză își precizează și mai ferm intențiile în Mediterană și pornește cu perseverență la realizarea lanțului de baze, care fortifică noua linie vitală pentru legăturile Metropolei cu India: *Egiptul* intră în zona de influență britanică, el reprezentând punctul de intersecție al celor două mari căi ale imperiului, Cap-Cairo și Port Said-India-Singapore, ca unul ce străjuește, de pe uscat, canalul de Suez; *lumea arabă* preocupă deasemeni calculele politicii engleze, datorită vecinătății ei cu Suezul, Marea Roșie și petrolul Irakului; *Haiffa*, pe coasta orientală a Mediteranei, devine bază navală și centru economic pentru petrolul din Mossul; *Grecia* trebuie câștigată și ținută în subordine, iar *Turcia* slăbită sau, în conjunctura actuală, neutralizată dacă nu chiar asociată prin promisiunea unor importante concesiuni.

Axa Mării Mediterane, Gibraltar-Malta-Cipru-Haiffa-Suez, sprijinită pe zonele de influ-

ență din țările riverane, Grecia, Egiptul, Palestina, Turcia, reușise să facă din această Mare un coridor fortificat dealungul spațiului de viață al unor popoare cu veche istorie mediteraniană. Prima țară grav lezată de această intruziune era Italia. „Dacă pentru alții Mediterana este o rută, spunea Mussolini în 1 Nov. 1936 la Milan, pentru noi ea este viața“. De aci o concurență surdă, care a luat forme concrete cu prilejul războiului abisinian, ducând la fortificarea Libiei și a punctelor de sprijin italiene din Sicilia, Pentelera, Dodecanez. După epizodul balcanic al acestui conflict mondial, poziția italo-germană în Mediterana orientală s'a întărit, prin ocuparea coastelor grecești și a Cretei, iar, în urma debarcării germanilor în Libia și a constituirii armatei lui Rommel, amenințarea Egiptului, hinterlandul strategic al Suezului, este acută.

* * *

Problema Mediteranei poate deveni un factor decisiv al războiului. Actualmente rezistența britanică s'a concentrat în triunghiul sud-estic al Mediteranei și în Egipt. Forțarea acestui baraj și depășirea Suezului pare a fi misiunea armatei nord-africane a Generalului Rommel. Căderea Suezului va tranșa nodul gordian al rezistenței britanice în sectorul cel mai sensibil al imperiului. Și probabil că lupta finală se va da în Siria sau Irak, dacă armata Generalului Auchinleck nu se va salva din timp... victorios, pe undeva prin Marea Roșie sau Golful persic.

ALEXANDRU CONSTANT

MIGUEL DE UNAMUNO: „COMENTARUL VIETII LUI DON QUIJOTE ȘI SANCHE“, EVANGHELIA SPANIOLISMULUI

A scrie despre opera lui Unamuno înseamnă a scrie despre Unamuno omul, prezent în scrierile sale după fiecare modulație de frază, fiecare exclamație și fiecare virgulă, ca nimeni altul. Urechea aplecată asupra punctuației sale îi aude bătăile inimii, semnele de exclamație poartă timbrul chemărilor sale, și tot fluviul acela subteran, impetuos, fără stăvilare, care svăcnește sub pulsația puternică a stilului acela atât de viu este autorul în persoană, este respirația amplă a plămânilor săi de titan, este risipa scumpă a sângelui său, picătură cu picătură. Scrisul său este mai mult un act biologic, decât artă sau orice gen definibil al literaturii. Prin protoplasma stilului, prin semnele de exclamație, prin hârtie, autorul te pândește mereu, din când în când se

asvârle asupra ta și te surprinde desarmat, ca o năpastă, te izbește cu pumnii în obraz, te ridică la înălțimi amețitoare, ca să-ți dea drumul în clipa următoare, într'o prăpastie, cu capul în jos, te uită zdrobit în vreun colț întunecos al abisului svârcolindu-te în indoială, pe urmă își aduce aminte de tine, îți șterge lacrimile, te mângâie, te ia de mână și te duce mai departe. Și ești prins fără scăpare în tentaculele acestui stil turmentat, viu, în acest vârtej, care este însuși Unamuno, individual, fenomenul spaniol de cea mai autentică etnicitate.

Maurice Barrès spunea că nu ajungi să fii tu însuși până nu te identifici cu rasa ta. La Unamuno, acest fenomen de identificare atinge un grad de intimitate, care este deja un mi-

racol. În primul rând, această turmentată autenticitate, această râvnă de comuniune, de luare în posesie, care este piatra de bază a sufletului spaniol, cum am accentuat-o și în altă parte, este carnea și sângele scrisului lui Unamuno. Tema pentru Unamuno, acest spaniol, este o afacere de inimă — și nu o teză oarecare, cum era pentru Flaubert, acest francez scolastic, care își gândea subiectele, și le dădea sieși, ca pe o temă de școală.

Pasiunea, dragostea pasionată pentru idee, crezul în absurd — aceste caractere fundamentale ale lui Unamuno — n'au înflorit oare într-o țară care ardea pe rug pe cei ce îndrăzneau să discute dogmele?

Unamuno este Spania. Și când Unamuno îl recunoaște pe Don Quijote, toată națiunea și-a descoperit simbolul.

El nu se apropie de figura lui don Quijote prin Cervantes. Cu un gest de suverană impaciolență, îl dă la o parte pe acest pedant, recunoscându-i, doar, un merit informativ, de cronicar. Și baza comentariului său va fi acceptarea acestei prime absurdități: de a-l primi pe Don Quijote, nu ca pe un personaj creat de Cervantes ci ca pe o ființă vie și independentă. Firește, pentru ca să putem progresa cu dânsul, trebuie să acceptăm și noi absurdul, să ne închinăm în fața acestei dogme indiscutabile, că don Quijote este un personaj viu. Unamuno, comentând opera lui Cervantes, capitol cu capitol, ca pe o Biblie, explică toate acțiunile lui don Quijote și Sancho în funcțiune de simboluri ale spaniolismului. Toate gesturile eroului nostru sunt interpretate în sens de revelații asupra destinului intim ale rasei, și, pentru a completa caracterul biblic al acestei opere, Unamuno se avântă în profeții care au putut să pară absurde în momentul când și-a scris cartea — prin 1905 — și care s'au realizat punct cu punct în toată istoria Spaniei din ultimii ani, și chiar în destinul Europei.

Să luăm numai capitolul care comentează epizodul coifului lui Mambrino, spre exemplu, ca pe unul dintre cele mai semnificative. Cervantes ne povestește, cum s'a întâlnit don Quijote pe drum cu un bărbier care se ducea călare în satul vecin să radă pe cineva. Tocmai plouase și bărbierul, ca să-și păzească pălăria nouă, își puse în cap farfuria de aramă pe care o întrebuița pentru ras. Don Quijote, care era tocmai în căutarea coifului lui Mambrino, după care râvnise multă vreme pentru însușirile sale miraculoase, zărind în depărtare o figură călăreață ce purta ceva lucios în cap, face imediat legătura. Obiectul acela lucios nu

poate fi altceva, decât coiful lui Mambrino. Il răstoarnă pe bărbierul stupefiat, îi smulge talerul, și și-l pune în cap. Nimeni în lumea asta nu poate să-l convingă, că ceea ce poartă acum în cap, nu este coiful vrăjit al lui Mambrino. Susține acest adevăr cu atâta vehemență, încât reușește chiar să convingă pe unii spectatori de dreptatea lui, dându-le un imbold de a se arunca în luptă alături de el, să-l susție pe dânsul întru apărarea și propagarea absurdului. Această credință în absurd, pentru care luptă don Quijote, ajutat de Sancho mână de dorința câștigului, este explicația extinderii imperialiste a Spaniei, după Unamuno: „Numai cel ce încearcă absurdul, este capabil de a cuceri imposibilul“.

(Acest simbol al destinului colectiv spaniol, nu este oare și un simbol al propriei noastre izbăviri individuale? Fatală întâlnire!)

Și urmează această extraordinară profeție, rostită cu 30 de ani înainte de evenimente:

„De ce vă temeți? Că va izbucni din nou războiul civil? Tocmai de asta avem nevoie. Da, tocmai de asta avem nevoie: de un război civil. Este necesar să se afirme că farfuriile de bărbier trebuie să fie, și sunt, coifuri, și trebuie să se încingă lupta pentru aceasta, așa cum s'a iscat atunci, în han... Vă repet: patria noastră nu va avea agricultură, nici industrie, nici comerț, nici nu vom avea aici drumuri, care să conducă în orice parte unde ar face să te duci până nu ne descoperim crezul nostru creștinesc, care este quijotismul. Nu vom avea viață exterioară, puternică, strălucită și glorioasă, până nu aprindem în inima națiunii noastre focul eternelor neliniști... Pace! pace! pace! așa urlă toate broaștele din mlaștinile noastre. Pace! pace! pace! Ei da, fie pace, dar să crească din triumful sincerității peste ruinele minciunii. Pace, dar nu una de compromisuri, nu o mizerabilă convenție ca cele negociate de politicieni, ci o pace de comprehensiune. Pace, dar numai după ce drumetii au recunoscut că Don Quijote are dreptul de a afirma că talerul de ras este un coif, mai mult decât atât, dacă afirmă ei înșiși că în mâinile lui Don Quijote talerul devine coif... Pentru a stabili regatul lui Iisus, este nevoie de războiu“.

Această dorință de a cuceri absurdul, a fost evanghelia însăși a Spaniei în războiul său civil. Iată, ce spune Josè Maria Peman în poemul revoluției falangiste, intitulat: „Pelea de la Bestia y el Angel“:

„Bucură-te de luncea senorului și tatălui tău
Don Quijote,

„Și vei avea pâine în traista ta,

„In acest ceas înalt al vieții
„Nu poți câștiga decât prin cântece,
„Nu-ți târg mai bun, decât cruciuda,
„Nici viață mai prudentă, decât aventura“.

Acest complex donquijotesc al sufletului spaniol i-a făurit în străinătate reputația nebuniei, aplicată însă ca un epitet admirativ.

Admirabilă nebunie a lui Don Quijote, sfântă și fecundă nebunie, deschizătoare de mări, dătătoare de viață, creatoarea lumii, sacrul absurd! Din tine am eșit cu toții, cum să te renegăm?

Și dacă Spania este națiunea cea mai apropiată de izvoarele tale dumnezeiești, ei îi revine misiunea de a ne salva pe noi toți, din mlaștina nedemnă a cotidianului care ne înjosește!! Spania regeneratoare de lume, prima care ți-ai ridicat steagul în războiul pentru cucerirea sufletului Europei — noi călcăm acum pe urmele tale, după prezicerile profetului Unamuno:

„Popor muribund a fost numit poporul tău, Don Quijote al meu, de cei ce, îmbătați de triumful trecător, uită, că soarta se învârteste mai repede ca pământul, și că același lucru, ce ne face mai puțin apți pentru tipul civilizației de azi, poate fi secretul care să ne facă mai apți pentru civilizația de mâine“.

Prea profundă prezicere, înțeleasă deabia azi, de cei care stăm cu urechea aplecată pe inima bătrânului nostru continent, a incom-

parabilei, a neprețuitei noastre Europe, salvată prin conștiința, prin fanatismul misionarismului spaniol!

Nu mai pot continua să scriu. Unamuno este pentru mine o chestiune prea personală, o afacere de inimă. Și Spania la fel.

Comentariul lui Unamuno asupra vieții lui Don Quijote și a lui Sancho, cel mai neformal comentariu scris până în zilele noastre, aduce în legătură o serie de fenomene care au trăit separat în conștiința noastră până la revelația lui. Ne învață anume fatalitatea unității existente între Don Quijote, Spania, Unamuno și noi înșine. Da, acesta este fenomenul cel mai neașteptat, rezultat din citirea acestei opere.

Unamuno, rămânând până la sfârșit, un spaniol, nimic altceva decât un spaniol până în intimitatea fibrelor sale, reușește să devie universal, tocmai prin trăirea profundă a etnicității sale. De unde rezultă că nici-o operă nu poate deveni universală, internațională, ca să-i zicem așa, dacă nu crește din intimitatea națiunii, în sânul căreia s'a produs.

Aici cade în baltă teoria evreiașilor din jurul lui Ozenfant, care trămbițau, mai acum 15 ani, internaționalizarea artei tocmai prin sacrificarea acestui caracter etnic.

Nu poți trece nici-o frontieră fără pașapoarte! Și să ne ție Dumnezeu între frontierele noastre naturale, că teamă nu ne este de oprirea intercursului firesc de civilizație.

OLGA CABA

UN SCRITOR AL ITALIEI DE ASTĂZI: GUIDO MANACORDA

Una dintre cele mai proeminente personalități ale Italiei culturale de astăzi este Guido Manacorda.

Dela artistul din Renaștere, Benvenuto Cellini, până la scriitorul contemporan, Giovanni Papini, care și-a desvăluit surâsul și melancolia într'un profil de „om sfârșit“, Italianul a fost și va rămâne „un umanist“, preocupat să se autoanalizeze, să-și definească ființa sa individuală. O astfel de „autobiografie lăuntrică“ ne dăruiește și Guido Manacorda. Din prezentarea portretistică a unui capitol atât de simplu intitulat „Un om“, dintr'o carte de „medalioane“ literare, putem induce această figură atât de interesantă și cuprinde apoi, mai ușor, una dintre cele mai armonioase cugetări în care realitatea lui Dumnezeu se unește indisolubil cu ideea frumosului.

Un cap de expresie. Iată concluzia care urmează îndată după contemplarea profilului ce

se desprinde ca sculptat în lemn de dalta maestrului din Quattrocento, Donatello. Insuși scriitorul care ni se autodestăinește recunoaște asemănarea figurii sale ca aceea a condotierului sculptat, Niccolò da Uzzano. În adevăr, înrudirea profilului din Renaștere cu acela prezent ne uimește. Și totuși, numai din simpla contemplare a celor două portrete, înțelegem că pe cei doi oameni îi deosebește ceva definitiv: expresia gurii. Războinicul din Renaștere are buzele strânse între cutele unei energii dusă până la cruzime; dimpotrivă, pe fața scriitorului, se împrăștie, fără sfârșit, transfigurând-o, un zâmbet în care se poate ghici bunătațe, duioșie și o nuanță de ironie înțelegătoare în fața slăbiciunilor omenești.

Dar buzele care pricep multe se deschid și cuvintele scriitorului încep să schițeze, din ce în ce mai lămurit, această puternică personalitate, atât ca om cât și ca literat.

Guido Manacorda și-a plăsmuit singur viața, trecând prin momente de crize fizice și spirituale pe care le-a depășit printr-o „disciplină de fier“, pentru a putea astăzi mărturisi, ca un adevărat bun creștin, că se gândește adesea la moarte, cu seninătate, asemenea unui om cu adevărat liber în spiritul său.

Dar, să ni-l inchipuim pe venerabilul scriitor în cadrul preferat al naturii: pământul, nu marea. A rămas fidel originii sale, pe care o afirmă cu mândrie, ca și marele nostru poet, Nichifor Crainic: e fiu de plugari. Inșă, ce ciudat: peste undele colinelor nu-i place să vadă atârnând teatral, luna. Ii plac, în schimb, florile mici de câmp sau ale copacilor care-l atrag cu mult mai mult decât cele de seră sau grădină. Cu mistică emoție, contemplă valurile grânelor, fiorul frunzelor de măslin și boltirea vișelor sub povara rodului mustos. Ni se arată astfel drept un demn urmaș al latinului Virgiliu și deci, în sensul patriarhal al tradiției clasice. Obârșia îi este în Monteferrato, „puternică și sirăveche, nu fără strălucire în litere, în armată, în drept, în cariera eclesiastică“. Acest pământ, în fața căruia scriitorul își închină fruntea smerit, i-a săpat în suflet moralitatea, impetuoșitatea generoasă în impulsii și iluzii a tatălui, sensibilitatea mamei, religiozitatea amândorora.

Fiul lor își urmă destinul care îi era scris pe frunte și ajunsese, după studii, la catedra universitară. Și iată un fapt din viața sa care-i caracterizează noblețea de caracter și abnegația față de propriile interese: în cursul războiului trecut, a lăsat catedra spre a se face simplu soldat, cu entuziasmul de a înfrunta „cea mai tragică dintre încercările umane“. După războiu, a urmat pentru el sărăcia, neliniștea sufletească, din care, ca un strigăt al spiritului, a țâșnit o carte: *Spre o nouă mistică*, urmată de câteva adeziuni și o năvală de critice neînțelegătoare. Cu toate că și-a transformat, în multe privințe, convingerile de atunci, cartea a rămas cea mai prețuită, între toate scrierile sale, de către autorul însuși. Peste aceste începuturi ale gândirii manacordiene s'au înșiruit multe alte volume, arătând spiritul cu multiple orizonturi ale umanistului scriitor: un roman (*Giorgio Delgani*) în care autorul a voit să întrunească și adevărul și poezia fără să fie sigur că a reușit; un mister cu o viziune adâncă și largă, dar puțin adaptabil la realizarea scenică (*Paolo di Tarso*); apoi experiențe asupra oamenilor și țărilor, amintiri de războiu (*Giovane Italia*); proză despre pictură și muzică, meditații, studii de religie și gândire, cercetări asupra spiritului ger-

man (*Studii și Eseuri, Pădurea și Templul, Contraforturile, Suflete și țări, Simfonii și Pasteluri, Solitudini*). A rămas mereu în legătură directă cu marele public prin colaborarea ziaristică, mai întâi la *Piccolo di Trieste* și la *Stampa*, apoi la *Corriere della Sera* și la *Nazione*. Munca intelectuală cea mai dură a fost sfârșită: *Faust și Wagner*, patrușprezece volume traduse și comentate. Cei douăzeci și trei de ani de lucru în asemenea direcție arată statornicia străduințelor acestui scriitor. Sub conducerea lui Benito Mussolini, pe care-l admira și căruia îi poartă recunoștință, i-a fost dat lui Manacorda să câștige experiența diplomatico-politică. Drept rezultat, a urmat o serie de articole asupra campaniei etiopice, asupra Genevei și democrațiilor, asupra Imperiului și războiului din Spania și volumul atât de bine primit de public asupra *Bolșevismului*. Dar meditațiile critice, religioase, artistice sunt și acum în centrul preocupărilor sale: *Solitudini nouă, Wagner nocturn, Gânduri, În căutarea omului lăuntric* și aceste *Medalioane*, la începutul cărora s'a autogratat scriitorul și asupra cărora ne vom opri și noi o clipă, mai târziu.

Spiritul de sbucium, acel „non-finito“, propriu plăsmuitorilor din Renaștere, l-a moștenit deasemeni umanistul modern: el își dorește o operă care să însemne pecetea vieții sale, o sinteză de religie și poezie, de gândire și experiență. Noi suntem încredințați că acest profund gânditor și înțelegător al vieții își va împlini visul pe care, de altfel, l-a realizat treptat în evoluția scrierilor lui de până acum.

Creștin și catolic prin convingere inițială și nu prin adopțiune târzie, ca spiritul răzvrătitului Papini, mânat de o dorință fără pauze spre câștigarea unei limpezimi lăuntrice, dispregiutor al polemicelor, Guido Manacorda întruchipează, în adevăr, una din cele mai temeinic construite figuri clasice ale Italiei contemporane. Muzica, pentru care este pasionat și pe care o prețuește ca un adânc cunoscător mai presus de toate celelalte arte, i-a înmădiat forma scrierilor cu un ritm interior. Sfera valorii estetice îl atrage însă prin toate manifestările frumosului. Căci, după cum am spus, în gândirea luminoasă a lui Guido Manacorda ideea Divinității stă strâns unită de ideea frumosului.

Din „medalioanele“, pe care le-a cizelat cu arta delicată a orafului din Renaștere, Pisanello, se desprind personajii istorice, și vii, care alcătuiesc o privire cugetată asupra vieții lumii civilizate. Regi și regine, sfetnici ai Bi-

sericii și Tronului, sfinți, scriitori, artiști evoluează ca într-o galerie de artă trăită. La începutul fiecăruia din aceste sintetice portrete, Manacorda a fixat o primă viziune a celui sau a celei pe care îndemânarea sa voia să schițeze. Acest scriitor, care are însușiri de artist cizelor, a excelat, în deosebi, în încondeierea mai grațioasă a portretelor feminine și, între toate, se reliefează ca cea mai de preț camee profilul pur al Mariei Principesă de Piemont, căreia, de altfel, îi este închinată întreaga serie de medalioane.

Cameea de preț este incrustată în piatra dură a jadului verde, pentru ca însușirile delicate ale fildeşului să reiasă mai deslușit: „Treizeci și patru de ani: Mai al vieții. Verde fraged care tinde să se întărească în verde închis și rodnic“. Și, pe acest fundal de frunze proaspete, iată nobilul contur al cameei:

„Frunte largă și regală, ochi azurii ca cerul, albaștri ca marea. Rătăciți adesea într'un vis îndepărtat; vii și prezenți, adeseori, printre neprevăzute străluciri de argint. Invoaltă și gânditoare, sprincenele bălai, nu fără răsfrângeri arămii, părul despărțit de o cărare la mijloc și alunecând în bogate inele pe frunte și pe deli-

catele urechi. Gura, aci deschisă la zâmbetul dinților uimitor de albi, aci închisă ca de sigiliul unei voințe imperioase. Avânt al înaltei, puternicei persoane; armonie supremă a membrelor. În adevăr, „portul său nu e de muritoare“ când e văzută în funcțiune regală; simplă, în schimb, și vie și plină de omenie la întâlnirea oricui. Adie pe albeața frunții neprihănite, suflul crud al ghețarilor încercați; află în gestul luminos și sigur al brațului, experiența și râsul undei marine. Vrajă argintată având drept cadru Boboli; viziune mijlocită între religioasă și războinică pe fond de marmore policrome și de aspră piatră poroasă, piatră din Pisa; patriciană romană în grădinile austere de la Quirinal; mamă primăvărată între strigăte voioase de copii în palatul napolitan oglindit în cel mai frumos golf al lumii“. (Guido Manacorda, *Medalioni*, Milano, Garzanti, 1941, XX, pp. 187—188).

Guido Manacorda poate împrăstia zâmbetul său asupra lumii, din care știe să cristalizeze figuri reduse la mărimea unei miniaturi de medalion, dar cu atât mai vii, mai pline de farmec umanistic.

MARIELLA COANDĂ

N. BAGDASAR : TEORIA CUNOȘTINȚEI

Intr'o notă din numărul precedent al „Gândirii“, am făgăduit să vorbim acum mai pe larg despre lucrarea d-lui N. Bagdasar, *Teoria cunoștinței*, editată de Academia Română, în două volume, în colecția „Studii și cercetări“. Dar, a vorbi „mai pe larg“, nu înseamnă a intra în amănuntele problemei epistemologice însăși, depășind astfel cadrele unei publicații cu preocupări culturale generale, cum este „Gândirea“, ci mai degrabă a evidenția însemnătatea lucrării.

În primul rând, trebuie să salutăm inițiativa Academiei Române, de a publica și lucrări de filosofie, căci până de curând această înaltă instituție de cultură publica aproape exclusiv numai știință și istorie — poate și din pricină că filosofii și gânditorii erau mai rari printre academicienii noștri.

Publicând *Teoria cunoștinței*, Academia Română a făcut o alegere bună și un real serviciu culturii românești, pentru că este vorba de o serioasă expunere sistematică și critică a teoriei cunoștinței, putând servi drept îndrumare în filosofie atât studenților cât și intelectualiilor dornici să-și completeze cultura pe latura filosofică.

Și era multă nevoie de o astfel de lucrare, de-

oarece nu avem alta care să împlinească exact același serviciu. Voluminoasele cursuri ale d-lui profesor P. P. Negulescu, intitulate *Problema epistemologică* (3 vol.), nu sunt încă tipărite și au un caracter istoric și științist. În aceste cursuri se insistă în deosebi asupra epistemologiei propriu zise, prin care Francezii înțeleg altceva decât teoria cunoștinței, care are o sferă mai largă decât epistemologia. (După definiția din *Vocabularul filosofic* al lui A. Lande, epistemologia are ca obiect „studiul critic al principiilor, ipotezelor și rezultatelor diferitelor științe, destinat să determine originea lor logică (nu metafizică), valoarea lor și însemnătatea lor obiectivă“).

Apoi, în ce privește lucrarea d-lui profesor Traian Brăileanu, *Despre condițiile conștiinței și cunoștinței* (Cernăuți 1912), pe lângă faptul că au trecut peste ea treizeci de ani, are și un caracter mai special, însuși titlul spunând că autorul pune preț pe psihologie, în vreme ce teoria cunoștinței nu vrea să fie studiul mecanismului sufletesc al cunoașterii, nu vrea să fie psihologie.

În fine, cărțile lui Mihail Rădulescu: *Analiza cunoașterii omenești* (Iași 1912) și *Teoria cunoștinței* (Chișinău 1920), nu pot aduce ser-

viciile pe care le aduce lucrarea d-lui N. Bagdasar, pentru că cea dintâi e veche și s'a oprit la primul volum, iar cea de a doua este o sumară introducere în filosofie, prin introducerea în problemele teoriei cunoștinței, autorul având de altfel și o concepție personală în privința cunoașterii: aceea a „adecvatismului funcțional“.

E de prisos să mai amintim și alte studii mai speciale românești privitoare la unele dintre problemele teoriei cunoștinței. Lucrarea d-lui N. Bagdasar se deosebește de toate acestea, fie prin amploarea ei, fie prin metoda, temeinicia sau limpezimea ei. După cum spune însuși subtitlul cărții — „Expunere sistematică și critică“ — d. N. Bagdasar a dat lucrării un caracter sistematic, nu unul istoric, adică a expus fiecare teorie în ce a fost ea și în ce este încă valabilă, renunțând deci a mai insista asupra genezei și evoluției istorice a fiecărei teorii. O altă caracteristică a lucrării este aceea că autorul n'a stăruit pe larg asupra teoriilor care au devenit istorice, ci s'a extins cât s'a putut de mult asupra teoriilor modernă și contemporane. În al treilea rând, d. N. Bagdasar a rupt-o cu tradiția instaurată de gânditorii germani, care disting în teoria cunoștinței două părți: una care tratează despre originile, limitele și valoarea cunoștinței, și alta care tratează despre obiectul cunoștinței. D-sa a renunțat la partea a doua, n'a mai tratat despre obiectul cunoștinței. Și aceasta nu doară pentru că ar nesocoti cumva sau ar vrea să micșoreze valoarea obiectului cunoștinței față de cunoștința însăși, ci pentru că problemelor ontologice și metafizice, care au devenit din ce în ce mai la ordinea zilei în filosofia contemporană, li se cuvine o tratare specială, aparte. În acest caz, lucrarea se cere întregită cu o alta, de introducere în metafizică, fapt pe care de altfel autorul îl recunoaște.

Insemnătatea cărții d-lui N. Bagdasar nu stă însă numai în aceste procedee metodologice, ci mai ales în tema însăși și în modul tratării.

Intr'adevăr, cine a pătruns adânc în teoria cunoștinței poate spune că a pătruns în filosofie, fiindcă, după cum spune d. N. Bagdasar, în teoria cunoștinței „întâlnim noțiunile filosofice fundamentale, menite să ne lumineze asupra problemelor filosofice fundamentale (vol. I, pag. 3). E drept că teoria cunoștinței, ca disciplină independentă, este destul de nouă, ea datând abia dela John Locke sau mai precis dela Immanuel Kant, care, deșteptându-se din faimosul său „*somn dogmatic*“, a pus problemele cunoștinței în toată amploarea lor și

cu o extraordinară putere de pătrundere. Dar nu este mai puțin adevărat că toți marii filosofi din antichitate: Socrate, Platon și Aristotel, Parmenide, Zenon și Melissos, Democrit, Protagoras și Gorgias, precum și toți marii filosofi de mai târziu, nu s'au desinteresat nicidcum de modul cum subiectul cunoscător ia contact cu obiectul cunoscut, în ce măsură este posibilă cunoașterea și întru cât prin cunoaștere se ajunge la adevăr. Este iarăși un lucru constatat că pentru filosofii din antichitate conta în primul rând obiectul cunoașterii, realitatea, esența lucrurilor, adevărul, și numai în al doilea rând modalitatea cunoașterii, dar, cum am spus, problema însăși a cunoașterii nu le era deloc străină. În epoca modernă însă, când știința experimentală, cu Galilei și Newton, începe să aducă precizuni acolo unde filosofii construiau sinteze valabile numai pentru un grup de aderenți, dar combătute cu înfocare de alți filosofi, problemele cunoștinței trec pe planul întâiu. J. Locke, G. Berkeley, D. Hume și alții își pun acum cu stăruință problema originii, limitelor și valorii cunoștinței, ajungându-se încetul cu încetul la transformarea întregii filosofii în epistemologie. (Auguste Comte va spune lămurit că filosofia este studiul „generalităților științifice“, iar un alt filosof va afirma că filosofia este „cugetarea asupra științei“).

Iată, prin urmare, însemnătatea problemei pe care d. N. Bagdasar o pune în lucrarea sa. În ce privește conținutul însuși al cărții, nu voi încerca o imposibilă și inutilă rezumare a ei, ci voi spune numai că, după o scurtă introducere, în care sunt schițate problemele principale ale teoriei cunoștinței și se delimitează teoria cunoștinței față de psihologie, logică și metafizică, cititorul este condus cu dibăcie prin nenumăratele încercări ale minții omenești de a-și da seama de originile, condițiile și valoarea cunoștinței. Logismul naiv al eleaților, scepticismul antic, raționalismul, care începe cu Descartes, empirismul de origine engleză, criticismul kantian, pozitivismul comtian, empiriocriticismul lui Richard Avenarius și Ernst Mach, pragmatismul lui W. James, umanismul lui F. C. S. Schiller, ficționalismul lui H. Vaihinger, agnosticismul lui H. Spencer, intuiționismul, cu nuanțele sale: H. Bergson, W. Dilthey, E. Husserl, în fine, imperativismul rickertian, toate aceste curente și sisteme filosofice sunt expuse limpede, sub latură lor epistemologică, și criticate cu perspicacitate. În deosebi curente și sistemele mai recente, pragmatismul cu diferitele lui forme, instituționismul și imperativismul sunt tratate foarte pe

larg, iar dintre toate imperativismul rickertian pare a se bucura de atenția deosebită a autorului.

Concluzia la care ajunge d. N. Bagdasar — după ce ne decepționează puțin prin zugrăvirea atâtor încercări contradictorii și neizbutite ale minții omenești de a cunoaște adevărul — este aceea că teoriile epistemologice susținute din antichitate până astăzi se pot împărți în „absolutiste“ și „relativiste“, adică „unele susținând că există cunoștințe universale și necesare, independent de timp și spațiu, mai presus de contingențele efemere ale devenirii, că există cunoștințe *absolute*, iar altele susținând că toate cunoștințele fără deosebire sunt în funcție de timp și spațiu, de om și oameni, că toate cunoștințele au o valabilitate restrânsă, că sunt *relative*“ (vol. II, pag. 255). Preferința vădită a autorului se îndreaptă spre absolutismul epistemologic, spre metoda transcendențială și cea fenomenologică, prin care se evită scepticismul implicat în toate teoriile relativiste, dar nu se trec cu vederea nici dificultățile de care se izbește și absolutismul în-suși.

Înainte de a încheia această sumară prezentare a lucrării d-lui N. Bagdasar, îmi îngădui să-mi pun întrebarea dacă într'un vast tratat de *Teoria cunoștinței*, cum este acela despre care am vorbit, nu era bine să se strecoare, măcar într'un capitolaș, și contribuția filosofiei creștine la rezolvarea problemelor cunoașterii, fie că este vorba de cugetarea patristică, de filosofia creștină a evului mediu, de curentul neotomist occidental sau de gânditorii ortodocși ruși moderni și contemporani.

Apoi, ce ar fi fost dacă între atâtea teorii

epistemologice s'ar fi făcut un loc cât de mic și cunoașterii „prin connaturalitate“, cunoașterii prin iubire sau, cu un termen mai cunoscut, cunoașterii mistice? Orice părere ar avea autorul unui tratat introductiv în teoria cunoștinței despre valoarea cunoașterii mistice, atunci când consacră lungi capitole imperativismului rickertian, empiriocriticismului, pragmatismului, ficționalismului, etc., de ce nu ai găsi un loc și pentru o teorie cu străfunde rădăcini în istoria cugetării omenești, cu ample dezvoltări în decursul vremii și cu adepți de seamă în filosofia modernă și contemporană? Ca să nu merg mai departe, voi spune numai că un Clement, un Origen, un Dionisie Areopagitul, un Meister Eckhart, un Jacob Böhme, au cel puțin tot atâtea însemnătate pentru năzuința omului de a cunoaște adevărul ultim cât un Richard Avenarius, un F. C. S. Schiller sau un H. Vaihinger. Chiar la noi în țară, să nu uităm că unul dintre gânditorii cei mai prețuiți, Nae Ionescu, și-a închinat cursul său de metafizică problemei cunoașterii prin iubire, cunoașterii mistice, pe care el o socotea mai presus de orice altă formă de cunoaștere filosofică.

De sigur, aceste mici observații nu vor nicidecum să micșoreze meritele d-lui N. Bagdasar, care a dăruit culturii românești un bun și obiectiv instrument de călăuzire în problemele epistemologice, și credem că ne va interesa într'o măsură încă mai mare introducerea în metafizică, pe care o cere prezenta introducere în teoria cunoștinței și la care autorul se simte oarecum angajat prin faptul că n'a tratat problemele ontologice și metafizice legate de teoria cunoștinței.

EMILIAN VASILESCU

PE MARGINEA UNEI CĂRȚI

Faimoasa formulă aruncată în inima vremii noastre de Alexis Carell „l'homme, cet'inconnu“, este pecetea tare a unui crud adevăr. Cea mai puțin cunoscută faptură din lume este omul, printr'un stupid paradox, întrucât goana însetată după cunoaștere a zădărnicit propria sa cunoaștere. Paradoxul acesta însă nu-i numai o uitare de sine, care ar părea astfel semnul unei generoase dăruiri, ci și rodul fără miez al unui viciu de înțelegere față de realitatea antropologică. În concepția actuală a psihologiei scolastice, care porcede de la Wundt, deci autoritară și neînduplecată, complexul sufletesc unitar n'are nicio importanță. Toate silințele psihologilor moderni se consumă întru fărâmițarea până la anulare a celor trei *facultăți* sufletești, peste care, pentru ei, omul nu mai înseamnă nimic. Iar

definiția întregă a omului se reducea la un „pachet“ biologic, a cărui funcțiune mecanică emană fenomene care cad în lotul cercetărilor psihologice. Deci biologic și psihologic, fără antene peste limitele lui trupesti, iată omul științei moderne.

Rămasă în țarcul acestei sentințe doctorale, cunoașterea omului nu putea entusiasma pe nimeni și pasiunea cercetătorului n'avea niciun motiv să fie mai aprinsă aici, decât aiurea. Ce interes în plus putea prezenta pentru un laborator, un om față de-o moluscă, dacă încă astăzi știința didactică mai crede că omul este o moluscă avansată, iar molusca un om în devenire? Această așternută perspectivă asupra existenței a dat veacuri întregi de strădăniți sublimi în absurditatea lor, din care nu rămân decât

două lucruri bune: titanica zbatanie a omului întru cunoaștere și cunoașterea însăși a elementelor brute ale realităților umane. Rămâne veacului nostru de-a rândul în ordinea unei noi și juste perspective aceste elemente.

Dacă ne-am îngădui viziunea înaintată a unei drepte înțelegeri a lumii, am avea sub ochi arhitectura dialectică, a ceea ce va trebui să fie cândva știința. Și a ceea ce ar fi trebuit să fie de mult, dacă neputința omului de-a înțelege rostul drept al lumii, nu l-ar fi osândit la zidirea de sute de sisteme filosofice și mii de formule științifice, zadarnice într-un adevăr, dar sublime întru râvnă. De aceea toată recunoștința față de această uriașă trudă, fiindcă afară de minciuna savantă a unui Haeckel, toți făuritorii acestor admirabile minciuni științifice și filosofice au fost victimele bunei lor credințe, că slujesc adevărul fără umbră. Fără îndoială, nu ne gândim decât la marile frunți ale gândului.

Gândurile acestea s'au cerut rostite după o îndelungată lectură asupra personalității. Problema e vastă cât n'o poate cuprinde cineva întru totul nici ca întindere nici ca adâncime. Au frământat-o în vechime Socrate, Platon, Aristot, Marcu Aureliu, au reluat-o medievalii și au adâncit-o cugetătorii contemporani, dintre cari numim pe Klages, F. A.-Delmas, Jean Friedel, Kierkegaard, Clodius Piat, W. Stern, W. Dilthey, H. Prinzhorn, J. Maritain, Garrigou-Lagrange, Berdiaeff, Bulgakov, Jacques Chevalier și mulți alții. Dacă acestora adăugăm galeria bogată a sfinților părinți, plus Toma d'Aquino, ne dăm seama de ceia ce trebuie să însemneze pentru dorul nostru de cunoaștere problema omului sub aspectul personalității sale. În literatura noastră a apărut chiar anul acesta o voluminoasă lucrare a d-lui Nicolae Mărgineanu: *Psihologia persoanei*, cu pronunțată nuanță freudistă și impresionantă informație bibliografică, în care lucrare însă peste elementele comune și învechite ale problemei, nimic nu străbate în adâncime. Să nu uităm apoi mai vechea lucrare a d-lui Rădulescu-Motru: *Personalismul energetic*, care n'aduce nou peste concepția lui Ludwig Klages, decât o caracteristică și personală confuzie.

Cine pătrunde cu răbdare în gândul bogat al acestor cugetători, este izbit de-o impresionantă distincție: toate lucrările zămislite în duh creștin sunt larg articulate și bolțite până la Dumnezeu; iar cele zămislite în duh necreștin sunt minore, chiar când cuprind masive sute de pagini. Pentru că o problemă nu-și capătă deslegare și prestigiu din clădăria maculaturii, ci

din poziția justă a punctului de vedere. De aceea, oricât de genial ar fi un psihanalist, nu va putea egala pe-un personalist creștin, mult inferior lui, dacă cel dintâiu rămâne la punctul de vedere freudist. Fiindcă deoparte avem de-a face cu o viziune atotcuprinzătoare, iar de cealaltă parte cu o viziune orizontală, cu minore zig-zaguri înspre zăcămintele subconștientului, alterate și acestea de prejudecii științifice freudiste. Nimic mai adânc și nimic mai înalt decât ceea ce formula sistemului îngăduie. O silabă în plus și sistemul e trădat, iar trădătorul sancționat. Ceea ce impune disciplina sistemului și nu disciplina adevărului. Când ai în mână o astfel de carte, în care simți un creier limpede și-o fragedă dialectică, precum și-o proaspătă și substanțială intuiție a lucrurilor, te doare robia față de sistem, care robie înseamnă silnicirea adevărului. Iată de ce ultima lucrare a lui Jacques Chevalier: *La vie morale et l'au delà* — Paris 1940 — care pune problema personalității fără concesiuni față de vreun sistem, ci cu hotărârea cugetătorului de-a sluji adevărul, îți dă bucuria unei mărturisiri senine, bucurie la care n'aj dreptul în tovărășia unui cugetător materialist.

Jacques Chevalier pune problema personalității sub unghiul creștin, în raport cu individul, cu societatea, cu viața viitoare și cu Dumnezeu. Capitolele lucrării tind toate către o mai adâncă înțelegere a omului și cer o perspectivă spirituală asupra lumii. După popasuri în lumea anticilor, cari începând cu Protagoras, socoteau că omul este măsura tuturor lucrurilor și a celor care sunt și a celor care nu sunt, închee, din ciocnirea celor două poziții față de adevăr: a aceluiași Protagoras, că „totul este adevărat“ și a lui Gorgias că „nimic nu este adevărat“, încheie autorul: „Absolutismul uman dă naștere relativismului absolut“. Această trufașă poziție a răsturnat perspectiva de justă înțelegere a adevărului, încât astăzi conștiința acestei situații mărturisește smerit prin J. Chevalier: dacă „absolutismul uman naște relativismul adevăratului și al binelui, relativismul uman ne deschide singur calea spre absolut“. Adevărul acesta ține de marea realitate spirituală care comprimă'n umilință grandorii pe care egomania le sfarmă'n țândări. „Sfinții, spune Garrigou Lagrange în *Le sens commun*, — Paris, 1936 — sunt înarmați cu o sfântă ură contra propriului lor eu“ (pag. 350). Și totuși, cine a împlinit mai sublim adevărul în viață decât acești înverșunați vrăjmași ai propriului lor eu, cari-au fost sfinții? Paradoxul nu-i deci o jonglerie verbală, ci expresia piezișă sensului comun, a unei

realități vii. De aceea astăzi nu mai e bizară pentru nimeni adâncă respirație creștină a lui Pascal, pentru care „grandoarea omului e mare prin aceea că el se recunoaște mizerabil“.

De aici pornește noua disciplină spirituală a lumii, trăită ca sacru îndreptar pentru noi de însuși Fiul lui Dumnezeu. Izvor de apă vie pentru seceta dialectică a trufiei noastre filosofice și științifice, ne îndeamnă la înțelepciune, care nu se poate afla „decât într'un statornic echilibru între om și Dumnezeu“. Acest echilibru surpat, iar omul substituit lui Dumnezeu, ca individ sau societate, se mișcă în propria sa neputință, între „anarhie și tiranie“. Să ne gândim numai la marea eroare sociologică, pentru care individul este un component material, robot societății, concepție exaltată de toți sociologii până la *sociolatrie*. Pentru aderenții acestei concepții nu există personalitate, care-i mult mai mult decât individualitatea. Individul este o entitate biologică, suficientă sieși, care apare odată cu viața și dispăre odată cu ea, fiind o entitate naturală. Personalitatea însă „nu apare decât cu omul și trebuie să fie socotită ca forma cea mai înaltă a ființei“. Desăvârșirea personalității însă este privilegiul lui Dumnezeu, care nu poate fi închiplut decât personal sau suprapersonal. (J. Chevalier, o. c., pag. 85). Omul însă, personalitate în veșnică devenire, se cere în permanent urcuș înspre desăvârșire, al cărei chip e Dumnezeu. Cum însă sociologia și chiar știința și filosofia, i-au retezat această perspectivă, anulându-l, în ceea ce-l diferențiază de restul făpturilor și montându-l, ca să zicem așa, ca o făptură oarecare în natură și ca o piesă mecanică în uzină, i-au înăbușit spiritul și astfel iată-l pe om din măsura tuturor lucrurilor, cum cel puțin îl cinstea antichitatea, ajuns un *lucru* între lucruri.

Robia aceasta este astăzi mai grea decât ieri. Fărămiștat între ceasurile programului, între cultura dumnicată radiofonic și între viața cetățenească, segmentată juridic și fiscal până la ultima clipă, omul a uitat că este om și s'a lăsat confiscat de mașină și întreg complexul stupidei noastre civilizații, legănat de iluzia că'n avion și'n blocuri e mai multă strălucire decât în viața pedestră și fără etape a nu importă câte veacuri în urmă. Și dacă adăogăm acestor constatări și faptul că natura morală a existenței a fost minată de natura fizică, ne dăm seama de străfundul nostru faliment spiritual. Natura fizică nu cunoaște decât instincte, în virtutea cărora nu există decât cel mult un progres numeric, în nici un caz nu poate fi vorba de-un progres moral. Iar omul modern cultivând până

la absurd această aberație, trăim astăzi consecințe, a căror gravitate nu ne îngăduie să ne mângăiem cu două mii de ani de viață creștină.

J. Chevalier amintește de cuvântul unui însingurat, care spunea că marea nenorocire a omului stă în faptul că nu știe să se închidă odihnitor în camera sa. Această neputință de-a te însingura, te deșartă aproape total de conținutul tău spiritual, „de viața ta intimă“. Keyserling a închinat un volum întreg „Vieții intime“, care-i doar o palidă prezentare filosofică a ceea ce a însemnat pentru mistici, în viața și gândul lor, această viață intimă, care-i un proces de dezertare a lumii din tine și de interiorizare a lui Dumnezeu. Pentru rezidirea sufletului sfărâmat al lumii se impune încreștinarea omului, se impune rezidirea *personalității*, măcinată sălbatic de veacuri întregi de apostazie. J. Chevalier spune că „lumea suferă astăzi de un lucru, care-i necredința într'un adevăr transcendent“. Și imediat: „Pentru a tămădui (acest lucru), pentru a rezista imensului fluviu de uitare care târăște omenirea într'o prăpastie fără nume, nu este decât un mijloc: de a da omului credința în absolutul real și viu și credința în destinul nemuritor al sufletului omenesc; căci ele sunt nedespărțite“ (pag. 108). Prin urmare, iată calea care ne încredințează că într'adevăr leacul marilor noastre neliniști este, sau mai exact, poate să fie în inimile noastre. (Luca, 17, 21). Odată împlinită această cumplită lipsă sufletească a veacului, s'a împlinit și personalitatea omului cu maxima ei virtute. Fiindcă să nu ne închipuim că va fi posibilă o încreștinare a lumii, fără încreștinarea omului, ins cu ins. Și încreștinare, înseamnă personalitate împlinită. Să nu răstălmăcim acest cuvânt, fiindcă îi sărăcim sensul. În studiul său: *Das Problem des Menschen*, publicat în: Kirche, Staat und Mensch, al II-lea volum din colecția: *Kirche und Welt*, N. Berdaieff spune că: „omul este o mare minune, o legătură între cer și pământ“, citând pe Pic della Mirandola. Minunea aceasta, care-i omul și care se articulează cosmic, în viața sa, între cer și pământ, poate să fie genială în ordine umană și totuși să înceteze a mai fi o *minune* în ordine spirituală și dimpotrivă, poate fi un anahoret, fără măcar o stare civilă anonimă în ordine umană, dar o splendidă personalitate în ordine spirituală. Paradoxul își sloboade surprize neașteptate. Fiindcă „persoana este o categorie, nu naturală, ci spirituală, ea este opera spiritului care stăpânește natura. Nu există persoană fără acțiunea spiritului asupra constituției fizice și psihice a omului. Un om înzestrat cu o strălucitoare in-

dividualitate, poate fi lipsit de personalitate... Persoana este altceva decât natura, după cum Dumnezeu este altceva decât natura; și persoana este într-o strânsă dependență față de Dumnezeu, pentru că este chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om... Nu există persoană dacă nu există nimic mai presus de ea..." (N. Berdiaeff: Cinq méditations sur l'existence, Paris 1936, pag. 166).

Deci, în virtutea spiritului și libertății sale, omul are puțința de a-și valorifica substanța „axiologică”, în care dorm puteri pe care nu le poate trezi voința hotărâtă de a te împlini. Îndemni într-o desăvârșire îți stau chipurile celor cari au umplut veacurile cu viața lor și de care te leagă părinții tăi. Primește ce ți-se dă cu gândul că milioanele de străbuni cari-au bătut milenii înaintea ta, nu-s decât un același om, care a trăit ieri în străbunii tăi și as-

tăzi trăește în tine și care învață neconținut. (J. Chevalier, op. cit., pag. 116).

A învăța într-o spirituală desăvârșire, deci într-o împlinirea personalității tale, înseamnă a trăi adevărul în sângele și în duhul tău, adevărul acela veșnic care-i și al morților și al celor cari s'au născut încă și al lui Dumnezeu. Este credința neînduplecată a mântuirii tale personale și a lumii prin tine, fiindcă lumea prin sine, fără mine, fără tine, fără el, nu se poate mântui. Căci mântuirea-i privilegiul persoanei și nu al individului sau al colectivității, care nu pot fi persoane. Iată într'adevăr problema pe care cartea lui J. Chevalier, pe marginea căreia am schițat doar câteva gânduri, o amintește numai, fără nici o stăruință și care-i atât de ispititoare, încât poate ne va sili să ne oprim asupra-i cândva.

NIȚA MIHAI

C R O N I C A L I T E R A R Ă

ION PILLAT: IMPLINIRE. (Ed. Fundația regală pentru literatură și artă — 1942).

Ce vrea să spună d. Ion Pillat cu titlul ultimului d-sale volum de versuri, nu este de înțeles, sau mai bine zis, — nu vrem să înțelegem. Să fie această *Implinire* ultima etapă a unei îndelungate și spornice producții poetice, ar fi un neașteptat și prematur cântec al lebedei, de a căruia ascultare ne ferim îngrijorați. Și cecece mărește teama noastră este chiar lămurirea poetului: „Purtate și frământate timp de 30 de ani în sufletul și cugetul autorului, poeziile din acest volum, afară de trei din ele, ... au fost toate scrise, cu o întrerupere de o lună, dela 20 Noembrie 1939 la 22 Martie 1940. Tot atunci volumul și-a căpătat titlul și ordonanța definitivă”.

Treizeci de ani de gânduri și frământări poetice înseamnă experiența aproape a unei vieți. Privite la lumina mărturisirii d-lui Ion Pillat, ele trebuie să fie o sinteză alcătuită arhitectural și perfect, — o icoană completă a fețelor variate și multiple sub care s'a înfățișat, în scurgerea acestui timp, arta poetică. Poemul vieții d-lui Ion Pillat, după cum am spus, — este mult prea vast și de aceea această *Implinire* nu-l poate cuprinde. Alte motive justifică totuși această împlinire. Ne aflăm în fața unui proces adânc de maturitate poetică, — cecece nu înseamnă o limită după care începe îmbătrânirea. Într'un timp excepțional de scurt, — d. Ion Pillat a elaborat un volum de sonete care se consacră însă prin valoarea lor. Cu alți termeni, am putea spune că e un record, dacă n'am ști că cei 30

de ani au fost dăruți exclusiv poeziei, și că aceste sonete sunt momente centrale din viața poetului; spațiile de azur pe unde pașii săi au rătăcit în rodnice culegeri de rime și imagini.

Când, după voluptatea caldă și mângâietoare a unei lecturi de câteva ore, închizi paginile cărții, nu-ți poți stăpâni acea beatitudine de purificare, totdeodată de desfătare și de potolire absolută a cugetului, când cu o nespusă bucurie încerci emoția descoperirii unor mari adevăruri. Viața este în funcție totdeodată de veșnicie și de clipa trecătoare; de eternul magnific și copleșitor, și de frământarea dionisiacă și temporală. De aici îndoita înfățișare a acestor motive poetice. Vezi cum unul se risipește în jocul pieritor al spumei de săpun, în vreme ce altul, sculptând granitul dur, își închipue că astfel, în eternitate, se va desprinde de huma pământescă. Amândorora le stă împotriva poetul.

„Dar pe simetrice cântare
Poetul cumpănindu-și versul,
Mai chiamă 'n suflet o cântare
Și naște tainic universul”.

(Poetul)

Poetul este într'adevăr creatorul unui univers de vorbe, forme și imagini. Darul acesta nu i-l poate lua nimeni. De aceea numai lui îi este îngăduit să desprețuiască vremelnicia, și trecând peste orgoliile deșarte ale vieții să năzuiască spre eternitate.

Poetul este mare în măsura în care se dovedește a fi un creator de limbă. Fagure de miere,

amintind înțeleapta arhitectură și hărnicie a albinelor, îi va spune marele nostru rapsod Mihai Eminescu. Și limba nu este aceea pe care o pronunțăm slujindu-ne de organul fiziologic al vorbirii, ci limba interioară, care în miraculosul laborator al firii lăuntrice prefăce în material plastic și comunicativ abstracțiunile. Limba poeziei contemporane, în bună parte de inspirație modernistă, este încă dură și încălțită, o limbă izvorită din noțiuni abstracte și neprefăcută în material proteic. În afară de aceasta, poezia modernistă mai suferă și de lipsa de imagini, fiind prea adeseori înecată de o abundență narativă.

Cu totul altfel se pune problema limbii poetice la d. Ion Pillat. Aici nu se observă numai decât truda de a crea cuvinte noi. Acestea se desprind din forme vechi, adaptate și prefăcute pentru noi înțelesuri. A găsi prin urmare expresii și nume proprii fiecărui motiv poetic, a îmbrăca fondul și imagina în forma potrivită, înseamnă a crea climatul prielnic pentru o nouă atmosferă verbală.

Viziunea polară este o poezie de atmosferă în care expresiile și rimele evocă cristalina înghețare a nordului. Tot asemeni *Port breton*, unde clar-obscurul orașului marin este zugrăvit prin cizața unor vitrouri mate.

Am spus că d. Ion Pillat are darul imaginației vizuale. Imagina acestor poezii este dură, are contur și relief plastic, și o densitate care folosește la maximum sinteza verbală. *Natură moartă*, bunăoară aduce parfumuri arhaice de interior și decor patriarhal. Când ne oprim la ultimul vers, înțelegem că lucrurile au rămas aici pentru totdeauna, încremenite în orânduiala lor prăfuită de vremuri. Cele două poezii următoare *Zori de primăvară* și *Mellas* ne readuc la un pasagiu spiritual mult prețuit de d. Ion Pillat: marea. Melespontul, marea mitologică, arhipelagul ellen, marea populată, umanizată cu fătături legendare și eroice, matricea vieții pământeste, așa și-a închipuit-o d. Ion Pillat. Tritonii și Delfinii, Sirenele și Meduzele, și atâtea alte viețuitoare, care populează nemărginitul adânc al apelor, peste care împărățește Neptun cu tridentul. Furnicarul marin este îmblânzit de Nikea Apter. Dragostea s'a născut din spuma mării. Iată-o și pe Galateia, în faetonul de scoici, — Afrodita a mărilor. De ce oare d. Pillat nu i-a consacrat și ei un sonet? Facem un pas mai departe, și depășind litoralul, descoperim Acropolea: Voluptate și splendoare. Partenonul, Propileele, cariatidele, ce minunată lecție de artă poetică. Aici s'au limpezit privirile poetului și în construcțiile simetrice, armonioase, liniștite, care provoacă contemplația în largi spații de gândire, cu acea atmosferă suprasaturată de lumină, claritate, aer și căldură, a descoperit linia olimpică a versului clasic.

Frenezia silvestră și selenară a *Faunului* pune un contrapunct de discretă voluptate erotică. Vezi parcă Faunul cum

„Stă împietrit de taină, ca 'n obezi,
Pândit de nemuriri și de mistere.
În pârguirea sevei parcă vezi
Cum crește 'n el pământul în putere“.

Și *Centaurul*, poate chiar din *Iliada*, sau altul, ne apropie și mai mult de furoarea erotică a mitologiei:

„Privirea lui de stea păstra vecia —
Doar nechezat de iepe 'n văi vibrând
Cu surd ecou îi turbura stihia“.

În ciclul *Cartea țării* se întrunesc poezii de smerenie superstițioasă, temătoare și glumeață, iscodite din umbra tainică și ispititoare a mănăstirilor. Eresuri și legende, de care azi nu mai pomenesc decât solomonarii satelor, turbură cu o undă de păgânism această împlinire creștină. Și totuși, aceste poezii încadrează mai bine decât celelalte o concepție filosofică. Ideea greco-romană a virtuții se află în încredințarea că omul trebuie să trăiască în conformitate cu natura. Această atitudine o găsim deopotrivă la Noua Academie din Atena ca și la stoici. De aci convingerea că zădarnică este revolta în fața vremelniceii, — idee căreia îi urmează la d. Ion Pillat înfrățirea cu morții.

„Pe apa timpului nu poți
Urca 'napoi cu nici o luntre.
Și inima — un ceas cu roți —

Cum nu stă vecia s'o înfrunte,
Lăsându-ți tâmpilele cărunte,
Ne culcă în sicriu pe toți“.

(Calendar)

Înfrățirea cu morții este dăruirea totală tradiției, eternului pământean și sub pământean, din care fiecare primăvară naște o nouă viață și tot într'acolo se îndreaptă toamna gândului poleit cu ultimii fulgi ai vremelniceii.

Și îi mai rămâne poetului, în afară de această stenică mângâiere, încredințarea că din viața lui va rămâne totuși ceva: minunea cleștarului în arta poeziei.

„Minunea ta e dură și fragilă,
Cleștar, de care mi-am legat și eu
Un suflet clar, un trup opac de-argilă;

Prin tine îmi învăț arhitectura
Divină și, desăvârșind natura,
Răsfrâng senin vecia în vers greu“.

(Cristal).

Tema este reluată în poezia următoare, *Părere*, și în *Pegas*, dar aici capătă duritate corosivă de diatribă, alunecând pe panta pamfletului în versuri. Această poezie, stridentă la un poet al liniștilor patriarhale și contemplative, merită a fi citată în întregime, tocmai pentru vehemența expresiei care se preface către sfârșit în liniatura olimpică a concepției de viață, svârșită peste de trecere către inaripatul Pegas.

*„Pe când în geambașlac de iarmaroc
Toți poetaștrii noștri vând mârțoage
Și umflă inspirații slăbănoage,
Schimbându-și lira 'n lire cu soroc —*

*Neașteptând ca nimeni să mă roage
Nu mă amestec în murdarul troc
De înjurături și laude, nu joc
În tumb, dând în tobe și în doage.*

*Clădindu-mi din cuvânt de fildeş turnul,
Nu-mi pasă dacă singur am tăcut
Păstrând senina mască și coturnul.*

*Căci zi de zi tot mai cumplit mă paște,
Cu gâtul încordat ca și un scut,
Inaripatul cal, ce mă cunoaște“.* —

Implinirea poetului se află în elanul creației. Alții vor cumpăni în terezia criticii valoarea versurilor. Ceea ce rămâne dela el este avântul nebunesc spre azur, spre spațiile armonioase și înstelate, spre soare și lumină. Și de aceea, iată ca încheiere, această minunată imagină a poetului:

*„Alt Don Quichotte, mai mândru, de acelaș vis
atras,*

*Ce părăsind pământul și răii toți și bunii,
Schimbându-și Rosinanta pe 'naripat Pegas,
Cu lancea poeziei lovea în scutul lunii“.*

Donquijotismul este simbolul elanului poetic, dar în adâncurile lui sufletești d. Ion Pillat este stăpân pe anumite certitudini, cunoaște eficiența lucrurilor și finalismul operei de artă, formele armonioase, valoarea expresiei și a imaginii, fără de care nu se poate concepe o poezie clasică. Rodul bogat și suculent a 20 de ani de frământare poetică s'a pârguit pe crugul vremii. Desigur, împlinirea maturității, dar repet, încă prea departe de preludiul îmbătrânirii.

* * *

D. CIUREZU: CUNUNA SOARELUI — POEM.
(Ed. Fundația regală pentru literatură și artă, 1942).

D. D. Ciurezu este un poet al naturii însufle-

țite, vrăjit de soare și lumină, și caracterizat astfel, prin stanțele tipărite cu aproape douăzeci de ani în urmă în revista *Tara Noastră* dela Cluj, a lui Octavian Goga, și-a purtat destinul poetic prin colnice și coclauri, prin poene și păduri, culcând licurici vrăjiți și fulgi de floare. Rima sprintenă și ușoară și-a improspătat-o necontenit, iar limba, dela început bogată prin resursele ei rustice, s'a învălurat spumoasă și robustă picurând boabe de argint pe arșița gândului. Iubitor al spațiului aerian, însetoșiat de azur și de soare, cu un corp rectiliniu și musculos, așa îl întâlnim în fiecare vară pe plaja dela Mamaia. În paranteza frivolă a scoicilor căuta rimele iubirii, și în ploaia de raze desprinse din vălvătaia astrului matinal descifra ritmurile de viață ale naturii.

Cununa Soarelui este un poem izvorât din cece are mai caracteristic darul poetic al d-lui D. Ciurezu. *Cununa Soarelui* este ofranda de recunoștință, închinare și admirație, apoteoza rapsodică dăruită luminii și freneziei pământeste. Povestea în versuri a lui Oancă cel născut din burniți și pământ, ne poartă cu gândul în spațiul rustic al cunoașterii, tutelat de puterile solemne și eterne ale naturii. Ciobanul din munte, cu privirea cuprinzând nemărginirea zărilor albastre, dârz și neînduplecat ca o stâncă de cremene, înfrățit cu pădurea, cu ierburile și cu dobitoacele, este simbolul măreț și statornic al acestei cunoașteri. Il vezi purtând pe umeri gluga nopții și a ploilor, stând la taifas cu dulăii,—vrăjindu-și dorul în porniri instinctive, și când pânza violetă a înserării coboară peste ape, văile încep să vibreze în doina fluerului fermecat. De din vale, ca o căprioară speriată de freamătul pădurii, „Maria, fata amiezii de vară“, răzbește până în cremeana muntelui gând de ispită și hârjoană. O făptură „crescută între branști“, — pârguită în „jocuri de mânze“, înfrățită și ea cu natura, cu găzele care-i deschid drumul, este negrăita întru chipare a dragostei, izvodită odată cu învirea primăverii.

Un descântec cu buruieni de dragoste, și iată că Oancă o zărește adulmecând-o „cu nări calde de jivină și de soare“. Astfel se pornește năvalnic iubirea, prefăcută în chiot de bucurie și în nechezat de iepe sirepe.

*„Măi Mărio, ține-ți cintezele 'n iie
C'au venit la mine 'n padini, la cirezi
Și mi-au ciugulit din palmă, și-au cântat
Despre-o fată 'mbobocită 'ntre amiezi.*

*De-or veni și mâine iară ca să-mi cânte
Am să fac în suflet toniști să le prind,
Că mă 'ndeamnă-un gând zănată către tine
Când te-aud trecând prin luncă hăulind“.*

(Pag. 32)

Poetul continuă apoi să scandeze, în ritmurile dure ale trezirii pământului din amorțeala iernii, dragostea dintre Oancă și Măria.

Este o rapsodie erotică, plină de sevă și încălțită în curpeni de jar, în care vigoarea biologică a rasei despică viril rodia însângărată. Iubirea însă se împlinește mai întâi prin mărturisirea naturii, iar Oancă și Măria apar ca două făpturi crescute din înflorirea acestui ciclu teluric. Sentimente primare, vâltori instinctive, voluptăți crenelate de durere, dau un relief caracteristic și pitoresc senzualității rustice. Iată aceste strofe, tablou viu și plastic, de mișcare și culoare, mai explicit decât orice altă interpretare :

*„Ea cu gura 'nsângerată ca gorgana
Se sbătea cuprinsă 'n brațe ca 'n obezi,
Il lovea cu pumnii 'n față de mânia
Și-l mușca țâșnind venin din ochi-i verzi.*

*Tremura ca varga toată, speriată
Și svâcnea ca o lupoaică prinsă 'n fiare;
Ar fi vrut să-i scoată ochii din orbite
Și să 'nfigă-adânc în trupu-i, miu de ghiare.*

*El râdea cu gura plină de lumină
Și-o strângea mai cu putere de mijloc;
O simțea cum se topește de căldură
Și cum sânii de strânsoare îi iau foc.*

*Și-amândoi legați în brațe ca 'n verigi
S'au bătut, ca două fiare, scoși din fire;
El o săruta sălbatec și-o strângea
Ea-l mușca, lovind cu pumnii în neștire“.*

(Pag. 51)

După o călătorie de vis, pe aripa unei viziuni fantastice, Oancă și Măria, fermecați de rădăcina de navalnic, poposesc la „Nunta mare-a primăverii și-a iubirii“. Se întinde masa cu năframe de lumină, cu vin rubiniu și pâine de soare, în belșug și veselie, cu cimilituri șăgalnice și umor robust, ca la *Nunta Zamfirii*. Greerii și găngăniile câmpurilor participă la petrecerea svonită de cobze și viori. Peste primăvara înflorită și fecundă, peste dragostea nuntită, se întinde giulgiul de aur al verii.

Belșugul holdelor zorește în hambare : „Roadă bună ca pământul ce-o hrănește“. Toamna, chicotind din țâța viei se arată pe colnice. Iarna-și scutură pulpana de stelufe de argint. În coșare și ogrăzi, rodul toamnei n'are loc. Iar mai hâtri,

*„Doar știuleții, în bondițe, stau de-oparte
Și privesc sub fuste crețe de curechi,
Iar când râde gluma 'n clacă — rād și ei
Adunându-și gura toată, la urechi“.*

(pag. 89)

Poemul d-lui D. Ciurezu se termină cu o frescă de înălțătoare apoteoză a pădurii tutelare, și în ultimele versuri, un contra-punct filosofic care sună astfel :

*„Tot ce piere este 'n vieața care vine.
Tot ce râde este 'n moartea care crește...
Și cum stă pădurea 'n vânturi și visează
Prinde-un fulg de nea 'ntre gene... și zâmbeste“.*

Cununa soarelui, poemul d-lui D. Ciurezu, este un imn erotic închinat naturii. Seva pământului ca și vlaga sângelui se întrunesc în ciclurile telurice. Oancă și Măria ilustrează prin armonia perfectă a ritmurilor biologice, un naturalism bucolic și pastoral. Pământul cu plantele și dobitoacele, soarele dător de viață nouă, apele spumoase ale primăverii, pădurea solemnă și tainică, încadrează decorul acestei rapsodii, în care, sentimentul dominant este optimist și robust, totuși de durată vremelnicea unei existențe omenești, dar ferit de gârgurelile plângărețe ale pesimismului, neatins de blestemul fatalist al resemnării.

Totul este dinamic și solar. Soarele și lumina sunt elemente esențiale și indispensabile poeziei d-lui D. Ciurezu. Expresia și imagina acestor noțiuni revin ca un refren spontan și obligator. (În tot volumul de 33 de ori cuvântul soare). „Vig de soare“; „rugi de soare“; „prijvor de soare“; „ard în soare“; „căzuți din soare“; „drept în soare“; „fire de soare“, și altele asemenea. Situat la antipodul d-lui Bacovia, care rămâne poetul umbrelor de țintirim, al ploilor și iernei, d. D. Ciurezu este poetul soarelui și al luminii, al naturii însuflețite care participă la această frenezie rustică și erotică. Expresia este dură, colțuroasă, neșlefuită. Dar frecvența onomatopeelor, a intercalării versurilor în metru popular, a trilurilor de Godler, a rimelor vocalizate, care fac dulceața și melodia unei limbi, dau poemului o sprinteneală dionisiacă și fluidă.

* * *

IULIAN VESPER : IZVOARE-POEME (Ed. Fundația regală pentru literatură și artă, 1942). D. Iulian Vesper s'a desprins mai de timpuriu din grupul Iconarilor dela Cernăuți și prin ale sale *Constelații* poetice poate că a nădăjduit într'o încetățenire în metropolă. Dar împotriva firii nimeni nu se poate ridica, și de aceea, țara fagilor, încă l-a urmărit câtăva vreme cu umbrele ei aeriene. Ceilalți iconari, încrâncenați de maștere împrejurări istorice, s'au risipit și ei în colțuri de țară. D-nii Mircea Streinu, Liviu Russu, Teofil Lianu, au păstrat cu sfințenie condeiul de smarald, și din ele-

giaca lor peregrinare au desfoiat cântecul dorurilor neîmplinite.

Astăzi revista *Iconar* a intrat în istoria literară. Dispariția ei rămâne o pierdere de nereparat, dar care a avut mândria de a nu cădea în senilitate, conformism sau programare stearpă. Vie și verde, așa cum am cunoscut-o, ea stăruie încă în amintirea noastră, lance don-chiotească în mâna unor heralzi care, izolați unul de altul, își poartă crezul mai departe.

D. Iulian Vesper s'a afirmat ca poet al disciplinelor clasice, respectând forma artei consacrată prin echilibru și armonie, întruchipând o ordine naturală, organică și totuși fremătătoare. Dar este foarte greu pentru un poet, care nu este înzestrat cu o mare putere de prezență, să adune într'un volum un material riguros selecționat. Din această pricină, volumul de poeme al d-lui Iulian Vesper este lipsit de unitate. Unele poezii, cum ar fi *Dă-mi orizontul veșted*, respectă metrul clasic, liniatura perfectă și lucidă a gândului care se preface în strofă cadențată și armonioasă. Altele dimpotrivă, am putea spune că sunt poeme în proză, unde narațiunea exagerată și incoloră inundă spațiul sintezei verbale care este poezia adevărată. Mai aflăm apoi o poezie, — *Aetas*, — de crispare de energie și de mișcare, un spasm al vieții și al morții risipite de războiul avioanelor. Ceeace a încercat și a izbutit Filippo Marinetti, ceeace în proză a redat în literatura noastră d. Ladmiss-Andreescu, n'a fost încă depășit. Tema este greu de tratat și nepotrivită stilului resemnat al d-lui Iulian Vesper. De aceea vedem cum, pornind dela explozia sacadată a motorului, linia de evoluție se potolește în limanuri irizate de lacrimi și tristețe.

În ton retoric și declamator, *Regele Seutho* este un imn de vitejească încordare, de înălțare și slăvire a eroismului svonit din străfunduri de veac. Una din temele favorite ale d-lui Iulian Vesper se arată din esența acestei poezii: peste mormintele străbune, sufletul nemuritor este izvor de viață nouă. Această concepție se îmbospătează și se preface neconținut în imagini poetice, de unde se vede că în sufletul lui trăiește vremelnicia, pe care numai harul gândului o poartă în eternitate. Poetul, ca și ceilalți muritori, este nevoit să trăiască sub zodia pământescă. Conștiința eternității de o clipă este o ficțiune sau un paradox. Acum sau mai târziu, destinul lui se va împlini sub lespedeja umbrarelor de cimitir. Convinși de acest adevăr, de fatalitatea unei realități pe care nu o poate înfrânge, existența lui este punct microcosmic între zenit și linia orizontală a morții. Deasupra, în catapeteasma

lumii, în cerul înstelat, se îndreaptă visul către ideal și puritate. Acolo sunt izvoarele înălțării. Pe aria pământescă, viața lui după moarte se reîntoarce în izvorul a toate creator. Ne înfrățim în marea împărăție a morții pământesti prin liniștea și resemnarea adâncă a veșniciei.

Nu este poezie în acest volum în care să nu surprindem legănarea sufletului între mirajul stelelor și umbra mormântului. Când în „sbor înstelat“, când „luminat de moarte“, când în „avânturi stelare“, când în „genuni de mormânt“, când în „instelată iubire“ sau în „afund de moarte“, poetul migrează în firava lui existență între cele două extreme, care se întrunesc totuși în punctul vernal al veșniciei spirituale. *Poetul, Poem*, și acel sidefiu și delicat *Poem în email*, se mențin în chipuri și forme variate în perspectiva acestei credințe. Dar cu deosebire, *Dă-mi orizontul veșted*, ne reține atenția, prin acea modelare elegiacă de gânduri și senzații încrustate pe ghergheful unor rotunzimi clasice.

*„Dă-mi orizontul veșnic al lacrimii de veci
Unde 'n fund de moarte străluce învierea
Și unde idealul sub negre ceruri reci
E crinul melancolic ce l-a crescut tăcerea.*

*Căci nu știi când spre stele cuvintele vor trece
Cu fața luminată spre un străvechi amurg
Și soarele iubirii cu zarea mult mai rece
Va întuneca uitarea spre care toate curg.*

*Ci, înviat din neguri, înseninat de spații,
Călătorind prin vremea ce te-a iubit cândva,
Spre brațele deschise, pășind vei înțelege
Cum într'un roi de stele, se înalță ziua ta“.*

Aici, poetul comprimă chiar sentimentul vremelniceii, pentru a absorbi voluptatea clipelor ce trec. Influența tonalității eminesciene este evidentă. *Codrul* (pag. 45) este o doină în metru popular, de atmosferă, cu oarecare mișcare și măreție. *Lucreției* sunt stanțe erotice și melancolice, lacrimi de durere „pe zidul uitat de mormânt“. Ultima poemă, — *Exodul — Iulie 1940*, este o fraternizare plină de înțelesuri dramatice cu refugiații sfâșiați de durerea ținuturilor ocupate în leatul de pomină a înge-nunchierii integrității românești. Aici accentul este dinamic și bărbătesc, cu scântei de revoltă și răzbunare.

Varietatea formei în poezia d-lui Iulian Vesper nu este un neajuns, ci poate fi o înclinație lăudabilă. Schimbarea temelor și a motivelor

poate duce la variația stilului poetic, la prefacerea acelui flux lăuntric de gândire, care dă o altă modulare formelor exterioare.

Dar pentru aceasta nu este îngăduită trecerea dela clasicism, — o virtute la d. Iulian Vesper, — la proza rimată sau nu, a poeziei moderniste. Mihai Eminescu este concentrat și filosofic în *Glossa*; corosiv, real și actual în *Scrisoarea III-a*; sentimental, nostalgic și melancolic în poeziile de dragoste. Dar pretutindeni forma își păstrează liniatura clasică. De aceea rămâne în vecii vecilor.

* * *

AL. CARTOJAN: PETRU CERCEL. — *Viața, domnia și aventurile sale*. (Ed. *Scrisul Românesc*). — Viața Voevodului Petru Cercel a ispitit pana multor scriitori și istorici. Chiar în cursul anului trecut, d-l C. Manolache a publicat o viață romanțată a pomenitului voevod. Era în moda timpului, cu nu prea mulți ani în urmă, iar la noi mai de curând, să se cerceteze figurile istorice și chiar să se actualizeze, într'un anumit sens, rosturile trăirii lor fremătătoare. Plecând dela acest imperativ al timpului s'au scris biografiile istorice, mai mult sau mai puțin romanțate, ale lui Tudor Vladimirescu și Iancu Jianu. Apoi au urmat cronicarii, și pe un alt versant, domnițele și doamnele, până la Ralu Caragea, Elena Cuza și Regina Elisabeta.

D. Profesor Al. Cartojan, neîntrecut istoric și comentator al cărților populare și religioase vechi, se leapădă de data aceasta de haina erudiției și pășește direct în literatură. Căci viața lui Petru Cercel, povestită de domnia-sa, nu este nici o contribuție științifică întemeiată pe noi cercetări și documente și nici nu promovează o atitudine critică, ci folosind materialul, așa cum l-a avut la îndemână, îl prezintă într'o formă literară iubitorului de biografii istorice. N'am putea spune cum se încadrează această carte în preocupările de până acum ale d-lui Al. Cartojan, dar din capul locului trebuie să recunoaștem că subiectul este bine ales.

Intr'adevăr, viața lui Petru Cercel se desfășură în secolul Renașterii, în acea vreme în care Europa era străbătută de aventurieri ambițioși, de condottieri războinici, de șarlatani politici și ariviști, — toți trăind într'o lume de bravadă și minciună, dar sfidând riscurile într'o anvergură eroică. În afară de aceasta, omul Renașterii este reprezentantul culturii umaniste, iubitor al artelor plastice, — ispitit adesea de muze, el este poet sau muzicant, și de multe ori filosof și adept al lui Nicollo Machiavelli.

D-l Al. Cartojan cunoaște climatul vremii, — știe care sunt punțile de legătură dintre Petru Cercel și Renaștere, dar două nedumeriri, mai mult ale autorului decât ale noastre, ne stau în cale. D-l Al. Cartojan ne spune: „Lozinca vremii era: prin biserică, și pentru biserică spre mântuirea sufletului. Umanismul descătușează omenirea din lanțurile grele ale acestei robi spirituale“. (Pag. 6). În această confruntare a Evului Mediu cu Renașterea se fixează poziția unei anumite concepții raționaliste a istoriei. Adevărul este însă altul. Concepția medievală se fixează pe alt plan de cunoaștere a lumii și a vieții decât Renașterea. Progresul, dacă se poate numi progres — celace se îndepărtează de spirit și se adâncește în rațiune, — nu vine de aici, ci din altă parte. Catolicismul, adică puterea spirituală medievală, intră în Renaștere în plină decadentă și imoralitate. Punctul culminant: Papa Alexandru VI-Borgia. Catolicismul suferă influența fiecărei epoci istorice. Aventurier și imoral, pentru că timpul o cerea, dar nu mai puțin combativ și tenace în politică, de oarece tocmai în vremea aceia, scaunul pontifical, sprjinit de spiritul Renașterii, încearcă infiltrarea catolicismului în Țările Române, prin Petru Cercel în Muntenia și prin Iacob Heraclide Despotul în Moldova.

Prin urmare, trebuie părăsită concepția, — de altfel foarte răspândită în mediile filosofice raționaliste, — că Evul Mediu ar fi fost o epocă de robie spirituală, de decadentă a culturii și chiar mai mult decât atât, de neagră ignoranță.

Cea de a doua obiecțiune are în vedere chiar spiritul Renașterii. Nu se poate afirma că omul nou, omul Renașterii se definește ca „măsură a tuturor lucrurilor“. Această frază a ieșit din gura sofistilor greci, tocmai într'o epocă de decadentă. Renașterea este însă ceva mai mult: întrunirea tuturor curentelor filosofice din antichitatea elină cu predominanța neoplatonismului. Dela epicureismul lui Laurențius Valla până la Georgio Pleton toate își găsesc reprezentanți, fără a pierde din vedere academia neoplatonică din Florența.

Trăind în această epocă, Petru Cercel nu este un tip reprezentativ al românismului, ci numai al Renașterii. Criteriul alegerii și numirii Domnitorilor în Țările Române se împărțășește din zelul pecuniar al pretendenților. Poarta otomană nu trebuia să numească având în vedere anumite drepturi de baștină, ci să aleagă între compețitori, preferând pe unul sau pe altul după greutatea pungii sale. Așa se întâmplă cu toți predecesorii lui Petru Cercel, dela Radu Paisie (1534) până la Mihnea Turcitul (1583).

Așa se întâmplă și cu Petru Cercel, pe care încă din copilărie îl vedem pribegind, ca ostatic la Constantinopol, iar mai târziu la Rodos, în vreme ce tatăl său Pătrașcu cel Bun se afla pe tronul Munteniei. Nici data nașterii nu i se cunoaște precis, ci se presupune a fi în anul 1544. După moartea tatălui său (1557), Mircea Ciobanul vine la domnie, și surghiunul lui Petru Cercel continuă, de data aceasta la Rodos. Acolo va cunoaște el pe Ion Șerpega, zis „cel cumplit“. În tovărășia lui va cunoaște viața zbuciumată a lui Alexandru Lăpușeanu.

Tot acolo, o întâmplare care pecetluște destinul unui om, îi va da fiorii aventurii și ai dragostei. O furtună aruncă pe țarm o corabie de pirați în care se afla o venețiană de 14 ani, răpită dintr'o mănăstire și dusă lui Kacridin, stăpânul Algeriei. Petru Cercel o îngrijește cu devotament, și Laura Baffo îi încredințează la plecare o cruciuliță și *Il Principo* al lui Machiavelli.

Domnii se schimbă, stările politice se prefac dela o zi la alta. Petru Cercel nu putea nici el rămâne deoparte de ispita măririlor. În cale îi apare aventurierul polonez Albert Laski, făgăduindu-i domnia. Dar sunt atâtea fapte de povestit, încât deabea le poți urmări în expunerea amănunțită a d-lui Al. Cartoian. Petru Cercel pleacă în Italia, aici își completează și își adâncește cultura. Ajunge el însuși un doritor de mărire, un condottier, se intitulează *Petrus Demetrius Princeps et Haeres Magnae Valahiae*, dar mai presus de toate impune prin înfățișarea lui dar cu deosebire prin sprinteneala minții și cultură.

Iată-l la curtea lui Henric al III-lea, Regele Franței, cerând tronul Munteniei, și prin aceasta devenind unealtă politică în mâinile Ecaterinei de Medicis. Incepe acțiunea diplomatică a Constantinopol. Se dau bani și daruri scumpe de o parte și de alta. Petru Cercel are în fața lui pe cea mai redutabilă concurentă a vremii, pe doamna Chiajna, de aceia piedeci mari și grele îi stau în cale.

Aici la Constantinopol va începe acel epizod romantic și cu totul neașteptat, și firește, prea puțin verosimil, din viața lui Petru Cercel. Dela sultana Validé, ajunge la sultana Hazechi, mama lui Mohamed, moștenitorul tronului. Surpriza este negrăit de mare: sultana Hazechi este tocmai Laura Baffo, venețianca de odinioară naufragiată în insula Rodos. Protejat de dragostea ei pe care o împărtășește în mare taină, Petru Cercel ajunge Voevod al Munteniei. Aur și femei, va spune cronicarul vremii. Și așa a fost destinul lui Petru Cercel.

Căci instalat la domnie, la 8 Septembrie 1583,

el va rămâne același romantic zvăpăiat, doritor de lumină și de bogății, dar nu mai puțin risipitor și nepotrivit pentru o țară asuprită de atâtea aventuri politice.

Tendința de a răspândi catolicismul în Muntenia, dorința de înnoire a spiritului, dar mai cu seamă risipa, îl duc la un conflict cu boerii țării. Intrigile la Constantinopol continuă. La 16 Aprilie 1585, Petru Cercel pleacă în pribegie peste munți, luând cu el tezaurul țării.

Vor urma alți ani de închisoare, cu ingenioase evadări și travestiri, și iarăși va începe drumul pribegiei pe la curțile influente ale Europei. Concurența începe cu Mihnea Turcitul, dar și Petru Cercel găsește, pentru a doua oară, un sprjin la sultana Hazechi. Prea târziu însă, căci sorșii s'au aruncat. Ultimul an al lui Petru Cercel este o agonie continuă, parfumat de grațiile Laurei Baffo. Moartea îi este năprasnică: strangulat, apoi i se taie capul și i se jupoae pielea.

Cititorul, căci lui i se adresează această carte, are dreptul să se întrebe: care este partea de adevăr istoric, documentat, și partea de ficțiune literară, căci d-l Al. Cartoian le contopește atât de strâns încât cu greu s'ar putea fixa o linie de demarcație. Biografia istorică a lui Petru Cercel, prin elementele de senzațional inedit, nu putea fi decât un amestec de fantezie și realitate, și dacă d-l Al. Cartoian se menține mai mult la punctul de vedere documentar, o face pentru a salva obiectivitatea științifică. Totuși trebuie să recunoaștem că anii de domnie ai lui Petru Cercel sunt redați prea pe scurt. Nu se vorbește mai nimic de ctitoriile acestui vizionar, de gusturile lui artistice, de propășirea culturală și de stările sociale din timpul său. Este neglijată tocmai partea constructivă, făcându-se loc mai mult părții senzaționale. Aceasta este, fără îndoială, o mare lacună, căci dacă viața aventuroasă a lui Petru Cercel este redată în icoane veridice și personalitatea lui înfățișată în lumina humanismului, nu este de disprețuit nici partea constructivă, și tocmai pe aceasta o va evidenția istoricul de mâine, atunci când va trebui să demonstreze că, împotriva vremurilor, acești voievozi au avut și o contribuție de durată spirituală. Biografiile istorice și viețile romanțate ale trecutului au tocmai acest mare neajuns: de a se accentua prea mult nota senzațională și personală, neglijându-se partea constructivă. Literatura nu trebuie să întunece istoria, oricât ar fi ea de subredă.

NICOLAE ROȘU

* * *

TUDOR CEAUR ALCAZ este ultimul roman al d-lui Ionel Teodoreanu. Și acest ultim ro-

man constituie o surpriză. Nu că ar fi excepțional față de ultimele producțiuni regulat anuale ale acestui romancier îndeosebi de fecund, dacă nu și calitativ cel puțin cantitativ. Dar să regăsește în el ceva din farmecul neuitărilor Medeleni. E o atmosferă identică. Bineînțeles, cu schimbările de rigoare ale decorurilor. E vorba tot de o moșie autentic boierească, autentic moldovenească, autentic „Made Teodoreanu”. Apoi aceeași tendință de a analiza reacțiunile sufletești ale copiilor, ale puberilor, ale adolescenților. Coca Duduș, eroul principal, acel care va deveni Tudor Ceur Alcaz, este un copil excepțional, extraordinar. Dacă nu mă credeți pe mine trebuie să-l credeți neapărat pe autor, care încearcă să dovedească lucrul în decursul a 389 pagini cât ține primul volum. Recunosc că am sfârșit prin a-i da dreptate d-lui Ionel Teodoreanu : Coca Duduș sau Tudor Ceur Alcaz este un personaj extraordinar. O vitalitate nebună, facondă de avocat, un dar al improvizației excesiv, puțința replicilor tăioase, scurte, definitive, inteligență scilicet, ahtiată după paradox și după subtilitate. De bună seamă că mult trebuie să țină la el autorul de vreme ce nu ne vorbește alt nimic în primul volum decât despre acest tânăr pe care sfârșești prin a-l iubi, — mai mult — prin a-l socoti real, viu, pipăibil. Și asta e esențialul. Bineînțeles fenomenul acesta excepțional, fiu al unui boier vechiu și al unei actrițe (căsătorie legitimă !) reușește până la sfârșit să se îndrăgostească. E minunată scena în care tânărul acesta viu, întreg, trepidant, își mărturisește dragostea. În versuri și în proză. Partenera este Nina Tomaș doamnă măritată, divorțată, cu câțiva ani mai în vârstă decât aspirantul ei. În locul unei fericite acceptări care ar fi pus capăt romanului, doamna Nina, pe care o bănuim că face un mare sacrificiu, îi ține o predică (pe câteva pagini de carte) eroului nostru și... pleacă. Dar ne lasă să bănuim că inima ei sângeră crunt. Păcat. Coca Duduș nu merita durerea acestei lecții crude. Ceeace e mai interesant însă este faptul că Nina face rechizitoriul vieții iubitului ei. Viața dusă la Vorniceni nu este viață adevărată. Vorniceni au un timp al lor, timp psihologic din care Coca trebuie să iasă, să se apropie de generația lui, să-și cunoască țara, să aibă camarazi, prieteni, colegi. Să nu trăiască în sine ci împrăștiat în lume. Ne așteptam deci să-l urmărim pe eroul nostru într-o eră de formație studentească, naționalistă, socială, colectivă, mai cu seamă că epoca în care e situată acțiunea, este bine precizată : bacalaureatul are loc prin 1934—35. O tăcere simptomatică acoperă acest interval de aproape cinci ani. Și deodată

Coca Duduș devine Tudor Ceur Alcaz, sublocotenent în rezervă pe „zonă”, mare sportiv și campion de călărie renumit. (În paranteză, constatăm că în primul volum nu se află nici un cal la Vorniceni și tânărul puber Coca Duduș nu manifestă nici o vocație cavalină !).

Volumul al doilea are pretenția de a ne situa eroul în plină perspectivă socială, națională, politică. Dar nu reușește. Faptele politice la care se face aluzie, fapte dureroase pentru noi, cedarea Basarabiei, cedarea Transilvaniei, trec pe alături de acțiunea romanului, sunt aluzii, nu realități. Pretexte pentru autor să facă să vibreze o coardă pe care nu i-o cunoșteam și care ne-a impresionat : coarda naționalistă. Dar acesta e un incident biografic nu al eroului ci al... autorului. Toată această încercare epică este încă înneată în lirism. Se petrec în schimb aci, în volumul al doilea, o seamă de fapte neverosimile. Ca și când ne-ar fi anticipat constatarea, autorul are grijă să afirme, (ca și noi într'un studiu recent apărut în „Gândirea”) că arta nu lucrează cu aceea ce este real, cu verosimilul ci cu posibilul. Arta face concret, real, aceea ce este virtual, posibil. Dar atras de magia formulei autorul sare peste... cal. Întâmplarea cu Armand Horowitz nu este nici verosimilă, nici demonstrativă. Tudor dă o lecție unui jidan obraznic, dar când acesta îl reclamă în justiție (era posibil și așa ceva pe vremea aceea!) el și prietenul său, Petruș, nu spun adevărul. Mai mult. Nici viitorul socru, tatăl Oanei și al lui Petruș nu spune adevărul. Iar eroii noștri scapă astfel dela condamnare. Am fi preferat sinceritatea bărbătească, nu justificarea avocătească a lui Petruș. Se mai întâmplă ceva ciudat, neverosimil chiar și pentru optica aceasta de realizare a posibilului : toată scena cu venirea dela gară și cheful din curtea și grajdul birjarului este inutilă și neverosimilă esteticeste. O altă întâmplare ciudată. Mama eroului, pe numele său Domnița, un munte de femeie, grasă, voinică, sănătoasă, e omorâtă, (de data asta de d. Ionel Teodoreanu), pentru că află că fiul ei ar fi murit în Basarabia. O moarte nejustificată și fără rost pentru ecanamia acțiunii. Totul e mai bine însă decât altădată. Imi amintesc că o eroină a d-lui Teodoreanu, nevrând să moară pentru nevoile urgente ale structurii dramatice a romanului, a fost trimisă pe lumea cealaltă grație unei binevenite crize de apendicită acută ! Neapărat, în fața formulei de mai sus, ne înclinăm : e doar foarte posibil să mori de apendicită, după operație.

În fine d. Ionel Teodoreanu — i-am citit toate romanele aproape — nu ne dăduse până

acum nici o femeie fatală. Amintindu-și de treaba asta își spune: Dece nu ar fi Nina Tomaș femeia fatală! Foarte simplu. E adusă deci urgent dela Paris unde avusese câțiva amanți; Nina are nevoie de bani să scoată o... revistă! Intelectuală! Se face invitată la Vorniceni. Când sosește Domnița era moartă. Iar în noaptea înmormântării, Tudor îi devine amant. (Subtil, nu!) Bineînțeles, femeia fatală îi „intră în sânge“ lui Tudor. Scene, discuție, plecare. Tudor, a doua zi după ea. Chinuri, remușcări. Tudor e logodit, o iubește pe Oana doar! Sfârșitul. Tudor rezistă, nu mai cade în ispită, iar femeia fatală se transformă în escrocă și șantajistă ordinară. Ceeace dovedește că d. Ionel Teodoreanu a sărit iarăși dincolo de... cal.

Presupunând că am glumit până acum, să fim serioși. Ce a realizat d. Ionel Teodoreanu? Stilul e aproape același; personagiile sunt construite, nu sunt vii, reale, nu trăiesc, nu vorbesc ele. Toate au limbajul excesiv, violent, sacadat, înflorit, prețios, imaginativ, al acestui spirit în drăcească vervă care este maestrul Ionel! Acțiunea? Nulă. Teză! O vagă încercare de a pune o teză care răsucește în paralelismul dintre linia eroilor și linia faptelor politice în care încearcă să-i însereze. În fond, d. Ionel Teodoreanu nu scrie, se joacă. Un joc gratuit și admirabil, un joc boieresc, un joc prețios și de prețiozitate, pe care și-l oferă singur; întâi lui, apoi nouă. Fără să ne întrebe dacă îl acceptăm. Nici o schimbare în stil. Imagini, atmosferă, elemente de lucru (florile, mâncărurile, cozonacii, fructele, mai cu seamă fructele!) sunt aceleași. Cartea emoționează, atrage, exasperează, obosește. Dar nu o lași.

Câteodată este impresionantă. Finalurile de capitole sunt frumoase, culminând cu câte o imagine sintetică. Procedeu ce amintește pe cel al literaturii dramatice. Nu îndrăznesc totuși o condamnare sau o apoteoză finală, pentru că trebuie să așteptăm urmarea. Adică deocamdată volumul III, în preparație. Dacă va fi ca primele două...!!

* * *

LINA este așteptatul roman al d-lui Tudor Arghezi. Dela început, mărturisesc: sunt îngrozit. Tudor Arghezi este un permanent fenomen al culturii românești. Dar și un mare alintat. I s'a spus mereu că are talent (și are mult!) și a făcut ceace nu ar fi trebuit să facă un om inteligent: a crezut. Și a profitat de îngăduința celor ce l-au acceptat așa cum este. D. Tudor Arghezi nu poate uita că a fost popă. De aceea orice carte a lui (afară de magnificile lui

poezii) vrea să fie o formidabilă, usturătoare, decisivă, aspră și incisivă predică. Tudor Arghezi se ridică împotriva a tot ce este specimen oribil. Cu un fel de revoltă care nu respinge cu acoperirea grăbită a ochilor, ci cu aplicarea lupoi măritoare peste bube, puroi, vermină și borhot. Omul acesta se complăce cu nu știu ce pasiune bolnăvicioasă, să privească, să descompue, să analizeze, să descrie tot ce e abject, scârnăv, murdar, josnic. Și-a făurit pentru asta un stil propriu, un stil hermetic, subtil, cu sărituri himerice, cu asocieri „trăznite“, cu scrâșniri de dinți, dar și cu tămâieri suave de cădelnițe. Nu vreau să discut aci dacă Tudor Arghezi are, și până la ce punct, dreptul de a se ridica drept biciu moralizator al epocii. Dece ridică el oare primul piatra! Dar nu o ridică deloc. Atenția cu care se apleacă el asupra bicisniciilor și puroiului sufletesc are ceva din curiozitatea maladivă a omului mulțimei, ceva din pasiunea scânteietoare a novicelui când s'a obișnuit cu disecția, operația și scurgerea buboaielor. Deși citatele sunt tendențioase, nu ne putem opri: „Limba are tendința să-i atârne din gingii; ea și-o vără cu palma înăuntru. Dângă a iubit-o la nebunie — cu acea dragoste pasională și feroce pe care o are viermele pentru stârvul în care a intrat“. (p. 9). D. T. Arghezi nu poate scăpa de unele clișee ieftine cum e de pildă acel cu batjocura bieților profesori și a cercetărilor psihologice. Tabloul profesorului-detectiv este inutil pentru că nu ne mai spune nimic, iar ironia autorului pentru uzul testelor psihotehnice (pag. 110—111) nu mai este operantă. Pentru a arăta superioritatea omului de acțiune asupra gânditorului (o teză nouă care nu intra până acum în preocupările estetice ale d-lui Arghezi) ni se afirmă: „Din vocabularul tehnic și manipulațiile de laborator citite cu deamănuntul... el simțea superioritatea omului cu un clește de strivit sârma și o bobină de șiret izolator asupra tovarășului palid de planetă intelectualizat, care cu o pereche de patine sufletești improvizate și fragile, face figuri de echilibru precipitat pe gheața filosofiei“ (p. 119). Observație ieftină și inutilă, care ne surprinde tocmai la d. Arghezi. Inadvertențe și anacronisme. Acțiunea se petrece în 1898, dar eroii vorbesc de... afacerea Skoda. Titlul cărții este Lina, dar eroul principal nu e Lina ci Ion Trestie. Ca în vechile romane franțuzești sau englezești, personagiile se împart în două grupe: cei buni, cei absolut perfecți, pentru care autorul nu are decât iubire și atenție de mamă; cei răi, cei absolut răi, stârpituri, bestii, față de care autorul ia atitudine ostilă directă. Astfel Lina și Ion Trestie, Coșoiu,

Fink, sunt cei *buni*; Solo, Directorul, Dartanian, Pisko, Mislin, etc. se bucură de ironia, satira sau insulta autorului. Cartea în sine încearcă să fie un fel de imn ridicat muncii materiale, industriei, efortului uman de creație, de luptă între om și materia informă. Sunt pagini admirabile în care întâlnim un Tudor Arghezi nou, care te înalță, te convinge. Descrierile muncii din fabrica de zahăr unde eroul Ion

Trestie intră ca salahor pentru a ajunge director, sunt de o măreție simplă care impresionează direct, complet. Romanul de dragoste dintre Trestie și Lina este înălțător. Totuși, după ce termeni cele 400 de pagini te întrebi nedumerit: Dece scriu oare oamenii! Numai D-zeu și autorul ar putea să ne astâmpere această curiozitate.

PETRU P. IONESCU

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

UN AN DE RĂZBOIU. — Când la 22 Iunie 1941, Mareșalul României a ordonat deslănțuirea „războiului sfânt“, durerea care ne copleșea până atunci și-a găsit, în sfârșit, răbufnirea în cea mai îndreptățită sete de revanșă. Fuseserăm sfârticați tâlhărește fără să putem ridica brațul; fuseserăm umiliți fără să putem protesta. Cine nu schițează măcar gestul apărării trece în ochii lumii drept un popor care a renunțat la propriul său destin. În această penibilă situație se găsea România, izolată, sfâșiată și defăimată pe urma unei politici total greșite.

Războiul deslănțuit ne-a despăgubit cu prisosință, dacă ne gândim la obiectivul lui principal. După un an de sânge, Basarabia și Bucovina sunt iarăși ale noastre, iar granița monstrului sovietic a fost împinsă departe, la Kerci și la Harkow.

Dacă mai sunt cumva oameni cu orizont de cârțiță, cari socotesc că Nistrul ar fi fost termenul ultim al acțiunii noastre militare, orice minte sănătoasă înțelege că România nu se poate asigura pentru ziua de mâine decât luând în piept stepa rusească, alături de formidabila forță germană. O Rusie nedoborâtă ar însemna din nou o amenințare permanentă. O Rusie strivită va însemna siguranța noastră definitivă și libertatea de a ne revanșa aiurea.

Luptăm la Răsărit pentru un scop întreit: apărarea teritoriului nostru, apărarea Europei și apărarea creștinismului. Soldații noștri, încadrați în marele front continental, sunt fiii acestui pământ, dar totdeodată purtătorii voinței de a trăi a unei lumi care a dat întregului glob terestru normele de cultură și de civilizație. Umiliți până ieri, ne-am ridicat dintr'odată pe planul universal al istoriei și această onoare fără pereche va fi în viitor substanța morală din care se va hrăni spiritul românesc.

N'avem de astădată în față numai o armată rusească obișnuită, angajată în slujba imperialismului moscovit, ci un duh diabolic care, utilizând idealurile rusești, a izbutit să le subor-

doneze aspirațiilor internaționale ale iudaismului. Luptăm să doborâm Rusia, dar luptăm să doborâm în acelaș timp calamitatea iudaică, ce vine deopotrivă dela Moscova, dela Londra și New-York. Suntem astfel ostașii ordinii naționale și creștine, pe care se razimă întreaga viață a continentului european.

S'o spunem tare, s'o spunem cu mândrie: această onoare, pe care azi ne-o recunoaște oricine și la care ne-am ridicat din cenușa anului 1940, o datorăm Mareșalului Ion Antonescu. Se poate ca unora dintre noi metodele acestui bărbat, smuls către culmi de necesitatea destinului, să nu ne placă în întregime, într'o vreme când mai fiecare plesnim de pretenția ca statul să se conducă după capul nostru. Un lucru însă suntem siliți să recunoaștem dincolo de orice egoism deșert: nimeni, absolut nimeni de un sfert de veac încoace nu s'a dedicat mai total, mai frenetic și mai exclusiv patriei decât Mareșalul Ion Antonescu. Peste mărunții precupeți ai puterii de stat, cari au fost oamenii noștri politici de ieri, se ridică, în legendară frumusețe, pilda de abnegație, de dăruire fără limită a bărbatului acestuia, pentru care nu mai există nimic pe pământ decât patria și viitorul ei glorios. Celor cari am dori să huzurim în timp de războiu mai mult decât în timp de pace ni se va fi părând poate peste măsură de exigent, fiindcă cere totul dela fiecare și nu făgăduiește nimănui nimic. Dar tocmai în această sălbatică exigență, care biciuie comoditatea noastră profitoare, stă revoluția morală, pe care vrea s'o facă în țară. Patria e un altar și o comunitate spirituală. În intimitatea ei nu ne putem adânci decât prin sacrificiul personal al fiecăruia. Nu e azi momentul să analizăm psihologia Mareșalului. Să ne mulțumim cu constatarea zilnică și neobișnuită în viața noastră că el trăiește cu ultima fibră a bărbăției războinice durerile fără nume și marile aspirații ale patriei. Dacă e neauzit de exigent, nimeni nu e mai îndreptățit s'o facă, fiindcă ne mă-

soară cu setea dăruirii, pe care și-o aplică cel dintâiu lui însuș.

Când ne vom pătrunde de focul acestui fanatism de rezidire a patriei, gloria noastră dela Odesa, dela Kerki și dela Harkow va străluci în Apus cum strălucește în Răsărit.

* * *

GALA GALACTION a fost încoronat cu marele premiu național pentru proză al acestui an. Dacă uneori înalta distincție de stat a stârnit nedumeriri prin felul cum s'a distribuit, de data aceasta e un asentiment unanim care vine să întărească hotărîrea juriului prezidat de însuș ministrul Culturii naționale, d. I. Petrovici. În adevăr, dintre scriitorii în viață, cari n'au fost încă premiați, Gala Galaction era vrednic să atragă cel dintâiu atenția. S'au împlinit, mi se pare, trei decenii de când prima lui carte *Biseriçuța din răzoare* scotea la iveală un nou maestru al prozei românești, un scriitor care răsturna perspectivele spre alte orizonturi, înnoia izvoarele de inspirație și aducea mai presus de toate un sunet nou al cuvântului literar. După M. Sadoveanu, care e cel mai mare povestitor pe care l-a dat neamul românesc, nu s'a ridicat altul de seama lui Gala Galaction, care, rupându-se din robia covârșitoare a farmecului sadovenesc, să plăsmuiască o muzică proprie în scrisul nostru artistic.

Literatura lui Galaction, pe care singur d. Caracostea a izbutit s'o caracterizeze într-un studiu de adâncă și amplă analiză, surprinde laturi inedite ale sufletului național și își statornicește punctul de gravitate la intersecția instinctelor primare cu puterea spiritului, dominator prin ceea ce îi adaugă o conștiință specific creștină. Evident, acesta e vârful culminant către care scriitorul ridică treptat pasiunile purificate ale eroilor săi, dar până acolo e o întregă gamă de note și de faze ale spiritului, printre care elementul legendar și miraculosul mitologic constituiesc trepte dintre cele mai semnificative. Imaginea, pe care această literatură ne-o redă despre sufletul românesc este aceea a unei simbioze tradiționale a conștiinței creștine cu un fard magic primitiv și încă mebiruit cu totul de lumina Evangheliei. E vorba, firește, de o confuzie existentă în sufletul popular, pe care artistul din Galaction o agrăiește și o descrie cu un pitoresc fabulos, deși creștinul din el o vede în toată impuritatea ei. Arta lui năzuiește cu aripi de lumină spre misterele superioare, dar se complace deopotrivă în atmosfera clar-obscură a miturilor păduroase. Acest amestec alcătuiește vraja

particulară a celor mai bune nuvele ale sale și sporul de nouitate, pe care Gala Galaction l-a adus prozei românești.

Oum scriitorul e dublat de un foarte învățat teolog, o mare parte din energia sa creatoare s'a mistuit în traducerea integrală a Bibliei. Această operă de neînchipuită migală și de răspundere excepțională a sugrumat multe din plăsmuirile proprii cu care s'ar fi întregit literatura lui Galaction, și așa destul de bogată; scriitorul a făcut acest sacrificiu de sine cu conștiința însemnătății epocale a tălmăcirii sale de proporții monumentale, la care a fost ajutat de regretatul filolog orientalist Vasile Radu. Dacă în lume nu există o traducere desăvârșită a Bibliei, dintre cele făcute până acum în limba noastră, aceasta din urmă e fără îndoială cea mai limpede și cea mai frumoasă. Chiar dacă Gala Galaction n'ar fi scris nimic altceva, ea ar fi suficientă să-l consacre în istoria literelor ca pe un mare scriitor.

Conștiința de îndoita valoare a originalului plămuitor de frumuseți și a binecuvântatului tălmăcitor al Logosului dumnezeesc, membrii comisiei, prezidată de d. I. Petrovici, au așezat din plin laurii recunoștinței naționale pe tâmplile albe ca zăpada ale artistului și apostolului.

* * *

LUCIAN BLAGA DRAMATURG. O editură din Sibiu a avut buna idee să reediteze în două volume de aproape 800 de pagini opera dramatică a lui Lucian Blaga. Privind-o, te uimesc două lucruri: fecunditatea și calitatea scrisului. Blaga se realizează cu o bogăție egală în trei fețe deosebite: ca mare liric, ca mare filosof și ca mare dramaturg. Cantitativ, opera sa e de dimensiuni neobișnuite și ne desvăluie, sub calmul imperturbabil al autorului, un spirit agitat permanent de frenezia creatoare, și numai de ea. Omul acesta a avut și are atâtea de spus încât condensează parcă zece vieți de artist într'o singură viață de om. Dar ceea ce te minunează și mai mult e calitatea scrisului său care dă cantității un preț neobișnuit. Să scrii atât cât a scris Lucian Blaga și să nu izbutești niciodată să fii banal ori să te repeți, iată un secret pe care el îl deține mai presus de oricine. Ii cunosc opera ca puțini alții și ceea ce mă încântă e prospețimea de gând și de expresie a fiecărui rând. Așa cum e în lirică și în filosofie e și în teatru.

Dacă în paginile acestei reviste cititorii au găsit în ultimul timp sublimieri, deși încă nu destul de categorice, a ceea ce ne diferențiază tot mai mult de filosofia sa, faptul acesta nu sca-

de nimic din admirația nealterată pe care o păstrăm scriitorului. Avem convingeri și atitudini din ce în ce mai deosebite în ce privește judecarea fenomenului religios. Lucian Blaga a evoluat către un punct de vedere nefavorabil supranaturalității credinței. Și ceea ce regretăm e că, în acest punct, Lucian Blaga e singura dată când nu ne spune nimic nou, ci reeditează în formă personală atitudinii arhicunoscute din câmpul unei filosofii ostile religiei. În ultimul timp, atitudinea sa e categoric criticată, în special de publicațiile religioase din Ardeal. Aproape unanim admis până deunăzi, filosoful nu poate fi surprins de această critică de idei. Surpriza ar fi putut să fie una singură: când depe amvoanele bisericii i s'ar fi lăudat tocmai aceste idei prea puțin favorabile credinței religioase, ca să nu ne exprimăm de-a dreptul. În ce ne privește, credem că actualul aspect al evoluției sale filosofice nu adaugă un plus afirmativ sistemului său de gândire. Dimpotrivă, el marchează o inconsecvență logică față de admirabila teorie a *intelectului ecstasitic*, formulată magistral în *Eonul dogmatic*. Desvoltată logic, această teorie ar fi dus la recunoașterea supranaturalității fenomenului religios. Abandonând-o în mod capricios, filosoful a ajuns la o concluzie contrară propriilor sale principii.

Dar dincolo de această critică a ideilor filosofice, foarte naturală, Lucian Blaga rămâne același mare poet și dramaturg, același inegalabil artist al cuvântului, cum se manifestă deopotrivă în aceste două volume de teatru. Dacă piesele sale nu sunt încă suficient de gustate pe scenele noastre, faptul se datorește, poate, unui anume schematism al personajilor sale, descărnate de patosul verbal. Cele mai multe din subiectele sale dramatice s'ar preta la patos prin însăși natura lor. Autorul însă e parcimonios prin voință și nu dă decât esențialul sintetic în locul analizei bogate, care ar umple scena și ar inunda spiritul publicului. Fuga de patos distanțează aceste piese de mare nobleță intelectuală și le face puțin accesibile unui public obișnuit cu calapodul comediei de tip francez. Numai o educație teatrală specială și îndelungă, a publicului dar și a actorului, ar pregăti o atmosferă prielnică revărsării atâtor comori de frumusețe, închise în piesele lui Lucian Blaga.

În lipsa ei, acest teatru e destinat lecturii și meditației, care poate fi mai fecundă decât a oricărui alt autor.

Ca și în lirică, Blaga e în teatrul nostru un revoluționar. Până la el am avut doi dramaturgi de seamă: Caragiale, din ce în ce mai

anacronic, și Al. Davila, al cărui *Vlaicu-Vodă* se menține până azi ca drama românească prin excelență. Blaga se situează la antipodul lui Caragiale și succesul său teatral se va contura numai în momentul când mahalagismul stilizat va dispărea de pe scenă și din gustul publicului pentru a face loc esențelor ritmice și elevației extatice.¹

* * *

GHEORGHE BRĂTIANU LA ACADEMIE.

În locul rămas vacant după mișeleasca ucidere a lui N. Iorga, Academia a chemat pe d. Gheorghe Brătianu, valorosul istoric care i-a urmat atât la Universitate cât și la Institutul de istorie universală. Firește, un Iorga apare odată la un veac, dar dintre istoricii formați în spiritul său, dintre cari câțiva au adus foarte bune contribuții științifice, Gheorghe Brătianu era cel mai chemat să-l continue. A moștenit un nume greu de purtat, un nume care rezumă în mare parte istoria trăită și făurită a României moderne; prin studiile sale însă, solid încheiate, de o metodă și de o seriozitate științifică unanim recunoscute, a isbutit să-i imprime pecetia unei personalități proprii, pentru a-l purta nu numai ca o moștenire, dar și ca o însușire individuală în domeniul științific. Din manifestările sale publice, dârze dar prudente din teama de a nu știrbi acest nume, respiră deopotrivă râvna de a nu se lăsa strivit de greutatea lui.

Brătianu însemnează azi nu numai Ion, Ionel sau Vintilă în politica României, dar și Gheorghe în lumea învățaților noștri istorici.

* * *

I. PETROVICI a fost sărbătorit de forurile noastre culturale la împlinirea vârstei de 60 de ani. În moravurile ce încă ne bântuiesc, e un caz rar ca un om să se bucure de atâtea simpatii și recunoașteri din partea tuturor cercurilor și cenaclurilor intelectuale și artistice. Insușirile deosebite se poartă de obicei cu oarecare durere. I. Petrovici, care le are din plin, știe să le poarte însă cu o superioară eleganță morală, ceea ce face ca ele să fie suportate și de semenii săi, ori cât de diverse le-ar fi temperamentele.

Într-adevăr, e greu ca lumea toată să suporte pe un mare orator care, prin atitudinea sa, stârnește deopotrivă admirația unora și ura altora. În istorie, talentul oratoric s'a plătit cu exilul dacă nu cu flacăra rugului ca în Evul Mediu. Încărcat de natură cu unul din cele mai splendide daruri oratorice, I. Petrovici a știut,

printr'o spirituală eleganță care exclude vehemența, să mulțumească gusturile cele mai subțiri și să cucerească iubirea tuturor. Tot așa, ca mare profesor e greu să nu deștepți vrăjmășia multor colegi. Aici n'aș putea spune că I. Petrovici a izbutit întru totul; dar și unele aversiuni, pe care le mai are nu sunt în fond, decât recunoașteri tacite ale calităților unuia dintre cei mai de seamă dascăli ai Universității. Și nu e mai puțin adevărat că un cugetător găsește în public atât aprobarea cât și desaprobarea ideilor sale. În situația dată, bunăoară, dacă ai idei „mistice“, găsești desaprobarea raționaliștilor, și invers. Trebuie să recunoaștem că și în acest domeniu I. Petrovici a știut să-și contureze o atitudine care nu e nici total mistică, nici exclusiv raționalistă, dar cuprinde elementele fuzionate ale celor două direcții. Adept al noii spiritualități fondate în metafizica

religioasă, filosoful nostru își îmbracă ideile în formele raționale, realizând astfel o sinteză care e deopotrivă și pe placul „misticilor“ și pe placul raționaliștilor.

Caracteristica personalității sale nu este puterea de a disocia și desbina, ci puterea de a împăca și armoniza. Rareori a trecut prin viața noastră publică, mai ales în epoca trivialității democratice, un cineva de atâta echilibru clasic și de atâta eleganță spirituală. Pe semne, în iubirea generală de care se bucură, și care s'a manifestat și cu prilejul celor 60 de ani împliniți, e și setea tuturor după această eleganță, pe care o dorim și o admirăm la altul în măsura în care noi n'o avem.

Și acesta e omagiul cel mai frumos, ce s'a putut aduce sexagenarului dascăl, orator, filosof și scriitor.

NICHIFOR CRAINIC

Colaboratori la acest număr:

N. CREVEDIA, atașatul nostru de presă la Sofia, ne-a procurat întregul material privitor la literatura bulgară. Toate poeziile sunt traduse de dânsul și fac parte dintr'o antologie a liricei bulgare în curs de apariție.

VALENTIN GR. CHELARU ne-a tradus proza literară. A. RADU, C. VELICHI, profesori la Institutul Român din Sofia, și D-ra FLORICA MICĂTA ne-au tradus studiile privitoare la literatura, arta, muzica și teatrul bulgar.

V. PROTICI, atașat de presă la Legația regală bulgară din București, ne-a procurat fotografiile pentru reproducerea artistică.

Numărul de față apare cu sprijinul d-lui MIHAI ANTONESCU, vice-președintele Consiliului de miniștri.

IVAN MILEFF
1925

IVAN MILEFF

MĂNĂSTIRE

BORIS DENEFF

BISERICA SF. CLIMENT

A. MIHOFF

PE MUNTELE VITOȘA

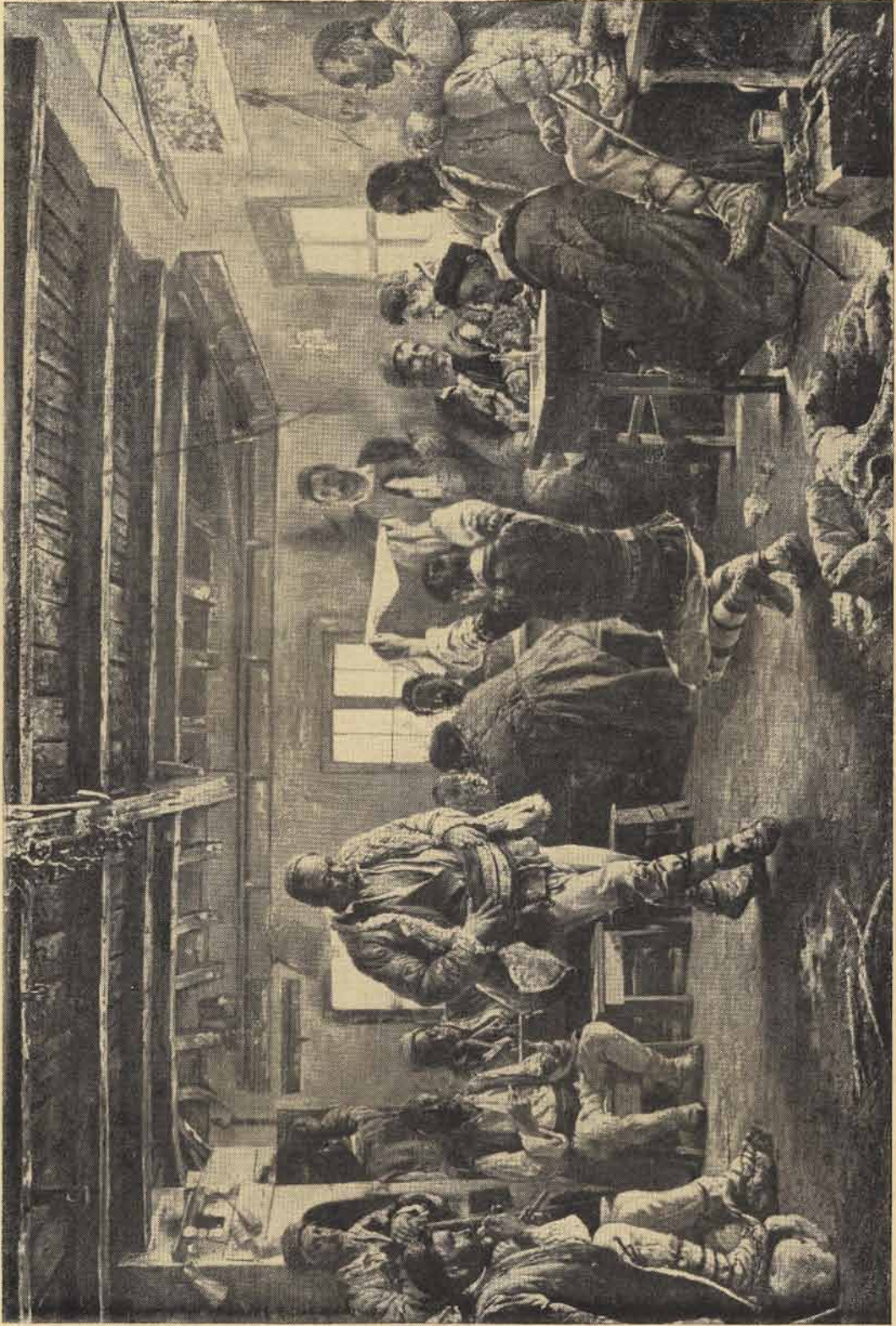
V. DIMITROFF-MAISTORUL

FRUCTE

S. SKITNIK

PEISAJ

DANSUL RACENIȚA

IVAN MARNVICICA

NENCO BALCANSKI

ROBI

IVAN LAZAROFF

ȚĂRANCE ÎN RUGĂCIUNE.